

M. Pol
0
18

A FENFORGÓ

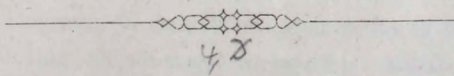
AUSZTRIAI

PÉNZÜGYI KÉRDÉSEKRŐL.

IRTA

GRÓF DESEWFFY EMIL.

PESTEN.
HARTLEBEN K. A. TULAJDONA.
1856.

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

ELSTNY
KÖNYVTÁRA
1881

I.

1856. martius 10.

Kedves barátom! Köszönettel vettem azon érdekes röpiratot, mely az ausztriai államgazdálkodásbani egyensúlynak helyreállítását tárgyalja. Sylvester úr technikai eszközök által véli ez eredményt elérhetni, s e végre a már fennálló adónemeknek rendezését és magasbra emelését s ujaknak behozatalát javasolja. Az ő véleménye szerint a hiány (deficit) a fenforgó bajok legsúlyosbika. Irata végén így szól: »Mindenek előtt fontosnak látszik nekünk azon vélemény, miszerint még nagy bajjal előteremtett adójövedelem, bármily nehezen esnék is, sem terhelne annyira a fiatalkori fejlődési ösztönénél fogva előre törekvő testnek minden tagját, mint a deficit.«

Őn előtt tudva van, miszerint az én eszmemenetem a fentebbitől eltérő. Az én véleményem szerint a budget még nem Ausztria maga; — módosított és czélszerű gazdasági s pénzügyi intézkedések — más budgetet eredményeznek, de ez utóbbinak számszerinti egyensulya még koránt sem mondható állandósággal kecsegtető javulásnak.

Örömet felelek meg Ön abbeli kívánatának, miszerint Ausztria pénzügyi viszonyainak legujabb fordulatára nézve véleményemet elmondjam. Önt, úgy látszik, leginkább az ágiónek rögtöni alászállása

lepte meg. Igyekezzünk tehát mindenek előtt ezen érdekes tünemény jelentőségére nézve tisztába jönni.

Nemzetgazdászati és pénzügyi téren nem szoktak csodák történni; itt minden természetes uton fejlődik. Az ágio nem volt az osztrák pénzügyek nyavalyája, s így eltűnése sem mondható gyógyulásnak. A nyavalyát teszik: először a bankügy hiányos szervezete; továbbá a pénzverés hiányos rendszere; harmadszor az államgazdaságban mutatkozó hiány; végre az 1848. és 1849. évi események által megzavart közigazdászati összállapotja a birodalomnak. Az ágio csak egyik körjelenség vala. Ez most tűnő félben van. E tünemény sokkal érdekesebb, sem hogy ösztönt ne éreznénk, annak okait kinyomozni s következményeire nézve eligazodni.

Hogy e tekintetben álokoskodásra ne csábíttassunk, mindenek előtt megvizsgálandó: valljon igaz-e, hogy a nyavalya gyökere a fentebb elősorolt négy okban rejlik?

A bankügy szervezete hiányos, mert a papírpénz kibocsátása nincsen határozott korlát közé szorítva s az ezüstpénz elszivárgása ellen semmi gát nem létezik, mert a bank inkább bécsi, mint ausztriai bank, minthogy fiókjainak mind alaptőkéje, mind kezelése elégtelen, — végre pedig mert a tapasztalás úgy mutatta, hogy a bécsi bank mostani szervezete mellett akármikor is azon csatornává válhatik, melyen keresztül az épen kormányon levő pénzügyminiszter a közönséget végtelen papírpénz-mennyiséggel eláraszthatja.

A pénzverési rendszer hiányos. Az ezüstpénz oly módon veretik, melynél fogva az ausztriai ezüstpénz kivitele külföldre és ottani átolvasztása haszonnal jár.

Az államgazdaságban hiány — tény! Folytonossága — még a béke létrejötté után is — kétségtelen, mert a ki a hivatalos »bécsi

ujság"-ot olvassa, az előtt nem lehet titok, miszerint még akkor is marad 50—60 milliónyi deficit, ha a hadsereg költségei 100 millióra szállíttatnak alá, és a vasutépítési kiadások teljesen elmaradnak. Sőt ha a közjövedelemnek folytonos emelkedését feltesszük is, arról sem szabad ám megfélemlkezünk, miszerint a kiadások majdnem ugyanazon mértékben növekednek.

A közigazgatási öszállapotnak megzavartatása szintén tény; ez okozta egyrésről a kivitelnak tetemes apadását, másrésről pedig a köztevékenység minden mezejére kiterjedő, tetemes és rögtöni felszökését az előállítási költségeknek; — mindezek oly eredmények, melyek még most is fenállanak s még sokáig fognak fenállani.

Ha mindez való, akkor az is elvitázhatlan, miszerint az ágio eltünése csak csekély befolyással lehet a baj orvoslására. E körjel eltünésének egyelőre csak azon egyetlen nagy haszna van, hogy t. i. világoosságra hozza, miszerint a baj még nem szünt meg, s hogy tehát komolyan kell hozzá fogni annak orvoslásához. Az áttekintés könnyebbé vált; a tulajdonképeni baj jobban napfényre derült. De még a bankjegy és ezüst közti érték-egyenlőség sem szünteti meg a hiányos bankszervezetet, az államgazdálkodásbani hiányt s azon következményeket, mik abból eredtek, hogy a birodalom, a mezei ipar körében, a régi roboterőveli gazdálkodási módszerről, rögtön a pénzgazdaságra tért át.

De valljon minő okoknak tulajdonitható hát az ágiónak rögtöni csökkenése? Tán ausztriai terményeknek nagyszerű kivitele tetemes mennyiségű ezüst beözlését vonta maga után? Az, hogy a gabnavitel Poroszország felé növekedett, csak nem okozhatta e változást, mert annak értéke semmi esetre sem emelkedik 3—4 millión túl! Vagy tán az idegen termékeknek bevitele Ausztriába csökkent volna? Ez sem áll! Vagy tán már nem rójuk le ezüstpénzzel az államadóságnak külföldön fizetendő kamatait? Vagy igen, sőt e kénytelenség

még növekedett, mióta a 1854-ki nemzeti kölcsön kötelezvényei oly sűrűen költöznek külföldre. Vagy tán általános feltámadása történt az állítólag földbe temetett, ugynevezett »megboldogult« huszasoknak? Nem, — daczára annak, hogy az ágio $2-2\frac{1}{2}-3\frac{1}{2}\%$ -re süllyedt, a közforgalomban sehol sem mutatkozik ezüstpénz. Vagy talán a bankjegyek viszonylagos értékének emelkedését azon remény igazolhatná, miszerint a bank készpénzbeli fizetéseit nem sokára ujra megindítandja? Nem! A banknak február havi kimutatása szerint az ezüstkészlet csak 298,000 ftal gyarapodott; akkorában 51 milliónyi ezüstje és 373 milliónyi jegyforgalma vala a banknak. Vagy tán onnan eredt e tűnemény, mivel az állam a banknak 150 milliót érő ingatlan vagyont adott át? Nem, — mert ez már novemberben történt, a nélkül hogy ily hatást szült volna.

Az ágióinak csökkenését a váltó-árfolyam javulása okozta, azaz a bécsi piacon a külföldi váltóknak több az eladója és kevesebb a vevője, mint azelőtt. Legnagyobb részt pedig ezen egész tűnemény arra vezethető vissza: hogy ausztriai értékpapírok nagyobb mennyiségben és élénk üzlettel vitettek külföldre. Midőn a háborutóli félelem rögtön megszűnt, az ez okból használatlanul hevert vagy pedig hadczélok körüli nyereszkesedésre fentartott tőkéek más utoni alkalmazást kerestek. Az ausztriai államkötelezvények alacson árcéltje — mellyek 83—84 bankjegy-forinton szerezhető 100 forint tőkétől 5 ezüst forint kamatot adtak, míg másutt 100 ezüstforintért is csak nagynehezen lehet $4-4\frac{1}{4}$ ft. kamatra szert tenni — a tőkeelhelyezés ezen módjának szerfelett kedvezett. Ehhez járult 35 mill. értékű új bankrészvények, 12 millió értékű új gőzhajózás és 60 mill. értékű hitelintézeti részvények kibocsátása; a váltó-árfolyamnak Bécsbeni kedvező állásánál fogva a külföld mindezen vállalatokba nagy előnnyel helyezhette el tőkéit. Már pedig tudva levő dolog, hogy az ezüst vagy aranypénz behozata — annak sulya és tetemes terjedelménél fogva — mindig költséges. Az ausztriai értékpapírok vásárlói tehát vagy váltókat küldtek Bécsbe vagy bécsi ügyvivőiket külföldre

szóló váltók kibocsátására s eladására hatalmazták fel. Ezáltal természetesen a külföldi váltók jóval tetemesebb mennyisége került a bécsi piacra s így e váltók árának csökkennie kelle. Ezzel egyidőben s igen alkalmas perczben (febr. 8.) jelent meg azon rendelvénnyel, mely mindenkinek megengedi, hogy belföldön is valódi ezüstpénzzel fizetésre kötelezhessen magát, minek azelőtt nem lehetett helye, a bankjegyek kényszerkeletje birói ítéletek által aként levén értelmezve, miszerint még a valódi ezüstpénzben kikötött fizetést is bankjeggyel róhatni le.

E rendszabály következtében mind a külföldi váltót mind az ezüstöt is gyéribben keresték. A kereskedőnek, kinek külföldön tartozása van, külföldi váltót kell vásárolnia. Ily váltóra ha szert nem tehet, nem marad egyéb hátra, mint a pénzváltónál ezüstöt vagy aranyat venni, hogy tartozását leróhassa; belföldön sem ezüstöt, sem aranyat nem kölcsönöztek neki, mindenki attól tartván, miszerint fizetés fejében bankjegyet kellend majd elfogadnia. A fentebbi rendelvénnyel nagyot változtatott e dolgon. A külföldi váltók árfolyama — a sűrű kínálgatás folytán — alább szállt; aranyra és ezüstre is kevésbé szorultak, kiknek külföldön tartozásuk vala, s így az arany és ezüst árának is csökkennie kellett. Itt ott egy kevés arany és ezüst, mely csakugyan el volt rejtve, napfényre jött s a bankárok által olcsó áron bevásároltatott.

A fentebbiekből az ágio alászállása — a váltó-árfolyamra vonatkozólag — könnyen magyarázható. Innen érthető meg az is, hogy a valódi pengő pénz drágább a váltónál. Egyensúlyos árfolyam mellett (pari) mintegy 117 forint huszasban 300 francia frankkal egyértékű. Jelenleg 300 frankot — párisi váltó alakjában — $118\frac{1}{2}$ bankjegyforinton kaphatni, míg a pénzváltónál 351 huszasért (117 forint) még mindig körülbelül 121 bankjegyforintot kell fizetni. A külföldi váltók ársüllyedésének oka t. i. nagyobb részint e külföldi váltók sűrűbb kínálgatásában s gyéribb keresettségében és csak igen csekély részben az

ezüstpénz szaporodásában fekszik. Ha ezen okok hatása még továbbra is fenmarad — és valószíű, hogy ez így lesz — akkor megeshetik, hogy a bankjegy és ezüst közti érték-egyenlőség helyreáll, a nélkül, hogy közforgalomban az ezüstpénz megjelenék.

Bruck báró érdeme annak megismerésében állott: hogy a váltó-árfolyamnak Ausztia javára kell fordulatot adni. E czéllal határozta ő a jelzálog- és a hitelintézet életbeléptetését, e végre tért el azon elvtől, miszerint minden vasutnak az állam által kell építtetnie, e végre eszközlötte részvénytársulatok alakulását, melyek a vasutépítést tüzték ki magoknak czélul. Ez által tette lehetségessé külföldi tőkéknek nagybani behozatalát — s a váltó-árfolyamot lenyomván, a febr. 8-ki rendelvény által a külföldi váltók keresettségét csökken-tette; — a többit a békeremények tették meg.

A kórjel tehát tűnőfélben van. Ha oly betegnél, ki hiányos vérkeringés, gyöngé emésztés és rendetlen nedvalakulás mellett, állandó hasmenésben is sinlődik, a szokott főfájás megszűnik: az értelmes orvos ezen csak örülhet, de igyekezetét sohasem kell arra pazarolnia, hogy e főfájásnak még legcsekélyebb maradványát is eltávolítsa, hanem magát a nyavalyát kell szemügyre vennie, mert magától érthető, miszerint a kórjelek csak úgy távolíthatók el tartósan, ha azoknak okai elháríttattak.

Hol hát a gyógyulás? s minő sorban alkalmazandók az egyes gyógyszerek?

Erről második levelemben!

II.

1856. martius 10.

Kedves barátom! Lássuk már most a gyógyszereket s állapítsuk meg azon rendszorozatot, melyben ezek alkalmazandók.

Ausztria pénzügyi nyavalyájának orvoslásánál oly gyógyszerekre van szükség, miknek hatása a bajnak szülő okait állandóan eltávolítja. E szerint e gyógyszerek — ezen okok összegére kellvén hatniok — nem lehetnek pusztán pénzügyiek, mert péld. a pénzverési ügy átalakítása az internationalis, a deficit megszüntetése a közgazgatási politikába is belevág. Mellőzve a pénzlábot, mely erre vonatkozó szerződvények által nem sokára rendeztetni fog, a nyavalyának még három oka veendő szemügyre: a bankügy, az államgazdálkodásban mutatkozó hiány és a birodalomnak megzavart közigazgatási állapota, mint az 184⁸/₉-ki események következménye. Első pillanatra kiderül, miszerint mindazon eszközök, mik a harmadik körök elhárítására céloznak és gyakorlati hatásuk, azonnal és közvetlenül a többire is visszahatnak, holott oly eszközök, melyek a másik két ok eltávolítása végett jöhetnek alkalmazásba, csak közvetve s egyedül huzamosb idő múlva hathatnak a harmadik ok elhárítására. Így péld. a közjövedelmeknek és kiadásoknak oly forrón ohajtott egyensúlya, tehát a hiánynak (második ok) megszűnése, alig észrevehető be-

folyással lenne csupán a harmadik okra, — ha csak ezen eredmény az államgazdálkodásbani oly tetemes költség-kimélésnek nem volna köszönhető, mely a politikai-közigazgatási rendszer állandóságot ígérő szervezetének következménye gyanánt jelentkeznek. Ha pedig a hiány eltünése új adók behozatala vagy a már fenállóknak magasbra emelése által hozatnék létre, ez kétségkívül káros befolyással lenne a harmadik okra. Hasonlót mondhatni a bankügyet illetőleg, melynek jobb szervezése — bármily kívánatos és mellőzhetlen is az — jelenleg a harmadik kór-ok eltávolítására közvetlen hatással nem lehetne. Másként áll a dolog azon gyógyszerekre nézve, mik — tekintettel a harmadik okra — alkalmazásba jöhetnek. Oly rendszabályok péld. melyek — külföldi tőkéknek nagybani beözönlését előmozdítván — azon hatással is lennének, hogy vas- és műutakkal lássák el a birodalom azon részeit, melyek, közlekedési eszközök hiánya következtében, földmivelésé s ipar dolgában eddigelé aránylag hátramaradtak, — ily rendszabályok, mondjuk, a forgalom élénkítése és a munka szaporítása által közvetlenül és természetes uton hatnának a közjővedelem növelésére, míg egyszersmind a harmadik kór-ok is legalább egy részben elháríttatnék azáltal, hogy egyforma megadóztatásra és az adóknak hasonarányu jövedelmezőségére valóságon nyugvó alap nyeretnék. Szintúgy a bankügy átalakítása is csak további következménye lehetend oly rendszabályoknak, mik arra czéloznak s azon hatással vannak, hogy a birodalomnak ércz forgalmi eszközeiben mutatkozó hézagot külföldi tőkék behozása és itt marasztása által betöltsék. Mert világos, hogy egy jegybanknak érczkészlete egyáltalában nem képezheti azon forrást, melyből a közforgalomban megkívántató érczpénz abba folyamlik, hanem megfordítva, jegybank csak az által képes érczkészletét állandóan kellő fokon megtartani és kötelezettségeinek megfelelni, ha elegendő érczpénz találtatik a közönség zsebeiben, vagy más szóval ha a közforgalom az érczpénz elegendő mennyiségével el van látva.

E szerint a pénzügyi nyavalyára nézve is kétféle gyógymód kínál-

kozik: palliatív és radikál, felületes és gyökeres. Magától érthető, hogy az utóbbi érdemel elsőséget. Ennélfogva — tekintettel a gyógyszer alkalmazásának sürgetőségére — azok választandók, mik a harmadik kór-ok megszüntetésére vonatkoznak. Az e téren kínálkozó rendszabályok pedig vagy politikaiak vagy pénzügyiek. Amazokat egyelőre nem akarom tüzetesebben tárgyalni; csak melleleg álljon itt azon megjegyzés, miszerint az állampénzügy tartós egészsége és az államhitelezés szilárdsága és ruganyossága mindenütt csak hasonnemű alapra építhető. Ha igaz, hogy a fenálló politikai-közigazgatási intézmények célszerűségének s fentarthatóságának, valamint a jogállapotok állandóságának élénk és gyakorlati tapasztalásból eredő öntudata képezi mindenütt azon egyedüli forrást, melyből a közbizalom — mint a hitel és anyagi jólét éltető eleme — ered: akkor azon szükség, miszerint az építés csak ily alapokra történjék, Ausztriára nézve csakugyan elutasíthatlannak mondható, mert itt egyedül az uralkodó-házhoz ragaszkodás és a fentebb elemezett öntudat pótolhatják az organicus összefüggés azon hiányát, melyben a birodalomnak, alkatrészei különféleségénél fogva, természet szerint szenvednie kell.

Hogy a tisztán pénzügyi rendszabályokra nézve eligazodhassunk, mindennek előtt az elhárítandó baj minősége közelebről szemügyre veendő. Ama körjelenségek, miknek eltávolítását egyedül az időtől remélhetni, ennélfogva további tárgyalásra nem szorulnak.

A pénzgazdaságrai átmenet 1848-ban rögtön és minden előkészület nélkül történt. A mezőgazdasági viszonyoknak mélyreható megzavartatása azonnal, a műipar mezejéni hatás kevéssel később lőn észrevehető. A napszám általánosan felszökött. Ugyanakkor a birodalom belseje is lázadás és háboru színhelyévé lőn. A köz- és magánhitelezés megrendült; az ezüst és arany a forgalomból eltűntek, a bankjegyek kényszerkeletje megállapított, az ezüst ágiója megjelent. Fekvő jószágra elhelyezett tőkéknek nagyrészt, legalább ideiglenesen, felmondhatlanoknak kelle nyilvánítani; kényszerkelettel fel-

ruházott állampapírpénzt kibocsátani. A megzavarodott természeti viszonyok s a zavarba ejtett pénzügy következménye a nyerstermények és élelmi szerek megdrágulása volt, mely — az ipar terére is visszahatván — a természetést megdrágította s így mind a nyerstermények mind a gyártmányok kivitelét csökkenté, sőt még belpiaczokon is a versenyzést nehezítette. A váltó-árkelet Ausztriára nézve általában kedvezőtlen lön. Az ezüst-ágió egyik évben (1850) 15 és 52% közt hullámzott, 1852-ben: 9 és 25; 1854-ben: 17 és 44; 1855-ben: 16 és 29% közt. Ehez járult még az, hogy számtalan új törvény és az összes ausztriai adórendszer — ez utóbbi 2½ év alatt — hozatott be a birodalom majdnem felerészében, hol azelőtt nem volt érvényben, a mi természetesen ezen országok közigazdászati s pénzügyi állapotját, sőt még birtok- és tulajdoni viszonyait is mélyen felzavarta; — ehez adandók a mostoha aratások, továbbá az államkölcsönök, miknek összege hat év alatt 800 millióra rug — végre a keleti bonyodalom és a két évig tartó s még jelenleg sem egészen megszünt háborui veszély.

Ime, ez képe azon bajnak, melyet »a birodalmi közigazdászati öszállapot megzavartatása« általános elnevezéssel jelelhetni. Világos, hogy a fentebb elősorolt jelenségek legnagyobb része vagy teljesen orvosolhatlan, vagy csak az idő hatása által orvosolható. A »quid faciendum« itt tehát csak kevésre szorítkozik s ez a közforgalom számára szükségelt ércz-pénz előteremtése, a magánhitel emelése, s az egyforma megadóztatásra és az adók hasonló arányu jövedelmezőségére vezető valóságos alapnak megszerzése.

Lássuk először is e feladatok elsejét. — Elvitázhatlan tétel az: hogy minden polgárosult államnak elegendő mennyiségű érczpénzzel kell birnia; ez lényeges feltétele a világ-kereskedelembeni részvételnek s a külföld irányábani hatalomnak. Hogy legnagyobb része azon ezüstpénznek, mely 1848-ki martius előtt az ausztriai birodalomban (Lombardia-Velenczéről itt nem lehet szó) közforgalomban volt, kivi-

tetett s külföldön átolvasztatott, az kétségtelen tény. Ez által nagy hézag támadt a pénzforgalomban, melyet az állítólag elásott huszasok sem fognának betölthetni, még akkor sem, ha sirjaikból csakugyan oltaképen feltámadnának. De hát miként pótolható ezen hézag? Talán az államnak kellene ezüst-rudakat vásárolni s pénzzé vernetni, vagy pedig az ezüstpénzt nagyszerű kölesön útján előteremteni? Mind a kettő nagy nehézségekkel járna és tetemes áldozatba kerülne, mert itt roppant összegről van. Valljon minő összeg kívátnátnék meg arra, hogy a birodalom ezüstpénzben szűkölködő 33 mil. lakosának (Lombardia-Velenczéről itt sincs szó) ebbeli szükséglete kielégíttessék? Ezen kérdés megérdemli, hogy fontolóra vétessék.

A jelen perczben ezen 33 m. embernek forgalomban levő pénze: 370 millió bankjegy, mintegy 8 millióra rugo 10 kr. pénzjegy (Münzscheine) és néhány milliót tevő ezüst- és réz-aprópénzből áll. Ha fontolóra vesszük, miszerint az 1848-ki martiust megelőzőtt három évben mintegy 200 millió bankjegy vala forgalomban; ha azonkívül — hogy minden túlzástól távol maradjunk — még azt is feltesszük, hogy ama 200 millió bankjegy mellett ez összegnek $\frac{3}{5}$ része vagy is 120 millió ezüstpénzben volt forgalomban: világos, hogy az érczpénzben legalább is 140 milliónyi hiány létezik, minthogy a banknak ezüstkészlete akkorában átmérőleg 75 millióra ment, holott mostanában alig tesz 52 milliót. Köztudomásu dolog, melyre mindannyian emlékezünk, hogy pénzbőséget martius előtti időkben sem lehetett érezni; annál kevésbé mondhatni tehát, miszerint a forgalom a mostani 400 millióval túlterhelve lenne, mert magától érthető, hogy az előbbi gazdasági rendszerből a pénzgazdaságra történt átmenet után, az előbbeni forgó pénzmennyiség sehogy sem lehet elégséges, sőt nagy kérdés, valljon a 400 millióra terjedő jelenlegi pénzmennyiség kielégítendie a közforgalom szükségzeit, ha a béke helyreálltával a vasut-építések s mindennemű iparvállalatok megindulnak? De a feladat még akkor is ugyanaz marad, ha ezen valószínűtlen eset csakugyan beállana is. Ha t. i. az ausztriai pénzforgalmi rendszert szilárd alapra akarjuk

fektetni s az ezüst-ágio gyakori visszatérésének, valamint a pénzérték hullamzásainak elejét venni, az elérendőnek minimuma az: hogy a forgalomban levő pénznek legalább is fele ércpénz legyen. Ily eredmény még igen távol állana attól, mi e tekintetben másutt létezik. Nagybritanniában fejenként két font sterlingre számítják a nemesércpénz-készletet, a mi 28 millió lakos után 56 millió font sterlinget (= 560 millió pengő forint) ad ki. E mellett a bankjegyforgalom (az angol bankot és a magánbankokat összevéve) csak 36 millió font sterlingre megy. Ezen — az óriási kereskedelem és belforgalomhoz képest — nem nagy pénzmennyiség ott mégis elégséges lehet, a brit birodalom szigeti fekvése, a rendkívülig megszaporodott közlekedési eszközök és a forgalom gyorsaságánál fogva. Franciaországban Sir Robert Peel állítása szerint már 1844-ben 60 frank ércpénz jutott egyegy főre, mi összesen 2000 millió frankot (= 800 millió pft) tenne. Tehát még az esetben is, ha azóta a nemesérczkészlet az ausztraliai és kaliforniai arany bevitel által tetemesen nem gyarapodott volna, az érczkészlet mégis háromszorosan haladja meg a bankjegyforgalmat, mely körülbelül 650 millió frankra rúg. Ausztriát illetőleg továbbá tekintetbe veendő, hogy a mellőzhetlenül szükségesnek látszó bankreformmal szemben, azon elméleti tétel, miszerint valamely jegybank jegyforgalmának fedezésére elegendő az, ha a jegyek értékének harmadrésze ezüstben és aranyban megvan — alkalmazható lenni megszűnik; e szerint a banknak, ha a pénzforgalom nagy-szerű irányadója gyanánt akar fenállani és hatni, érczkészletét a martius előttinél jóval nagyobb magasságra kell emelnie s azon fen is tartania. Mindezekből kiderül, miszerint a létező hénáz az állam által pénzverés vagy kölcsön útján ki nem pótolható.

Vagy talán a banknak kellene e feladatot magára vállalnia? Indítványozva lön (*»die Regelung des österreichischen Geldwesens«* Wien 1856 bei Eduard Hügel), miszerint a bank 50 milliónyi ezüstkészletét forgalomba tenni köteleztessék, de egyszersmind az is rendeltessék, miszerint minden adó és vám egyedül bankjegyben fize-

tendő, a bank csak bankjegyben fizetendő váltók leszámításával foglalkozzék és letétvényekre vagy értékpapírok ugyancsak ezen feltétel alatt adjon előlegezést. Hogy ezen ut egyáltalában nem fogna célhoz vezetni, könnyen bizonyítható. Mindenek előtt azon feltétlen, mintha 50 millió ezüst a közforgalom számára elég volna, teljesen bizonyítatlan. De megengedve, hogy ezen uton akár két annyi ezüstöt lehetne is forgalomba hozni, egyszersmind pedig az adó és vámnak bankjegybeni fizettetése kénytelenséggé válnék, ennek nem lehetne egyéb eredménye mint az, hogy az ezüst, a forgalomból eltűnván, külföldre vitetnék és ott átolvasztatnék. Minden kornak s minden országnak tapasztalása t. i. azt tanúsítja, miszerint a rosszabb pénz a jobb, a kényelmesebb a kényelmetlenebbet a forgalomból kiszorítja. A kevésbé kényelmes ezüstpénz e szerint ugyanazon mértékben fogna nélkülözhetővé válni, a melyben a kényelmesebb és egyszersmind rosszabb bankjegy, nélkülözhetlen fizetési eszközzé emelkedik. Az érczpénzt egyedül nélkülözhetlensége tartja forgalomban. Valameddig a forgalomban, névszerint pedig az apró forgalomban, az érczpénz nem mulhatlanul szükséges, és kisebb (1, 2 forintra vagy épen csak 10 kr-ra menő) összegek papírban is fizethetők, az érczpénz még tulajdonképeni terén t. i. még a mindennapi apró forgalomban sem bírja magát fentartani. Erről az utóbbi évek tapasztalásai után egyáltalában nem lehet kételkedni.

Egy más ut az volna, hogy a bank arra köteleztetnék, miszerint tartalék-tőkéjéből ezüstöt vásároljon. Ezáltal mi sem éretnék el; mert e tartalék-tőke körülbelől 10 milliót tesz s ezen összegnek hozzájárulta által a nemesércz-készlet még sem érne el a kellő magasságot. A banknak nem volna többé tartaléktőkéje, de azért még sem lenne képes, készfizetéseit közel jövőben újra megindítani. Szintoly elégtelenek volnának mind azon lépések, miket a bank bel- vagy külföldön tehetne, hogy tetemesebb mennyiségű ezüstnek gyorsan birtokába jusson. Mind a kettő — ha belföldön eszközöltetnék — szükségképen az ezüstágióknak s a külföldi váltók árfolyamának ujjalagos emel-

kedését fogná maga után vonni. Ha pedig a bank jegyeiért külföldön akarna ezüstöt vásárolni, ez ismét a Bécsre szóló váltók árkeletjének felszökését eredményezné. Külföldön az ausztriai bankjegy Ausztriábani fizetések céljából kerestetik s azért névértéken vagy ahoz közel álló értéken fogadtatik el; ha pedig ezen bankjegyekkel nagyobb mennyiségben kínálgatják a külföldöt, természetes, hogy az, ki elfogadja, felpénzt követel, más szóval a bankjegyek névértékükön alól kelnének. Továbbá ezen kísérlet nem volna képzelhető a bankjegy-forgalom tetemes szaporítása nélkül. Hallatszott az is, hogy a bank az 1855-ki octoberben hypotheka gyanánt átvett államjóságokra külföldön nagyszerű ezüstkölcsönt szándékoznék felvenni, vagy pedig ezen jelzálog nagy részét ezüstért áruba bocsátani. Mind ennek vitatásába nem bocsátkozunk; annyi mindenesetre bizonyos, hogy azon kérdésnek eldöntése: vajjon a bank pénztárainak ezüsttel megtelése akár az állam, akár a bank részéről, habár áldozattal is, lehető legrövidebb idő alatt eszközölhető-e? azon további kérdés megoldásától függ: vajjon a közforgalomban hiányzó nemesércpénznek a bank által kell-e a forgalomba ömlenie, vagy pedig másuton kelljen-e ezen hézagot betölteni, hogy az azontul nélkülözhető nemesércz a bank pénztárai felé találja útját?

Érettebb megfontolás nyomán kiderül, miszerint ezen utak elseje nem vezethet oly eredményhez, mely másfelől hátrányok által ne volna ellensúlyoztatva. Ha t. i. kísérlet tétetnék a forgalomban hiányzó ércpénzt, bankjegyeknek ezüstteli beváltása által, a bankból a közönség közé ömleszteni, a banknak ezüstkészlete csak hamar kimerülne. A forgalom t. i. jelenleg mintegy 400 milliót igényel. Ha milliókra menő bankjegy-mennyiség hasonló összegű ezüstért a forgalomból visszahuzatnék, ennek közvetlen következménye az lenne, hogy amaz ezüstmennyiség a bank pénztáraiból eltűnnék.

Igaz ugyan, hogy — a közönség fenálló szokásainál fogva — ezen

kényelmetlen fizetési eszköznek része, főleg míg az 1 és 2 forintos bankjegyek keringenek, az apró forgalomra nézve nélkülözhetővé válnék s így abból ki is szoríthatnák. De nagy kérdés ám: vajjon a bankba fogna-e visszaömleni s nem inkább külföldre fizetésekre használtatni? Mindenesetre a bankügy átalakítása még nagyobb nehézségekkel járna, ha azokhoz még azon baj is járulna, hogy a bank ezüstkészletét elvesztette.

A második ut természetsszerűbbnek látszik s nagyobb biztossággal reméltet állandó sikert. Tény, miszerint a nemesércpénzre nézve tetemes hénag létezik; szintúgy áll az is, miszerint e hénag egyedül a külföldről behozatal által pótolható. A kérdés tehát csak az lehet: hová kelljen az ezüstnek bevitetnie? Láttuk, minő lenne az eredmény, ha az ezüst a bank pénztáraiba és onnan a forgalomba vitetné át. Egészen más az eredmény, ha ezen ezüst egyenesen a közforgalomba vitetik be. Hogy e tekintetben tájékozhatassuk magunkat, mindenek előtt szemmel tartandó az, hogy az ágio s ugynevezett »valuta« kérdése, a máris igen valószínű béke végképeni megköttetése után, megszűnik a »körömré égő« kérdések közé tartozni. A 370 millió értékű bankjegyek tetemes része az államhittel által van fedezve; így péld. az ugynevezett váltópénz (Wiener-Währung) beváltásából eredő követelés és az állampapírokra adott előlegezések. A többi váltók és ezüst által fedeztetik. Ha már a béke-kilátás az állam hitelét annyira nevelte, a végképeni békekötés ezt természetesen még sokkal nagyobb mértékben teendi; továbbá ezen 370 millió értékű bankjegyek 33 millió embernek összes fizetési eszközeit, összes készpénzét, némileg azoknak munkáját s mintegy fizetni akarását is képviselik; a béke-kilátás, még inkább pedig annak végképeni létrejötte s állandósága, e tényezők értékét tetemesen növelendi. Ez az oka, hogy a bankjegyek külföldön már most is 2—3 százalékkal névértéken alól jól kelnek, ámbár az azoknak fedezésére szolgáló érczkészlet mult hóban csak 300,000 forinttal növekedett. A bankjegyek értéke javult, mert az azokat fedező egyéb biztosíték is

jobbá lön és kevesebb veszélynek van kitéve. E szerint világos, miszerint az ugynevezett »al pari« vagy az ezt megközelítő érték egyedül az idő hatásától várható s így ezen eredmény minden áldozat nélkül érhető el. A bankjegyeknek névértékükhöz közelgése — az igaz — még némi, a forgalomból visszavonult ezüstöt rejtékéből kicsaland, de ezen körülmény daczára nem csak lehetséges, hanem valószínű is azon különös tünemény beállta, miszerint a közforgalomban még sem fogunk ezüstpénzt látni. S épen ez tanusítja leginkább, miszerint a forgalomban valóságos hézag létezik s hogy ez csak úgy tölthető be, ha ércpénz egyenesen a forgalomba vitetik be. Szerencsére külföldön azon teljesen alapos vélemény uralkodik, hogy Ausztriában idegen tőkék elhelyezésére rendkívüli termékenységu mező kínálkozik. Ezáltal egyszersmind ki van jeelve azon ut is, melyen a bevitelnek történnie kell. Nem a kölcsönök terméketlen útján, hanem a beruházások, vasutak, műutak, árúraktárak, jelzálog-intézetek s a t. útján töltendő be az érintett hézag. Ha a külföld ama kedvező nézetét kellőleg felhasználjuk s fentartjuk, a mindennapi forgalom csatornáit lassanként ezüsttel fognak megtelni s ha az időt rendesen működni hagyjuk, a nélkül hogy e működés gyümölcseit érettségük előtt letörni kívánnók, akkor megérkezendett azon időpont, midőn az 1 és 2 forintos bankjegyek s apróbb pénzjegyek visszahuzása s egyéb alkalmas rendszabályok által, az ércpénz keringését helyreállithatni és azt nélkülözhetlenné tehetni.

Kétségtelen, miszerint a közforgalomban szükséges ércpénz-mennyiség forgalomban meg is fog maradni, a maradék pedig, mint nélkülözhető, abból ismét eltűnni. A nagy különbség azonban abban álland, hogy ezen maradék nem a pénzváltóhoz fog tartani, ki többé nem fizetend érte felpénzt, hanem a bank pénztárába kellend folynia, hol a kényelmetlen ércpénzért akármikor is bármely mennyiségben ingyen kapható a kényelmesebb bankjegy. Ez uton a bank készfizetéseinek ujra megindítása egyedül az alkalmas idő meg-

választása körül forgó kérdéssé fogna válni s a kényszerkelet megszüntetése tényleges megoldásra találna.

A mondottakból, úgy látszik, az derül ki, hogy az ausztriai pénzügy egyedül ez utóbbi uton fektethető szilárd alapra. Csak idegen tőkének nagybani behozata által tölthető be a forgalomban létező hézag, csak így juthat a bank ezüstnek birtokába, csak így teremthetők elő a magánhitel emelésére megkívántató eszközök. Csak ezen uton lehet a birodalom felében valóságos alapot teremteni egyforma megadóztatás s az adók egyarányos jövedelmezősége számára; csak ezáltal biztosítható huzamosb időre a váltókelet kedvező állása. Azon nagyszerű lökés, melyet a munka ezáltal az ipar és földművelés mezején nyer, szükségképen a természetes tetemes gyarapodását, — tökéletesebb közlekedési eszközök a kivitel növekedését, — a forgalom általános megélénkülése a behozati üzlet emelkedését, s így egészben a kereskedelemnek fellendülését s az abból eredő nyereség gyarapodását fogja eredményezni. A váltóárkeletnek állandóan kedvező állása egyedül ezen előzményektől várható s így kézzelfogható, miszerint a bankügy átalakítása is csak ezen uton lehet gyökeres hatásu. Igaz, hogy valameddig jegybank és pénzügyminiszter létezik, gyakorlati bankszervezetnek legbiztosabb kezességét mindig abban fogjuk találni, hogy a pénzügyminiszternek az államháztartásbani deficittel ne kelljen küzdenie; mindazáltal elvitázhatlan az, miszerint még ezen hiányra nézve is, a fentebb kijelölt az egyetlen gyakorlati út.

Ime barátom, ezek az én nézeteim, a gyógmód első részét tekintve. Előre látom azon ellenvetéseket, miket Ön teend. Ön azt fogja mondani: mindez igen szép és jó, hanem csak huzamosabb idő múlva fogja hatását megéreztetni; továbbá azt, hogy nem gondoltam arra, miszerint külföldi tőkék behozatala a pénzvásárnak értékpapirokkali elárasztatását s így uj s még komolyabb bajt fogna eredmé-

nyezni. Ehez még az is járul, hogy a hiánynak nem évek mulva, hanem mennél gyorsabban meg kell szűnnie.

Miként tagadhatnám ez észrevételek fontosságát? Mindazáltal engedje meg Ön, hogy elébb az én eszméim menetét kövessem és csak azután fogjak Ön ellenvetéseinek megczáfolásához. . . . Hanem ez elég mára — és így mennél előbbi vizsgálatásra!

III.

1856. ápril 4.

Kedves barátom! Ámbár utolsó levelem óta köztünk folyt párbeszéd azon sajnos meggyőződésre vezetett engem, miszerint multkori fejtegetésem nem vala képes, Önt megtéríteni: még is örömet engedek Ön abbeli kívánatának, hogy elmélkedéseimet folytassam. Azoknak további folyamából Ön alkalmasint meg fog győződni arról, miszerint minden optimismustól távol vagyok, és különböző uton, de ugyanazon céloknak elérését szándéklom, mik Önnek is szemei előtt lebegnek.

Martius 30-ka óta a béke megvan; továbbá az 1855. évi államgazdálkodás átnézete a bécsi hivatalos lap 74. számában s a banknak martius havi kimutatása is kezünkhöz jutott. E közben az ágio még alább szállott, a váltó árkelet javulásában továbbra haladt. E szerint tényleges adatok alapján vizsgálhatjuk meg azt: valljon a pénzügyi baj természetére vonatkozó állításaim helyesek voltak-e vagy sem? Ön tudja, hogy az én nézetem szerint e baj éppen nem orvosolhatlan, hanem mind a mellett igenigen komoly; ez okból a kórnak szabatos megismerése nagyon is szükséges. Tekintsük először is az államháztartásbani hiányt! Nekem itt most csak az feladatom, hogy e hiánynak, mint kórjelenségnek, létezését kiderítsem. Miként a tőzsdei jelentésből látjuk, az ágio 2%-en alól áll, a nélkül hogy a forgalomban huszasokra akadnánk. A bank kimutatása szerint az ezüstkészlet 400,000 fttal gyarapodott, a bankjegy-forgalom 7,000,000 forinttal csökkent. E két jelenséggel ez izben nem foglalkozunk. A bécsi hi-

vatalos lap 74. száma jóformán igazolja abbeli aggályomat, miszerint még akkor is 60 milliónyi hiányunk lesz, ha a hadsereg költségei 100 millióra szállíttatnak, és a vasutépítési kiadások teljesen megszűnnek.

1855-ben a rendes bevétel kerek számban tett . . 258,500,000
a rendes kiadás 300,875,000
azonban megjegyzendő, hogy az államvasutak építésére s az üzlet-
eszközök tágitására felhasznált 28,000,000 ft e rendes kiadásokba
nincsen beleértve, hanem — külön rovat alatt fordulván elő — az én
aggodalmaimnak alapul szolgáló számítást épen nem érinti.

A rendes állam-szükségekbeni hiány tehát 42,300,000 forintra
ment. Ez összeghez azonban hozzáadandó mindazon kiadás, mely az
állam részéről felvállalt kötelezettségek következtében a birodalmi
pénzügy-igazgatást terheli, mert e kiadások mindenesetre a rendes
szükségletnek részét képezik, ha szintén nem fedeztetnek is a rendes
bevételből, hanem különös hitel-műtételek útján.

Ezen kiadási tételek imezek:

a) a függő adósság csökkentésére kerek számban . . .	10,160,000
b) magánvasutak beváltására	5,859,000
tehát e kettő összesen	16,019,000
Hozzá adván a rendes gazdálkodás hiányát	42,300,000
az összeg	58,319,000

Mármost tegyük fel azon nagyon is kívánatos, bár kevésbé valószínű
esetet, hogy a hadsereg költségei 100 mill. szállának le; az ered-
mény akkor imez lenne:

a rendes kiadások összegéből, mely	300,875,000
a hadsereg költségeire jut	114,320,000
Ha tehát ezen szolgálati ág költségeit kerek szám- ban 100 millióra tesszük, a fentebbi	58,319,000
összegekből levonandó	14,320,000
minél fogva a rendes költségelés hiánya tenne	43,999,000

Azonban arról sem szabad megfeledkeznünk, miszerint az említett kimutatásban »váltó-ügyletek« rovata alatt előforduló 3,873,000 ft. itt szintoly kevéssé jött tekintetbe, mint az eddig még az állam birtokában levő vasutak üzleteszközeinek tágitására fordított kiadások. Ezek, bár magokban véve jövedelmező természetűek, jelenleg mégis a hiányt növelik. Azáltal, hogy több földteher-mentesítési tőke fizettetett be, mint a mennyi a jogosultaknak kiadatott, 1854 és 1855 évben kerek számban 11,455,000 ft. folyt be, miknek visszafizetésére az e kötelezvények törlesztésére célzó sorshuzások kezdetekor kerülend a sor. Államvasutakról nem szólok e helyen; mert teljesen közönbös, az általuk okozott költség akár a rendes, akár a rendkívüli kiadások közt forduljon elő. A hol tetemes hiány forog fen, az ily építésnek későbbi jövedelmezősége az állami pénzügyre nézve igen meddő vigasztalás. Az ily építkezések lehetnek bármennyire szükségesek, a közjóra nézve üdvösek s közvetve az államjövdelem gyarapodását is elősegíthetik, de azért mégis tény az, hogy egyelőre a hiányt növelniök kell, ha ezen építkezések nem fölösleg által fedeztetnek, hanem kölcsönzött pénzen vitetnek végbe s a vasutak kezelése aztán az állam által s ennek saját rovására eszközöltetik. Mennyivel hosszabbra huzódik az ilyen állapot, mennyivel inkább növeli a függő adósságot: annál terhesebbé válik a pénzügyre nézve. Már pedig jelenleg tetemes államvasut-építések vannak folyamatban. E költségek egykori gyümölcsozását nem vitatván s a vaspályáknak befejeztetésök utáni jövedelmezőségét feltétlenül megengedvén, annyit még sem tagadhatni, miszerint azok lényegesen növelik a deficitet.

Örvendetes tünemény, hogy az 1855-ki rendes állam-bevétel az 1854-kihez képest 13,175,000 forinttal növekedett. A rendes kiadás 6,345,000 forinttal volt nagyobb mint 1854-b., másrésről azonban a rendszerezett államadósság 243,527,000 ftal szaporodott, miből az következik: hogy — miután a nemzeti kölcsön részletei még nem folytak be teljesen — a fentebbi 243 millió és a még bekerülendő kölcsönrészletektől járandó kamat, az annyira kívánatos és egyszer-

smind valószínű bevételi többséget nem csak 1856-ban, hanem talán még 1857-ben is felemésztendi, minthogy semmi sem igazolja azon hiedelmet, miszerint a rendes kiadások összege az 1855-kinél csekélyebb leend; sőt nagy annak valószínűsége, hogy e kiadások szaporodását várhatni, miután, miként Ön is tudja, a politikai-közigazgatási szervezés még koránt sincsen befejezve.

Igaz, hogy a pénzügyminiszter a jelen perczben tetemes segéd-eszközökről rendelkezhetik. Miként a hivatalos bécsi hirlapból látjuk, a szab. ausztriai államvasutttársaság a neki átengedett vasutak, bányák, uradalmakért s a t. az 1855-diki közigazgatási év végeig 26,593,000 ftot fizetett le, tehát még 50,000,000 ftal tartozik. A hirlapok szerint az olaszországi és galicziai vasutak szintén részvénytársulatoknak fognak átengedtetni; a nemzeti kölcsönből még 100 milliónál több várható. De azért mégsem fogja állítani bárki is, hogy ezek gyógszerek. Általuk nem nyeretik semmi egyéb, mint — idő a fenforgó bajoknak érett megfontolássali orvoslására. Ez mindenesetre nagybecsű előny s alapos a remény, miszerint kellően fel is fog használtatni, azonban sürget az idő, habár nincs igen szűken kimérve. Az államhitelnek nyugalomra van szüksége, hogy ismét erőre kap hasson; azután nem is lehet minden évben államvasutat vagy más állambirtokot eladni a folyó államkiadások fedezésére.

Nem tudom, minő utat választand Bruck báró tehetsége s ismeretes tetteire, hogy célhoz jusszon. De azt Ön sem fogja elvitáztatni, miszerint létező bajon nem segíthetni új bajnak előidézése által. Az adóerőnek túlzott megfeszítése már magában is baj. Ha ez béke idején s amaz erőnek kellő kifejlődése előtt történik, az ily eljárás józan pénzügyi politikával merőben ellenkező és — minden egyéb hátrányt elhallgatva — a létező segéd-eszközökre emésztőleg, azoknak lehető fejlődésére akadályozólag kell hatnia. És ha az adóerőnek további megfeszítése útján a bevétel s kiadás közt a számbeli egyensúly helyreállítatnék is, ez még technikai eredménynek sem volna

mondható, míg arra nézve nincs biztosság, hogy a rendes kiadások fokozatos emelkedése folytán, e kísérletet néhány év múlva nem kelendő ismételni. Hanem erről majd csak akkor szólunk, ha a bank- és pénzkérdés tárgyalva leendő Igyekezniem kell, hogy abbéli állításomat, miszerint czélszerűbb közgazdászati s pénzügyi intézkedések más budgetet eredményeznek, a magam módján indokoljam. Ily intézkedések sorában pedig, miként Ön képzelheti, a pénz főszerepet játszik.

Néhány évvel ezelőtt egy igen okos zsidó — a mostani kor mintegy prófétai előérzetében — azon nagy igazságot kiáltá felém: »Ah uram, az emberi természetnek pénzre van szüksége!« Ezen derék és talpig becsületes ember ezáltal korántsem akarta ama pénzsomjat szépíteni, mely napjainkban oly számtalan undokság forrásává lett; ő egyedül a mostani miveltségi állapot természetére utalt, mely a pénzt nélkülözhetlen kellékké tette. Ezen jámbor embernek mondatát bátran lehet eként kitágítani: »Egy rendezett államügy természetétől a rendezett pénzügy elválaszthatlan.«

Ez okból legközelebbi levelemben e fontos tárggyal akarunk foglalkozni, a vallás- és erkölcstanra bizván azon hatékony korlátok feltalálását s kijelölését, melyeket a pénz teljhatalma ellen emelni, legfőbb és legsürgetőbbike a teendőknek.

IV.

1856. ápril 5.

Nem fárasztom Önt, kedves barátom, elméleti fejtegetésével azon kérdésnek, vajjon áru-e a pénz vagy csak értékjegy, mely minden árunemet képvisel. Smith Ádám, Ricardo, Say B. I., Nebenius, Rau, Senior, Chevalier, Faucher Leon, Roscher, és mások több kevesebb világossággal tárgyalták e bonyolódott kérdést, azonban tudtomra senki sem tevő ezt elmésebb, eredetibb és világosabban, mint Oppenheim Sámuel »a pénz természete« című könyvében. Ebben igazolva találtam azon nézeteket, mik az ausztriai pénz- és bankügy hiányaira nézve régóta sajátaim, s miután első levelemben pénzügyi nyavalyánk egyik oka gyanánt azon körülményt hoztam fel, miszerint a papírpénz kibocsátása nincs határozott korlátok közé szorítva, megengedi Ön, hogy ehhez valamivel tüzetesebben, bár lehető legrővidebben, szólhassak.

Tehát nem fejtegetem azt, vajjon áru-e a pénz vagy pedig értékjegy.

Leglényegesebb a pénznél annak csereértéke és vételereje, melynél fogva a pénz birtokosa, ezen birtok által a vételerő mindenható-

ságát szerzi meg magának, még pedig nem csak bizonyos, hanem minden nemű árura nézve is. Mióta a papírpénz és a bankjegy feltaláltatott, senki sem állithatja többé, miszerint a pénz csereértéke attól függ, hogy a pénz anyaga használható és fogyasztásra alkalmas dolog legyen. A pénznek lényeges jellege a jelen perczen nem anyagi értéke, nem használhatósága azon anyagnak, melyből áll, tehát nem belértéke, hanem külértéke, a hozzá fűződő képviselési érték. Minthogy e szerint a papírpénz, a bankjegyek elvitázhatlan vételerővel bírnak: világos, hogy ezek (a bankjegyek) is pénznek mondhatók, bár belértékkel, fogyasztási értékkel nem bírnak.

Korunkban többféle pénz létezik: nemesérczpenz, papírpénz és apró pénz (Scheidemünze). Ez utóbbiról felesleges szólnunk.

A nemesérczek — arany és ezüst — mint utánozhatlan s egyedül egyes világtájakban találató termények, különösen alkalmasak arra, hogy pénzjel gyanánt használtassanak. Minőségük egyformasága, szépségük, csengésük, veretésre alkalmasságuk, abbeli tulajdonuk, hogy házi és ékszerekre s a t. használhatók, hogy az idő által meg nem rongáltatnak, végre hogy végtelenbe oszthatók s veszteség nélkül ismét egybeforraszthatók, — mindez ezen anyagokat már magukban véve is becses áruvá teszi. Ehez még az is járul, hogy ezen anyagok előállítása sok költséggel és nehézséggel jár, s hogy a természet csak takarékosan tette le azokat a föld méhébe.

E szerint teljesen természetszerű, hogy az ily anyagokból gyártott értékjelek általános jellemmel bírnak és világpénzül ismertetnek el. Azon körülménynek, hogy egy kormány és egy nép sem képes ezen értékjeleket végtelen mennyiségig szaporítani, köszönhetik cosmopolitici képviselési értéköket, általános vételerejüket. Az anyagokkal összekapcsolt belérték ezek felett minden kormány s minden népet arra kényszerít, hogy ezen értékjeleknek — a pénznemnek — bizonyos bélyegzetet, s oly névértéket adjanak, mely az abban fog-

lalt pénzegységeket nem önkényszerűleg, hanem a pénzanyag sulya és finomsága szerint jelölje; mert világos, hogy ezen értékjelek képviselési értékének fokozata kizárólag a nemesércz-tartalom sulyától függ, minthogy egyedül ez — a nyomaték és minőség — szolgálhat jószáguk általános mérveül.

A nemesérczpénz magában szintén művészeti készítmény, azonban a pénzláb — azon rendszer, mely szerint a nemesércz-anyag bizonyos mennyisége, pénzzé veretik — nem valami önkénytől függő dolog, hanem ennek szükségképen a tiszta nemesérczanyag súlymennyiségén kell alapulnia. Ezen, minden polgárosult és kereskedelem által összekötött népek- és kormányokra nézve egyaránt fenforgó kénytelenség, azon szűk határ, melyet a természet ezen érczek előállításának maga szabott, valamint azon körülmény is, hogy a nemes fémek képviselési értéke egyes kormányok önkényétől teljesen független, mind ez a nemesérczpénzt nemzetközi (internationalis) fizetési eszközzé teszi, s általános vételerővel és a képviselési érték állandóságával ruházván fel azt, legalkalmasabb pénzjellé, világpénzzé, alakítja.

× Ön nálamnál jobban tudja, miszerint a népeknek nemzetközi csereügyletei váltó-fizetések útján történnek mindaddig, míg csak váltók kaphatók. Így péld. az ausztriai kereskedő, kinek — onnan vett áruért — Hamburgban fizetendője van, nem küld oda készpénzt, hanem, a míg csak lehet, vagy valami hamburgi háznak váltóját vagy általában Hamburgra szóló váltót igyekszik megszerezni, hogy tartózását azzal lerója. Ámde ezen, kétségtelenül nagy előnnyel járó fizetési mód, nem mindig alkalmazható, vagy pedig még valami különbség marad fen, mely kiegyenlítendő. Mind a két esetben készpénzküldés válik szükségessé, melynek természetesen általános képviseleti értékkel bíró pénzüemben, tehát nemesérczpénzben, világpénzben kell történnie.

Ezeknek következtében kézzelfogható, miszerint e fizetési eszköz

birtoka minden mivelte népre nézve mulhatlanul szükséges, s hogy ez mintegy a hatalom egyik elemét s rendezett államügynek egyik föltételét képezi.

A papírpénz ellenben ipartermény, mely akárhol is előállitható bármily mennyiségben. Ha ezen műtermény a pénzgyártó — kormány vagy bank — által a forgalomba löketik, ez által a pénz tetteleg szaporodik, a mi mindenkor azonos a pénz értékének csökkenésével. Ezen ipartermény t. i. szintén pénz, s a létező érték-képviselőknek bizonyos hányadrésze, — képviselési erejének tehát annál inkább kell csökkennie, minél nagyobb lesz a hányadrészek száma a képviselendő öszértékhez képest. Ebből világos, hogy ha bizonyos országban papírpénz kibocsátása által a pénz-értéknek a meglevő összes pénzmennyiséghez aránya megváltozik, ugyanazon mértékben, melyben ezen értékjelek képviselési ereje csekélyebb lett, a képviselendő értékeknek — az áruknak — meg kell drágulniok.

Ezen pénzanyag előállítása sokkal kevesebb költséggel jár, mint a nemesérczeké s minthogy amannak a természet nem szabott határt, e pénznem tetszés szerinti szaporítása egyedül az egyes kormányok vagy népek akaratjától függ. S minthogy az egyes kormányok vagy népek akaratja más nemzetek részéről sem megszorításnak, sem ellenőrködésnek alávetve nincs, s mindenkormánynak vagynemzetnek módjában áll, e pénznemet tetszése szerint előállítani: a papírpénz nem lehet nemzetközi fizetési eszköz, hanem korlátolt vételerejénél fogva országos pénz maradván, csak helyhez kötött képviselési értékkel fog birhatni. Minthogy pedig minden oly népnek, mely kereskedelem által másokkal összeköttetésben áll, szükségképen nemzetközi fizetési eszközzel is kell birnia, a nemzetközi csereügyletek kiegyenlítése egyedül világpenz által történhetvén, — minthogy továbbá minden ily országban a pénzmennyiség és pénzérték közti egyensúly az által szokott helyreállani, hogy a pénzbirtokos pénzt oda küldi, hol nyereség huzható belőle, azaz a hol bizonyos összeg árán

több árut kapni, mint otthon: ebből természetszerűen az következik, hogy már a papírpénz kibocsátása maga is — mely által, miként láttuk, a pénzürték nagyságának s az áruk árának meg kell változnia — a fentebb említett egyensúly helyreállítását szükségessé, azaz a pénzbirtokosokra nézve a pénznek külföldre küldését nyemreményessé teszi. Ugyanez történik, ha valamely országban a nemesércpénz gyarapítása által a pénzürték lényeges változást szenved. Mivel pedig a pénzbirtokosok a lehető nyereség kecsegtető eredmények nem birnak ellenállani, pénzüket annál sűrűbben küldendik külföldre, mennél mélyebb, nagyobb és gyakoribb a papírpénz szaporítása által okozott változása a pénzürtéknek (ennek szükséges következménye a pénzürték általunk is tapasztalt tetemes hullámozása) s mennél drágább otthon a képviselt érték — az áru! Azonban az internationalis csereügyletek e szaporodásával, természetszerűen a különzékeny vert pénz — világpénz — általi kiegyenlítésének is gyakrabban és nagyobb mértékben kell előfordulnia.

X Minthogy e szerint a papírpénz csak helyies képviselési értékkel bír s valódi értéknagyságának — a nemesérczhez aránylag szaporodása folytán — leszállani kell, a külföld azon váltókat, mik megcsökkent és hullámzó értékű papírpénzben fizetendő, nem fogja többé elfogadni fizetésül és az egyensúly ily esetben a világpénz — a nemes ércpénz — kiözlése által, tehát a rendezett pénzügy kárával, fog helyreállani.

X Világos, hogy oly országban, hol kétféle pénz létezik, mely külső képviselési értékére nézve egyenlő, de belértékére nézve különböző becsű (nemesércz- és papírpénz), rendezett pénzügyről már *a priori* nem lehet szó, mihelyt nincs kellő biztosítás azon veszély ellen, hogy a becsesebb értékű (az internationalis csereeszköz, az ércpénz, a világpénz) a csekélyebb értékű által kiszoríthatatik. A hol ellenben ezen biztosítás megvan, más szóval, a hol a papírpénz kibocsátása szilárd korlátok közé van szorítva, ott a pénz-

érték oly változása, mely a nemesérczpénz szaporításából keletkezik, semmi veszélyt nem járhat, mert habár ez esetben is szükséges, hogy a megzavart egyensúly ismét helyreálljon s a felesleges nemesérczpénz kivitessék: ez még sem fogja e nemesérczpénz teljes eltűnését maga után vonhatni.

Ime itt van magyarázata azon tüneménynek, mely akárhol is előfordult, de seholsem tapasztaltatott gyakrabban mint Ausztriában, azon tüneménynek t. i., hogy a papírpénz a vertpénzt a forgalomból kiszorítja, s külföldre hajtja. Ebből azt is láthatja Ön, honnan van az, hogy jelenleg — miként ezt a külföldi tőkéknek ausztriai értékpapírokba sűrűbben előforduló fektetésénél észrevesszük — külföldi pénz-birtokok nagyobb mennyiségben küldenek pénzt Ausztriába. Ez egyszerűen azért történik, mivel ugyanazon összeg árán itt több árut kapnak, vagy — mi ugyanaz — többet nyerhetnek, mint otthon. Már pedig világos, hogy ez nem történhetnék, ha a pénz értéke Ausztriában és a vele üzletforgalmat folytató országokban ugyanaz volna. Mivel azonban a pénzérték nagysága Ausztriában a papírpénz által és az érczpénznek általa okozott kiszorítása nyomán szintugy megváltozott, miként másrészt a többi országok pénzkészlete is — részint ugyanezen okokból, részint a kaliforniai, ausztraliai és orosz nemesércz-aknak termelése által — az ausztriai pénzkészlethezi arányára nézve szintén változáson ment keresztül: szükségessé vált az egyensúly helyreállítása, melynek tehát — a fentemlitett alakban — mind itt, mind másutt tanui vagyunk.

Ha Ön mármost — miként remélem — e tényállást mint valóban létezőt elismeri: akkor arra nézve is egyetértend velem, miszerint Ausztriára nézve — hogy pénzügyét állandóan szilárd alapra fektesse — alig érkezhetnék a mostaninál kedvezőbb pillanat; és e feladat oly sürgető, hogy annak megoldása még a pillanat ezen kedvezése nélkül is mellőzhetlen lenne. Cochut ismeretes franczia nemzetgazdász számítása szerint, 1850-től 1853-ig, ez utóbbi évet is beleértve, 937,602

kilogramm (körülbelül 18,000 bécsi mázsa) arany termeltetett. Nem igen valószínű, hogy az aranybányák e bő jövedelmezése egyhamar csökkenne. Ámbár a nemzetgazdászok még nem tudtak megegyezni annak meghatározásában, mennyi maradt ebből magokban az aranytermelő országokban és mennyi szivárgott át az általános világforgalomba, mennyi fordított és fogyasztott a vert pénz szaporítására és mennyi más célokra, — annyi mindazáltal kétségtelen, miszerint ezen arany-mennyiség nagy része arra szolgál, hogy a világkereskedelemben leginkább résztvevő népek arany-, illetőleg pénzkészletét szaporítsa. Minthogy tehát ezen s általában minden magas műveltségű és sűrű népességű országban egyrészt a pénz nagyobb mértékben szaporodik, mint minőben a csereügyletek növekednek, és ezen országok csak annyi pénzt használhatnak fel, mint a mennyit amaz ügyletek igényelnek, — másrészt pedig Ausztria, mint kevésbé magas műveltségű ország, azon mértékben, melyben ipara fejlődik, földművelése halad, népessége gyarapodik s így csereügyletei is növekednek, nagyobb pénzmennyiséget hasznosítani, és magánál marasztani is képes: ebből az következik, hogy Ausztriának kiválólag van alkalmá, hasznot húzni a meglevő s fokozatosan növekedő pénzmennyiség azon természetzerű ösztönéből, hogy magát egyensúlyba helyezze. (A pénz-birtokosok nyereségvágya ellen — oly vágy ellen, mely néha szédelő vállalatokban is nyilvánulhat — hiába küzdenek a bankok a leszámítási (escompte) kamatláb felemelése által, hiába a külkormányok közigazgatási rendszabályok által, miként ezt péld. Párisban és Berlinben láttuk, hol a még teljesen be nem fizetett külföldi részvényekkel a börzeüzletek megtiltattak. Ezen óvszerek szintoly kevésbé akadályozandják az ottani tőkepénzeseket abban, hogy — ha őket nyereség kecsegteti — nemesérczpénzüket Ausztriába vagy máshová küldjék, a mily kevésbé gátolhatta meg az 1848-ki ausztriai ezüstkiviteli tilalom, a nemesérczek inneni eltűnését.)

Igaz, hogy — ha ily eredménynek akarunk örövendeni — akkor természetesen nem érhetjük be pénzбайunk felületos orvoslásával. Ha tehát

az ezüstágio már teljesen eltűnt volna, a bank pedig forgalomban levő bankjegy-mennyiségének szinte harmadrészét ezüstben bírnia is, mégsem hihetném, hogy ez által az ausztriai pénz- és bankügy állapota tökéletesen kielégítő helyzetbe tétetett. Ehez még más is kívántatik, még pedig sokkal több az imént említett jelenségeknél: ehhez nevezetesen az kívántatik meg, hogy a német hatalmakkal tárgyalás alatt álló érczépénzi egyezmény (Münz-Convention) megkötésén túl, összes bankügyünk, mely a megváltozott viszonyoknak ma már meg nem felelhet, gyökeresen átalakíttassék.

Hanem erről legközelebb!

V.

1856. ápril 20.

Önnek, kedves barátom, tán némileg igaza volt, midőn negyedik levelemre nézve nekem szemrehányásokat tett, azon intést csatolván hozzá, hogy minden methaphysikaiésvontelmékedéstől tartózkodjam, minthogy jelen anyagias korunkban minden ilyes teljesen megemészthetlen. Ön szerint elvégre is csak a körül forog a dolog, hogy a bank jegyforgalmának harmadrészével felérő ezüstkészlettel birjon; akkor aztán aggodalom nélkül indíthatja meg újra készfizetéseit. A rendes pénzügyi állapot akkor majd magától fog helyreállhatni. Hisz tapasztalásból tudjuk, hogy, míg ezen arány létezett, a bankjegyek névértéken keltek. Ennél több sehogysen kívántatik. A bank alapszabályai jók. A pénz természetével Ön mit sem gondol. Papírpénzről Ön mit sem akar tudni, de a bankjegy, ha az minden perczen ezüstre felváltható, a legkívánatosabb, legkedveltebb fizetési eszköz. Szintűgy gondolkozik a nagy közönség is; az ezüstpénz iránt előszeretettel nem viseltetik, a sokkal kényelmesebb bankjegyhez régóta hozzá van szokva; csak azt kívánja, hogy a bankjegy ezüst által kellelőleg fedezve legyen. A bankügy átalakításával nem sokat törődik, hanem azt igenis kívánja, hogy a bank a kormánytól független legyen.

Mihelyt e pont tisztába van hozva s a béke állandó, a bank s ennek jegyei iránti bizalom rövid idő múlva ismét helyre fog állni »

Meglehet, hogy a nagy közönség úgy gondolkozik, miként Ön az imént előadta. Évek óta divattá lön annak kikürtölése, miszerint a banknak a kormánytól függetlenné kell válnia. E tekintetben a hírlapok remekeltek leginkább, s a bankügy-kezelés bírálatában nagyon kalandos és a fenforgó körülmények közt igen olcsó bátorságot tanusítottak, nem gondolván meg, miszerint oly intézetnek, mely a pénzügyártás kizárólagos kiváltságával van felruházva, a közjó veszélyeztetése nélkül egy pillanatig sem szabad az államigazgatás szigorú ellenőrködésén kívül állania. Sokan vannak, kik a kormány és a bank között, némileg egy egészségi őrvonalat szeretnének felállítani.

Ha nem élnénk oly időben, melyben — fájdalom — naponként tapasztalhatjuk, miszerint gyakorta ismételt üres phrasisok végre mégis némi befolyással vannak a közvéleményre, csakugyan bámulnunk kellene, hogy akár csak a legutóbbi évekről szóló bankkimutatások átolvasása után, találkozhatnak még valaki, ki már régen nem győződött meg arról, hogy a banknak mindig függésben kell maradnia a fenállását és működését meghatározó alapszabályoktól, s így a törvények kezelésével megbízott kormánytól is, hogy azonban a pénzügy-miniszternek kell módot nyújtani azon segédeszközök nélkülözhetésére, miket a bank papírpénz-kibocsátás által neki nyújtani kénytelen volt, s miket bizonyosan ezentúl sem tagadand meg tőle, legyen bár a bank önállósága bármennyire biztosítva alapszabályok vagy más írott határozmányok által.

Részvényekre alapított jegybankok mindig a mennél nagyobb osztalékot fogják szem előtt tartani. Egy pénzügyminiszterrel mindig igen jó ügyleti összeköttetésben állani, s annál jobb, mennél nagyobb azon birodalom vagy ország, melynek ő minisztere. A bank tehát sohasem

fogja őt elutasítani, hanem azon leend, hogy minél nyereségesebbek lehessenek vele fenálló viszonyai. Habár Ön előtt közönyös is a pénz természete — ámbár ez esetben nem bírom felfogni, miként akarja Ön a bankkérdést megérteni — : de arra tán mégis hajlandó lesz Ön, hogy az emberi természet minőségét tekintetbe vegye.

Tessék az 1856 febr. 29-ki bankkimutatást kezébe venni. Ebben azt találja Ön, miszerint akkorában 374,205,566 ft értékű bankjegy volt forgalomban. Ez összegnek azon része, mely a bank és a nagy közönség közti ügyleteket képviseli, 87,182,903 ftra rúg, mik leszámított váltókra és 85,394,100 ftra, melyek letétvényezett állampapírokra előlegezésül adattak. (A leszámítoló-üzlet a pénzügyi kormánytól eredő központi pénztári utalványokra [Centralcasseanweisungen] adott előlegezéseket is magában foglalja.) A bankjegymennyiség többi része azon ügyletekben találja eredetét, miket a bank a pénzügyi kormányval kötött. Nem bírálom e helyen ezen pénzügyi műtételeket, — csak a tényeket akarom constatirozni. Ha Ön már az osztalék-kimutatást elővenni sziveskedik, azt fogja találni, hogy ezen ügyletek legnagyobb része a bankra nézve nyereséges volt, a miért eszem ágában sincsen, a bankot megróni akarni. Tehát ismétlem: »Immár elég szót szaporítánk, lássuk mármost a tetteket.« Nem a bankot a pénzügyminisztertől, hanem a pénzügyminisztert a banktól kell függetlenné tenni, ha a bajon segíteni s megújulásának elejét venni akarjuk. Igaz: ez csak akkor lehetséges, ha a pénzügyminiszternek nem kell többé deficitteel birkóznia. Mihelyt e helyzetbe juttatják — vagy mihelyt maga juttatja magát abba: — ez leszen mindenesetre a bank-szervezet leghatalmasabb biztosítóka. E tekintetben újra is a bankkimutatásokra kell Önt figyelmeztetnem. Ezek a tagadhatlanságig bizonyítják, hogy a jegyek legnagyobb része — miként másutt is, péld. Angliában e század elején — az állampénztár deficitjei miatt boesáttott ki. Már pedig, miként Ön sem fogja tagadhatni, nem valami vérmes, hanem csak kissé hátrapillantó képzelem kívántatik arra,

hogy oly ausztriai pénzügyminisztert képzeljünk, kit ezen baj nem sanyargat. Ha valamikor ily pénzügyminiszterrel dicsekedhetünk — s ez sokkal inkább képzelhető, mint egy a kormánytól független pénzgyár — akkor egy ily miniszternek a bank segélyétől függősége, s a határtalan papírpénz-kibocsátás veszélye is megszűnnék. Az ily pénzügyminiszternek egy jól rendezett bankhozi viszonya — valahányszor ily viszony megindítására alkalom nyílik — mindkét félre nézve csak kedvező lehet. A viszonnak nem kell azért megszűnnie, hogy a miniszter helyzete kedvezőbbre fordult, — de azért mégsem kerülhető el a bankügy és a papírpénz kibocsátását szabályozó vezér-elvek gyökeres átalakítása, miként ezt tüstént látni fogjuk.

Készararva szólok »papírpénz« és nem bankjegy kibocsátásáról, mert épen most akarok hozzá fogni, hogy Önnek a papírpénz iránti ellenszenvét s a bankjegyek iránti előszeretétét közelebb vizsgálat alá vonjam. Azért mindenek előtt azt kell sajnálkozva kijelentem, hogy Ön szerelmének tárgyára nézve nagy csalódásban él, mert Önnek kedvese szintén nem egyéb, mint papírpénz, melynek ellenében Ön mégis oly mély ellenszenvvel látszik viseltetni. Mindazáltal azon reménynyel kecsgetetem magamat, hogy ezen ellenszenvet diadalmasan fogom leküzdeni, és bebizonyítani, miszerint Ön maga ellen nagyot vétene, ha e csalódás miatti bújában szivrepedésben meg akarna halni. Önnek kedveltje mit sem vesztené kedvességéből, ha személyével közelebbről megismerkedünk. Azon álczim, mely alatt e kecses lény huzamos ideig barangolt szerteszét a birodalomban, nem egy embert ámitott el s egyszersmind a csintalannak nem egy pajzán-ságát segítette elő; sok érdekes kalandra adott alkalmat, de egyszersmind könnyelmű, sőt sokszor kicsapongással is határos életmódnak is volt okozója. Az ifjúságnak — igaz — sokat megbocsáthatni. Ha mármost Önnek kedvesét, a kényszerítés szelid módjainak alkalmazása által, álarczának levételére bírjuk, ha előhaladott korában józanabb magaviseletet kívánunk tőle, ha tág, de azért mégis korlátozottabb mezőt nyitunk tevékenységének: megérendjük, miszerint mindazon va-

lódi kecsék, mikkel oly bőven van felruházva, még bájolobb színben fognak előtűnni.

Miután Ön szívének zajgását eként lecsillapítám, dologra térek.

Minthogy Ön papirpénzről hallani sem akar, a bankjegyet vagy hitelpapírnak vagy pénzképviselőnek tartja. Ön, úgy látszik, az utóbbi nézet felé hajol, természetesen azon feltétel alatt, hogy kényszerkelet nem létezik s a bankjegyek felváltása — a harmadrésznek ezüstteli fedeztetése útján — biztosítva van. Harmadik lehetőség nincsen, mert azt csak nem mondhatja Ön, hogy a bankjegy »előmutatáskor fizetendő« utalvány, melyet a bank önmagára bocsát ki, mert — ha a bankjegyet ily értelemben fogjuk fel — a banknak képesnek kell lennie, az ilyen utalványt nem ugyanazon pénznemmel, tehát nem saját kibocsátmányu bankjegyeivel, hanem bármikori előmutatáskor is, nemesérczpénzzel felváltani. Ezt pedig, miként tudjuk, még akkor sem tehetné, ha az Ön által oly szükségesnek vélt harmadrésznyi ezüstoffedezés megvolna.

Tehát Önnek csak a másik kettő közt van választása. Közelebbi vizsgálat azt mutatja, miszerint az utóbbi szintén csalódáson alapul. Mert ha Önnek bankjegye pusztá képviselője lenne a pénznek, akkor természetesen csak is annyi pénzt fogna képviselhetni, a mennyi a bank pénztáraiban valósággal található. De az egész világban sem létezik s tán nem is létezett soha oly jegybank, melynek jegyeit ily értelemben pénzképviselőknak lehetne nevezni. A világ leggazdagabb bankja, az angol, néhány évvel ezelőtt 22 millió font sterlingnyi nemesérczkészlettel birt, de az érczkészlet ezen legmagasabb állása mellett is, mintegy 3 millióval több bankjegye vala forgalomban. Az ausztriai bank mellett maradva, Ön igen jól tudja, miszerint ennek, még legfényesebb korszakában is, (1845: 96 millió ezüst), mindig sokkal több jegye volt forgalomban, mint ezüstje a pénztárban. Jelenlegi állása imez: február 29-én 374 millió ft bank-

nóta volt forgalomban és 51 millió ft. ezüst hevert a bank pénztáráiban. E szerint Ön meg fogja engedni, hogy a 323 millió ftnyi fölösleg csak nem lehet pénzképviselő. Én, kedves barátom, szintoly jól tudom, mint Ön, hogy e fölösleg teljesen fedezve van. E fedezés szilárdságát sem akarom kétségbe vonni, de Önnek bankjegyében azért mégsem találhatom fel azon tulajdonságot, melyet Ön reá ruházni akarna. Sőt Ön még azt se mondhatja, hogy ama fölösleg pénzértéket képvisel, mert ezen állítás is csupán a fogalmak összezavarásához vezetne. A február 29-ki bankkimutatás, mely alább közöltetni fog, a leszámított váltók értékét 85 millióra, az államnak a régi bécsi váltópénz (úgynevezett Wiener-Währung) beváltásából még fenmaradt tartozását 59 millióra s az újabb állampapírpénz (az úgynevezett Reichsschatzscheine) beváltásából eredt államadósság maradvékát 27 millióra teszi. A váltókat e szerint a magánhitel, a többi három tételt az államhitel fedezi.

Ön tehát észszerűbben és helyesebben fejezné ki magát, azt mondván, hogy a bankjegy beváltható hitelpapír, mely a bankhitel közvetítése által, papír értékjel alakjában, részint nemesércz, részint a magán- vagy az államhitel által biztosított értékpapirokkal fedezve van és — harmadrészével felérő ezüstkészletnek jelenlétét föltéve — akármikor is nemes érczpengre felváltható. De még ezt is csak oly jegybankról mondhatná Ön, mely az állam részéről nem örül azon kedvezménynek, miszerint jegyei az állam részéről teljes értékükben elfogadtatnak, és ki is adatnak. Egy ilyen bank a maga hitelével azok hitelét helyettesíti, kik váltóikra az ő banknótáit felkölsönzik — az ilyen bank jegyei hitelpapírok. Ha Ön a homályt szereti, ám érje be a fentebbi homályos magyarázattal. Hanem azzal tüstént masbökkenőbe ütendi lábát. Azon kérdésre t. i. miben áll valamely hitelpapírnak, péld. váltónak természete? azt kell válaszolnia: abban, hogy a kibocsátó köteles, váltóját a határidő lejártakor pénzzel beváltani. A váltó e szerint kézzől kézre járhat és fizetési eszközül szolgálhat mindaddig, míg annak vevője azon meggyőződésben él, misze-

rint a váltó lejártának napján, a kibocsátó a szükséges pénzbeli fedezés birtokában leend; hanem azért a lejárat napján még a legjobb váltók is behajthatnak. A bankjegynek lejáratí napja nincs — az mindennap lejár, mert az előmutatóra szól; köztudomás szerint egy bank sem bírja — akár a jegyek kibocsátása napján, akár máskor — azok teljes értékét készpénzben s íme a bankjegyek mégis elfogadtatnak fizetésül. Hiába fogja Ön mondani, hogy a bankjegyek azáltal válnak felváltható hitelpapírrá, mivel akármikor is ezüstért kicserélhetők. Hisz a bankjegy felválthatósága is — mely tulajdonságban Ön a bankjegyek jellemző sajátosságát látja — csak azon feltétel mellett áll, hogy ugyan azon időben nem minden vagy nem igen sok bankjegybirtokos kívánja a felváltást, mert ily esetben Önnek pénzképviselője tehetetlenségét fényesen fogná bizonyítani! És íme utolsó sánczai közé van Ön szorítva. Ön kénytelen megvallani, miszerint Ön bankjegye — valamint minden bankjegy, mely hasonnemű meghatalmazással felruházott jegybanktól származik, — az érczpénzzel egyjogú önálló pénzfaj, s mivel az anyag, melyből készül, papír, tehát papírpénz, melyet a kibocsátó előmutatáskor nemesérczpénzre felváltani köteles. E jegyek önálló és a nemesérczpénznek mellérendelt pénzfajjává válnak azon tény által, hogy a fenálló kormány, melynek elvitázhatlanul köréhez számítandó a pénzügy és pénzláb rendezése — akár absolutisticus, akár alkotmányos rendszert követ — souverainitási cselekmény (törvény vagy szabadalom) által valamely társaságot vagy testületet oly jegyek kibocsátására jogosít fel, melyek már előre azon kedvezményben részesítettnek, hogy az állam pénztárai részéről teljes névértékükben elfogadtatnak, tehát annyi pénzegységül, a mennyire e jegyek szólnak. Azon további tény, miszerint az államnak az ekként bevett pénzfajt ismét ki kell adnia, még pedig természetesen azon névértéken, melyen elfogadta, valamint azon körülmény is, hogy ily jegyek rendszeren már rövid idő múlva tetemes mennyiségben jönnek forgalomba, tehát nem-sokára valamely ország fizetési eszközeinek többé vagy kevésbé nagy, de mindenesetre tetemes részét képezik — mindebből, mondjuk, habár

kényszerkelet nem létezik is, a közönségre nézve, ha nem is elvileges, de legalább anyagi kénytelenség keletkezik, e jegyeket fizetésül elfogadni és ismét kiadni. Azon körülmény, hogy e jegyeket nem maga az állam gyártja, a dolog lényegére nézve nem tesz különbséget. Oly jegyeket, miket az állam maga gyárt és kibocsát, állampapírpénznek nevezünk; azokat, mik valamely bank részéről bocsáttatnak ki, bankjegyeknek. Azon visszaélések, melyek nem egyszer az állampapírpénz körül előfordultak, a papírpénz ellen általában bizonyos ellenszenvet gerjesztettek s Önnek hasonló érzelme tán ugyanebben találja okát. Innen ered egyszersmind az is, hogy a dolgot nem szeretik valódi néven nevezni, és hogy a bankjegy nagyobb kedveltségnek örvend; hanem az utóbbi iránti előszeretetnek nem volna oka, minthogy köztudomásu dolog, miszerint bankjegyekkel ugyanazon visszaélések üzetek, mint az állampapírpénzzel. Itt nem az elnevezés bir eldöntő súlyal, hanem a dolog természete.

Midőn az állam valamely testületet vagy társulatot bizonyos pénzfaj forgalomba hozására feljogosít, souverainitásának egyik kellékét collectiv személyiségre ruházza át. Azon tény, hogy az állam rendes időben nem él papírpénz-kibocsátási jogával, hanem csak rendkívüli körülmények közt mintegy legvégső segédeszközül használja, nem egyéb, mint az államnak saját érdekében álló ildomos önkorlátozása. Az államnak t. i. még teljhatalmának öntudatában is éreznie kell, miszerint hatalma nem korlátlan. Tehát arról kell gondoskodnia, hogy azon jegyek, miknek teljes névértékbeni elfogadtatását saját pénztárai részéről megígérte, a közönség részéről hasonló módon fogadtassanak el fizetésül. A közönség örömeit azért fogadja el teljes névértékük szerint egy banknak jegyeit, mint az állam által forgásba tett papírpénzt, mert felteheti, hogy az állam — souverainitásának egyik kellékét másra átruházván — féltékenyen fog őröködni ezen jog gyakorlása és az átruházás alkalmával kikötött feltételek teljesítése felett, míg a hatalom teljét magában öszpontosító állam irányában a közönségnek semmi kezessége sincs arra nézve, hogy az

állampapírpénz, melynek előállítása maga a természet által semmiképen sincs korlátolva, nem fog tetsző mennyiségben kibocsátatni és a nemesérczpénzt kiszorítván, maga is értékére nézve mindinkább alászálland. Azon kötelezettség, melyet az állam a bankra hárít, hogy t. i. ez jegyeit nemesérczre felváltsa, a körülményekhez képest, bizonyos mértékben, kezesség lehet e pénzfaj túlságos szaporításának lehetősége ellen, de ez nem lényeges tulajdona, mert beválthatlan állampapírpénzt és bankjegyet is látunk pénz gyanánt forogni. Az ilyen felebb leírt bank jegyei tehát nem azért forognak, mivel a bank azokat érczpénzre felváltani képes — mert ezen lehetőség, miként láttuk, nagyon is feltételes — hanem mivel a souverain kormányhatalom azokat önálló pénzfajjá teremtette, a forgalomra réá erőszakolta, s így a közönséget kényszerítette, hogy azokat fizetési eszközként használja. A beváltás kötelességét az állam saját érdekében szabja a bank elé. Neki t. i. azon kell lennie, hogy intézkedéseinek sikerét biztosítsa. Már pedig azt lehet ugyan parancsolnia, hogy a papírpénznek saját pénztárainál és saját fizetéseinél ugyanazon külső képviselési érték tulajdonittassék, mint a nemesérczpénznek — péld. egy 5 ftos bankjegynek ugyan az, mely 15 huszsnak tulajdonittatik — hanem hiába parancsolná, hogy a papírpénz általános forgalmi csereértékére nézve is az érczpénzzel ugyanazon polczon álljon s e célzt csak egyéb módok által fogja elérhetni, miknek sorában természetesen azok érdemelnék legnagyobb figyelmet, mik kezességet nyújtani képesek azon veszély ellen, hogy a nemesérczpénz a papírpénz túlszaporodása által kiszoríthatatnék s így ez utóbbi értékétől jóformán megfosztatnék.

Legközelebbi levelemben ezen módokat fogjuk vizsgálat alá vonni.

VI.

1856. ápril 24.

Kedves barátom! Utolsó levelemben a banknótára nézve akartam Önnek az igazat megmondani. Ma annak bizonyítását kísértendem meg, miszerint a bankok hiányai többnyire a bankjegy körüli homályos fogalmakból s főleg abból erednek, hogy az alapszabályok megállapításakor a bankjegyet hitelpapír, nem pedig papírpénz gyanánt fogták fel. Ezen fejtegetés eredménye nyomán magától derülend ki az, mit a multkor mai levelem feladatául tűztem ki.

Ha a bankjegyet hitelpapírnak vesszük, ebből az itt elősorolandó következményekhez jutunk:

a) valamely társulat kizárólagos szabadalmat nyer, bankjegyek kibocsátására, miknek az állampénztáraknál elfogadtatása az állam részéről előre megígértetik: ez oly kedvezmény, mely a kényszerkeletet elvileg ugyan nem állapítja meg, de hatásaira nézve azzal felér;

b) hogy e jegyek a közönség részéről elfogadtassanak, azok hitelének megalapítására törekszünk;

c) és így arra kötelezzük a bankot, hogy csak szilárd biztosság mellett kössen ügyletet, csak jó váltókra kölcsönözzön pénzt, csak belföldi állampapírokra, ékszerekre, nemesérczrudakra és a romlásnak ki nem tett tárgyra adjon előlegezést;

d) hogy e rendelkezések pontos teljesítése eszközöltessék, számtalan részlet határoztatik el;

e) a bank ügykezelése az állam felügyelete alá helyezettetik;

f) hogy a bank, jegyeinek kibocsátásában, anyagilag is korlátoztassék, valamint a közönségteljes megnyugtató végett, azon kötelezettség is eléje szabatik a banknak, hogy jegyeit bármikori előmutatásra nemesérczpénzre bizonyos pénznemben felváltsa — azaz a jegyek felválthatókká (convertibel) tétetnek;

g) ezen kötelezettség biztosítására vagy bizonyos arány állapítatik meg, melynek a bank pénztáraiban meglevő nemesércz (rudak vagy vert pénz) és a forgalomban levő bankjegy-mennyiség közt fenállani kell, mely arányon túl nem szabad a banknak jegyeket kibocsátani, — vagy pedig ezen arálynak megállapítása a kormány koronkenti határozásának tartatik fen;

h) miután továbbá a tapasztalás azt mutatta, miszerint békés időben, midőn a nemesérczpénz külföldre küldés végett nem szükségeltetik, a közönség csak igen szerény mértékben szokta kívánni a bankjegyek érczpénzre váltását s a könnyebben tovaszállitható, kényelmesebb bankjegyet — mihelyt a bank szilárdságára nézve teljes megnyugtatóssal viseltetik — kedvezményezett fizetési eszközzé emeli: minden lehetőség ellen biztosítottaknak hisszük magunkat, ha végre még azt is rendeljük, miszerint a bankjegy-mennyiség legalább egy harmadrészenek ezüstben vagy aranyban mindig meg kell lennie a bank pénztáraiban.

S evvel, közhiedelem szerint, elég volna. Természetes is! Mert ha a bankjegy hitelpapír, akkor a főfigyelmet az imént elősorolt pontokra kell irányozni.

A gyakorlatból mindazáltal az tűnik ki, miszerint itt igen lényeges dolgok lőnek kifelejtve. Ki van felejtve t. i. az, miszerint — a bankjegy-kibocsátási jog részvénytársulataruháztatván — ebből szükségképen a létező fizetési eszközök szaporodása keletkezik. Hanem arra nézve, hogy e szaporodás a csereügyletek növekedő szükségéhez helyes arányban történjék, a fentebbiekben szintoly kevés a biztoság, mint azon tekintetben, hogy ezen szaporodás által valamely ország pénzkészletének más országokéhozi aránya tetemes változást nem fog szenvedni, s hogy e szerint a nemesércpénz nem fog kiszoríttatni, az áruknak a pénzhez viszonyló csereértéke mesterségesen és rögtön fel nem szökni, s ennek folytán maga az ujdön teremtetett fizetési eszköz értéke alá nem szállani. Nem szükség kiemelnem, hogy ily következmények a jegybank célját hiúsítanák meg, és nevezetesen a nemesércpénz kiszoríttatása azon rossz következtetést fogná maga után vonni, miszerint a pénzforgalom nem szaporodott, hanem roszabodott.

Világos, miszerint a c) alatti intézkedés e tekintetben semmi biztosítékot nem nyújt. A »szilárd biztosság« fogalma nagyon is nyújtható és relativ, idő s körülmények szerint változó és korlátlan. E felett minden részvénytársulat minél zsirosabb osztalékra törekedvén, ez a fentebbi elővigyázati rendszabály hatását jobbadán megsemmisítené. Szintoly kétségtelen az is, miszerint ezen rendszabálylyal, habár pontosan követnék is, a bankjegy-kibocsátásnak anyagi korlát nem szabotnék. Pedig mily közel fekszik-e rendszabály teljes mellőztetésének lehetősége, s mily számosak az ebbeli példák?!

Az említett bajok ellen tehát csupán két állítólagos biztosíték maradna: a felválthatóság s a bankjegy-mennyiség harmadának ne-

mesércz általi fedeztetése! Azonban világos, hogy az elébbi épen az utóbbi által könnyen meghiusíthatatik, mert a bankjegy-kibocsátást anyagilag ez sem korlátozza. A banknak, — jegyei harmadrészével felérő ezüstkészlettel birnia kell, hanem háromszor annyi bankjegyet szabad kibocsátania, mint a mennyi ezüsttel bir. A bankjegy-kibocsátás tehát nem a forgalomnak e fizetési eszközbeni szükségéhez, hanem az ezüstkészlethez alkalmazza magát. Már pedig kézzelfogható, hogy ez utóbbi egyáltalában nem szolgálhat mérvül amannak megismerésére. Ha tehát a bank ebbeli jogával él — és igen természetes, hogy ezt teendi, még pedig annál több oka leend reá, mennél gyérebb valamely országban a nemesérczpénz — akkor az említett bajok könnyen állhatnak be s időközönként nem is fognak elmaradni. Az ily módon szervezett bank igazgatósága — bő osztalék eszközlésén kívül — túlnyomólag az eléje szabott, bankjegy és ezüst közti arányra fordítandja figyelmét, nem igen gondolván azon hatással, melyet az ő bankjegy-kibocsátása az ország közgazdasági állapotjára, az árúk árára, az ércz forgalmi szerek- és a váltó-árkeletre gyakorland. Pedig épen ez a fődolog, mert a papir fizetési szereknek, nagy előnyeik mellett, azon tetemes ros sz oldaluk van, hogy a mily könnyen szaporítottak, szintoly könnyen gyéríthetők is, miből természetesen a portékák ára s a pénz értéke folytonos hullámszásának kell következnie. Elámitva azon tünemény által, miszerint a könnyebben szállitható és kényelmesebb bankjegy könnyen fészkei be magát a forgalomba s hogy a közönségnek nyugalmas időben nincs oka, a bankjegyet nagyobb mértékben a kényelmetlenebb érczpénzért felcserélni: a bankigazgatóság jegykibocsátásának még igen tetemes szaporítását is mindaddig veszélytelennek tartandja, míg annak harmadrésze ezüst által fedezve van. Sőt könnyen arra is fog birathatni, hogy e mértéken túllépjen, főleg ha nem képes egy, a deficit bajai által sanyargatott pénzügyminiszter nógatásait visszautasítani. Az ilyen jegybank könnyen érheti be alacsony kamattal. Mert hiszen nem ezüstpénzét, hanem jegyeit adja kölcsön! Ez utóbbiaknak előállítási költségei — a kezelési költséget is beleértve — igen csekélyek azon nyereséghez ké-

pest, melyet a banknak az ezüst által nem fedezett jegyeknek kamatozása hajt. Kamatlábának fölebbemelésére — mihelyt ezáltal nyereségének csökkenésétől kell tartania — nem igen lesz hajlandó, még akkor sem, ha a sűrűbb bankjegy-kibocsátás káros hatása napvilágra derülne. Csekély kamat mellett a bankjegyeknek mindig akad kölcsönvevője. A jegyek kapóssága tehát szünet nélkül tarthat, habár egyedül szédelgős vállalatokban, vakmerő üzérkedésben és börzejátékban találná is okát. Ezen csalogódás nyomán a bankigazgatóság azon további önámításba fog bonyolódni, miszerint a hozzá irányzott igények állandóságát vagy fokozatos növekedését, valódi szükséglet kifejezésének fogja tekinteni. Ő tehát hitelez, s minden nehézség nélkül meghosszabbítja a fizetési határidőket. A hiteltvevők — a bank adósai — ennek nyomán hozzá szoknak, hogy inkább kölcsönzött pénzzel, mintsem saját tőkéjükkel üzérkedjenek s üzletjüket önjerejükön túl feszítik. Mert könnyen s olcsó áron kapván kölcsönt s a kölcsön visszafizetését szintoly könnyen halogathatván, többet vagy pedig olyasmint fognak merni, mitől különben tartózkodtak volna. Ekként állandó szokássá válik a kölcsön vett összegeket — hasonló feltételek alatt, de nyereséggel, ismét kölcsön adni. Ezen eljárás nyomán egész osztálya alakul az olyan embereknek, kik az efféle bankot a maguk hasznára kizsákmányolni szokták. Ezen, érdekei által erősen együvé fűzött phalanxot önhaszna arra buzdítja, hogy a bankjegyek forgalmát minél jobban segítse s a közönség közt a sűrű bankjegy-kibocsátás czélszerűsége iránt netalán támadható kételyeket megpendülni ne engedje. A közönség, a bank benső gépezetéhez nem értvén, teljesen biztosítottnak véli magát. A bankjegy tehát beváltható marad, de egyedül csak azért, mivel nagyobb mértékbeni tetteleges beváltás nem kísérti meg. A bankjegy kényelmessége lassanlassan azt eredményezi, hogy a közönség ezüstpénzén túlád; ennek pedig annál nagyobb mértékben kell történnie, mennél csekélyebbek azon összegek, mikre a bankjegyek szólnak, mert ezáltal természetesen az érczpenz szükségessége minimumára szállittatik le. Az ekként nélkülözhetővé vált nemesérczpenz egy része talán a bankba vándorol és ily

rendszer mellett még bővebb bankjegy-kibocsátásra szolgáltat alkalmat, másik része pedig teljesen eltűnik, azaz beolvasztatván más czélokra fordittatik, vagy pedig kivitetik.

Ön alig fogja tagadhatni, miszerint a fentebbiekben épen nem helytelen rajzát nyújtottam a dolgok közönséges menetelének. A mit mondtam, azt a legtöbb bankok történelme igazolja, főleg oly országokban, melyek nem bírnak tetemes nemesércpénz-készlettel. Hogy péld. Franciaországban — az ottani bankszervezet hiányai daczára — Lajos Fülöp kormánya alatt 1848. martiusig, az említett bajok nem mutatkoztak: annak oka csak abban keresendő, hogy a francia bank az ország nemesércpénz-készleteihez képest aránylag kevés bankjegyet bocsátott ki; 1847 szeptember 25-kén a bankjegy-forgalom 239 millió, a bank pénztáraiban heverő nemesércpénz 150 millió, az ország pénzkészlete pedig 2000 millió frankra rugott. Jelenleg ugyan-ezen banknak jegyforgalma mintegy 600 millió frankra mehet és már is észrevehető, hogy az általam említett bajok mutatkozni kezdenek. Igaz ugyan, miszerint az efféle ügyvitel békés időben sokáig folytatható; hanem szintoly igaz az is, miszerint politikai és kereskedelmi krízisek időről időre ismétlődni szoktak. S akkor tüstént előtérbe lépnek ama káros következmények. A nagy közönség, az igaz, keveset ért a bankügyhez, hanem azért mégsem egészen tudatlan. Így péld. igen jól tudja azt, hogy a nemesércpénznek általános és benső értéke vagyon, melylyel a bankjegy nem bír, és hogy a bank kevesebb készpénzzel bír, mint a mennyit forgalomban levő jegyeinek összege tesz, végre hogy ezek — habár a kormány által elismert és kedvezményekben részesülő — de azért mégsem törvényes fizetési eszközök. Mihelyt tehát a közönség közt bizalmatlanság kezd ébredezni, mihelyt oly események állnak be, miknél fogva a rend, a forgalom szabadsága s a t. megzavartatásától tarthatni, akkor vagy nem fogadja el többé a bankjegyet névértéke szerint vagy árúit nemesércpénzért olcsóbban adja, mint bankjegyért (s evvel már kezdetét veszi az utóbbinak ér-

téktelenedése) vagy annál jobban sietend, hogy jegyeiért a banktól ezüstöt követeljen, mennél erősebben hiszi, hogy azok, kik talán későn jönnek, már nem fognak ezüstöt kaphatni (s evvel a bankjegy beválthatósága éri végét).

Ez a dolog rendes menete, mihelyt politikai krízis áll be. Más-ként áll a dolog, ha pénzügyi vagy kereskedelmi krízis közeledik, vagy be is következik. Ilyenkor a banknak ismét kiválólag jegyeinek beválthatóságára kell ügyelnie. Azonban rendesen úgy történik, hogy a bankjegyeknek csereértéke, más szóval: az árúk ára, ily alkalommal — épen a megelőzött sűrű jegykibocsátás következtében — már megváltozott, hogy a váltó-árkelet kedvezőtlen fordulatot vőn s a nemesércpénz kivitele nyereményessé kezde lenni. Ha tehát a bank azt veszi észre, miszerint a közönség sűrűbben kívánja bankjegyét ezüstért kicseréltetni, akkor — hogy a beváltás által szorultságba ne jöjön — azon lesz, hogy a forgó bankjegyek mennyiségét csökkentse. E szerint kölcsön adott jegyeit a lejárat napján adósaitól visszakövetelendi, kölcsön- és előlegezési üzletét megszorítandja. A bank adóssai hasonlóan fognak bánni azokkal, kik nekik tartoznak, miből természetesen kereskedelmi kríziseknek és a pénzforgalom fenakadásának kell következnie. A forgalomban levő fizetési eszközöknek rögtöni visszahúzása által a portékák árai alább szállnak s nagy veszteségek és bukások erednek. Ha mindezekhez véletlenül még azon körülmény is járul, hogy a bank részéről jegyei beváltásakor kiadott ezüst, külföldre küldés végett szükségeltetvén, oda kivetetik: akkor a pénzbeli szorultságnak igen aggasztó fokra kell hágnia, mert a bank megszorító rendszabályai a jegyforgalmat csökkentik, ugyan akkor, midőn kivitel által a nemesércpénz-forgalom is csökken.

Ebből azt láthatja Ön, miszerint a bankjegy természete körüli homályos fogalmak, hiányos biztosítékokat eredményeznek. És ez igen természetes! E hibás felfogás következtében a biztosítékot ott keresik, hol az nem található, s innen erednek aztán a fél rendszabá-

lyok. A bankjegyek, miket az állam fizetési eszköz gyanánt elfogad és ismét kiad, önálló pénzfajt képeznek, az állam tekintélyének alapján forognak s így oly papírpénz gyanánt tekinthetők, mely — kibocsátását az állam megengedvén, s iránta előre is kijelentvén, hogy **teljes névértéke** szerint fogadtatik el — azon tulajdonú, miszerint benne a papir és nemesérczbeli pénzegység egyenértékű, a kibocsátó arra lévén kötelezve, hogy a papírpénzt az előmutató részéről bármikor történő kívánság alkalmával, törvényes kelettel bíró s az állam bélyegzetével ellátott nemesérczpénzért az **emlitett arány szerint kicserélje**. Ebből aztán az következik: hogy egy ily bankjegyei sohasem lehetnek **beválthatók**, miután ugyanazon tekintély, melynek jogában áll, a nemesérczpénz képviselési értékét meghatározni, souverainitási cselekmény által ama papírpénzre a nemesérczével egyenlő külértéket ruházott, s amazt a forgalomra rá erőszkolta. Ily banknak jegyei árúk átengedése vagy személyes szolgáltatással és munka által nem a bank, hanem a közönség részéről válnak be, mialatt azokat a bank csupán más törvényszerű pénzfajért felcseréli. E jegyek azon bevallott czéllal hozatván forgalomba, hogy a már létező fizetési eszközök egyenlő értékűek által szaporittassanak, nem pedig azon czéllal, hogy a már létezők helyébe lépjenek: világos, miképen az ugynevezett beválthatóság, ha csakugyan valósulnia kellene, a jegybankok céljával ellenkeznék, és következőleg mind azon rendszabályoknak, miket az állam, hogy a közönséget ezen beválthatóságtól meggyőzze — szándokaival és cselekvéseivel ellenkezésben — életbe léptetendőknek vél, a gyakorlatban hatás nélkülieknek, és csalódásokon feneklőknek kell bizonyulniuk.

A tárgy ily felfogásából — a jegybankügyet illetőleg — következnek azon elvek, miket — mintegy ellentétéül az eddig divatozott

ingadozó eljárásnak — a szigorú rendtartás szabályainak akarok nevezni. Az állam, teljhatalma daczára sem képes a természet törvényeit megmásítani s így azt sem bírja megakadályozni, hogy a kereskedelem által összekötött különböző országok pénzkészlete magát egyensúlyba helyezni ne törekedjék. Nem bírja megakadályozni, hogy a pénznek tetemes szaporodása az árúk árára ne hasson; alá kell magát vetnie minden mivelte nép ama szokásának, mely egyedül a nemesércpénzt tekinti internacionális fizetési eszköz gyanánt. Szintoly csekély sikerrel fogja parancsolhatni, hogy országos pénz a világpénznek — más szóval a papírpénz a nemesércpénznek — helyét pótolja, a mily kevésbé képes, parancsszó által azt eszközölni, hogy a közönség határtalanul szaporítható fizetési eszköz iránt minden körülmények közt ugyanazon bizalommal viseltessék, mint egy olyan iránt, mely e tekintetben a kormányok és bankok önkényétől teljesen független. Minden elővigyázati rendszabály daczára sem gátolhatja meg azt, hogy minden — a jegykibocsátásra nézve áthághatlan sorompók által nem korlátolt jegybank vezetésében időről időre oly hatású botlások ne történjenek, mik a két pénzfajnak szándékolt egyarányítását megsemmisítik.

Az államot valamely új pénzfaj behozása alkalmával csak azon szándok vezérelheti, hogy közszükséget elégítsen ki, s a közjót előmozdítsa. Ebből ered abbéli kötelessége is, hogy a leghatékonyabb biztosítékokat keresse fel s alkalmazza, mik az ő tekintélyéből kiinduló cselekménynek sikerét biztosítják. Ezt pedig csak akkor érheti el, ha a bankjegyet egyszersmind azon tulajdonnal ruhazza fel, mely a nemesérczek jellemző sajátása s ez: szaporítás tekintetében teljes függetlensége egyesek önkényétől. E szerint az új pénzfaj behozásakor egyszersmind áthághatlan korlátokkal körül kell vennie azon tért, melyen a bankjegy-kibocsátásnak mozognia szabad. E végre a bankügyleteket a jegykibocsátástól külön kell választania. Azon helyes elvet gyakorlatilag alkalmazva, miszerint az állam nem bankár s hogy legcélszerűbb, minden ügyletet arra bizni, a kit legközelebb-

ről érdekel s a ki ahhoz legjobban ért: a bankügyletekbe nem fog avatkozni; ámde szigorú ellenőrködést gyakorland a jegykibocsátás dolgában, s a bankot a törvényhez alkalmazkodásra szorítandja. A banknak tehát, miként minden egyes kereskedőnek, bankügyleteit ön belátása szerint folytatni megengedendi, tőle kellend függni azon kamatlábnak meghatározása is, mely szerint az új pénzfajt kölcsön adni késznek mutatkozandik. De az államnak itt még nem lehet megállapodnia.

Azon tény, miszerint a legfőbb államhatóság a bankjegyet folytást az általa a nemesérczével egyenlőnek nyilvánított képviselési érték szerint elfogadja, a közönségnek naponként arról tesz tanubizonyosságot, miszerint az állam a papírpénznek tulajdonított értéket még mindig fenállónak tekinti, azaz hogy e papírpénz az állam irányában még mindig az ércpénzével egyenlő fizetési erővel bír. Azon további körülmény, miszerint az állam az ekként kapott papírpénzt, ugyanazon értékben ismét kiadja, további tanúságot tesz arról, miszerint az állam a közönség irányában azt, a mit szentesített, folytást érvényesíti is. De mindez még nem elegendő arra, hogy a bankjegyek csereértéke a mindennapi forgalomban, más szóval azoknak vételereje, az ércpénzzel ugyanazonszinvonalon t. i. a névérték színvonalán »al pari« fentartassék. Mert — nem is említve, hogy azok, kiknek az állam bankjegyet fizetés fejében kézbesít, semmi eszközzel nem bírnak e papírpénz elfogadásának megtagadására: azon szerep, melyet a pénz az államnak beszolgáltatandó s tőle elfogadandó fizetések körül játszik, igen csekélyszerű azon szolgálatok tömérdekségéhez képest, melyeket a mindennapi forgalomban, egy kézzől másra keringve, teszen.

A nemesércpénznek, miként láttuk, általános jelleme van. Működése kétféle. Először világpénz, másodszor országos pénz gyanánt szolgál; a bankjegy azonban csak helyies jellemmel bír, — ő csak országos pénz. A papírpénznek ezen alárendeltségéből az következik,

hogy a két pénzfaj egyenértékűségének fentartása — helyies szolgáltatáteleire nézve — azon feltételtől függ, hogy a magasabb rendű pénzfaj az alárendelt által a forgalomból ki ne szoríttassék. Mihelyt ez megtörténik, akkor — valahányszor nemesércpénzre van szükség, hogy az világpénz gyanánt működjék, azaz hogy külföldre küldessék, — a gyéribben található nemesércpénznek nagyobb bece leend a papírpénznél, más szóval, helyies (localis) szolgáltatásteli képességük egyenlősége megszűnik. Ezen lehetőség ellen feltétlen biztosíték nem képzelhető, minthogy a papírpénz alárendeltsége annak természetében gyökerezik. De azért még is az e tekintetben aránylag leghatékonyabb és legvégsőbb eszközöket alkalmaznunk kell. Ily eszközök: először, hogy a papírpénz-kibocsátás szilárd korlátok közé legyen szorítva, továbbá hogy a bankjegyek csak oly összegekre szóljanak, mik a nemesércpénznek a mindennapi közforgalomban szükséges és nélkülözhetlen voltát épségben hagyják, végre pedig, hogy a bankjegy minden, bizonyos összeget meghaladó összegre nézve, törvényes fizetési eszköznek nyilváníttassék, mindaddig, míg a bank az állam által eléje szabott kötelezettségeknek pontosan megfelel. Ezen utóbbi két rendszabály által az állam egyrésről azt eszközli, hogy a mindennapi forgalomban megkívántató nemesércpénz abban meg is maradjon, másrésről pedig, ezen ércpénz-szükségletet annyira korlátozza, a mennyire ily korlátozás az állam részéről lehetséges.

Bankjegy-kibocsátás által a pénzkészlet szándékkal és tettelesen szaporíttatik. A kibocsátott bankjegy tüstént bizonyos hányadrészévé válik a forgalomban levő értékképviselőeknek. Az egyes hányadrész képviselési erejének azon mértékben kell csökkennie, melyben a hányadrészek száma a képviseltetendő értékhez képest gyarapodik. Ebből továbbá az következik, hogy a meglevő fizetési eszközöknek bankjegy-kibocsátás általi gyarapítása általában csak akkor nem változtatandja meg a pénz értékét, ha ama gyarapodás kellő arányban áll azon csereügyletek gyarapodásához, mik a képviseltetendő értéknek tárgyát képezik. Ezt pedig a priori

szintoly kevésbé ismerhetni meg valamely feltétlen mérvből, mint valamely országnak pénzsükségletét. Magas miveltségű országnak több pénzre van szüksége, mint alárendelt miveltségűnek, minthogy annak több csereügylete van, élénkebb kereskedése, nagyobb ipara s a t. Hanem amaz az utóbbinál számosabb mesterséges fizetési eszközzel is bír, minők péld. utalványok, váltók, értékpapírok s a t. A pénzsükséglet továbbá a forgalom gyorsaságától is függ. Kisebb pénzkészlet, mely gyorsan és könnyen forog kézről kézre, ugyanannyi szolgálatot tehet, mint egy nagyobb, mely csak tunyán és restül mozog, mert a pénz csak akkor tesz szolgálatot, ha kiadják, és így annál több szolgálatot tesz, mennél többször adatik ki. A tapasztalás azt mutatja, miszerint a különböző országok pénzkészletei egymás közt egyensúlyra jutni törekszenek. Tehát a papírpénz az említett mértéken túl szaporittatván, a váltó-árkeletnek tüstént meg kell változnia, minthogy a nemesércpénz az országból kiszorittatik. Az állam tehát, tekintettel a fenálló földmivelési és ipari miveltségi fokra, a pénzforgás könnyűségére vagy nehézkességére, a külkereskedelem terjedelmére s az ország nemesércpénz-készletére — fogja csupán a pénzszaporítás határait helyesen megállapíthatni s annak tágitását a nemesércpénz észrevehető gyarapodásától teendi függővé.

Hogy az állam bizonyosságot szerezzen magának arra nézve, miszerint a bankjegy-kibocsátás az eléje szabott határon túl csakugyan nem hág, — továbbá hogy akármikor is megvizsgálhassa, vajjon az állam által egyetértékűeknek nyilvánított pénzfajok tetteleg is egyenértékűek-e? a bankot — ugyanakkor midőn azt arra jogosítja, hogy az új pénzfajt váltóra, zálogra vagy más biztosságra kölcsön adja — arra is szoritandja, hogy nagy nemesércpénz-tartalékot is alakítson, melynek terjedelme természetesen a forgalomba hozandó bankjegyek maximumához s a külfölddeli kereskedelem terjedelméhez alkalmazandó. Ezuton magától derül ki a kibocsátandó bankjegy-mennyiség maximuma; ennek tehát csak annyira lehet és szabad mennie, a mennyit a bank lehető legna-

gyobb biztosságot nyújtó tőkevagyonának összege — az ugyan-
azon időbeli nemesérczkészletet is hozzá számítva — teszen.
Ezáltal elegendő tér marad a bankjegy-kibocsátás tágitására, s a
bankjegy egyszersmind a nemesérczpenz legbecsesebb tulajdonával
ruháztatik fel. Az állam ekként, szilárd korlátot szabván, a pénz-
készletnek valódi szükség alapjáni szaporítását lehetővé teszi,
s egyedül az önkényszerű szaporítás lehetőségének vet gátot.

Hogy azonban e rendelkezések hatékonyságát biztosítsa, az állam
a bankot még arra is kötelezendí, hogy ez utóbbi bármikori kívánatra
az érczpenzt bankjegyért, s a bankjegyet érczpenzért — az állam ál-
tal megállapított arány szerint — kicserélni tartozzék. Így a kö-
zönség jogot nyer e két pénzfaj egyenértékűségét bár mikor is pró-
bára tenni s azon lehetőség nyújtatik neki, szükségeihez képest, e
pénzfajok egyikének vagy másikának birtokába jutni.

Minthogy pedig a közönségnek fizetési eszközökbeni szükségele
a kereskedelem menete és a forgalmi viszonyok különbözése szerint
különböző: a közönségnek ezen változó követeléséből, hogy t. i. vagy
nemesérczpenzért bankjegyet, vagy bankjegyet nemesérczpenzt kíván,
legkönnyebben lesz megismerhető azon hatás, melyet a bankjegy-kibo-
csátás a forgalomra általában gyakorol, valamint azon határ is, melyig
a bank jegyeit váltóra zálogra vagy más fedezvényre biztossággal
kölsön adhatja.

Ha tudniillik a pénzszaporítás a csereügyletek terjeszkedését
meghaladó mértékben történt, akkor a nemesérczpenz jobbadán
kiszorittatik s egyedül az apró forgalomban megkívántató meny-
nyiség marad meg benne: ily esetben nem nyilvánuland a kö-
zönség abbéli kívánata, hogy nemesérczpenzét bankjegyért ki-
cserélje. Ha ellenben a pénzszaporítás kellő arányban történt, akkor
— a kereskedelem természetes folyama szerint — a nemesérczpenz
majd az országba be-, majd ismét abból ki fog özőlneni. Első eset-

ben a nemesércpénznek csak azon része fog a forgalomban maradni, mely a gyarapodott csereügyletekre szükségeltetik; a többi pedig, melyre legalább pillanatnyilag nem forog fen azon szükség, hogy világpénz gyanánt működjék, a bank felé fog tartani, hogy ott a kényelmesebb és könnyebben szállítható országos pénzért — a bankjegyért — kicseréltessék. Ily esetben tehát a bank is azt teheti fel, miszerint a bankjegyek szüksége gyarapodott s így működéseit tágitgatni fogja. Ha ellenben, a fenforgó kereskedelmi conjuncturáknál fogva, a nemesércpénz az országból kiköltözik: akkor a bankjegybirtokosok a bank nagy nemesérc-tartalékához fognak folyamodni s ez esetben a közönség abbeli kívánata, miszerint országos pénz helyett világpénzt akarand magának szerezni, azáltal nyilvánuland, hogy sűrűbben követelendi a bankjegynek ércpénzérti kicseréltetését. Ily esetben tehát a bank működései összább szoritandók leendének.

Ezek következményei amaz elveknek, miket a jegybankügyre nézve, szigoru rendtartás neve alatt foglaltam össze. Ugy hiszem, Ön sem fogja tagadhatni, miszerint ezek, ugyanazon ruganyosság mellett, több biztosságot nyújtanak, mint az úgynevezett beválthatóság s a harmadrészbeli ezüstoffedezés. Oly bankok szervezetében, melyek a végre alapittatnak, hogy az állam által pártfogolt új pénzfajt hozzanak forgalomba, azon nézpontoknak kell iránytadóknak lenniök, melyek az államnak a közönség iránybani kötelességeire és a papírpénznek a nemesércpénzs általában a pénzpiaczhózi állására vonatkoznak. Magától érthető, miszerint egyegy államban ily célra csak egyetlen banknak szabad fenállania. Ennek szervezete tehát mintegy azon elvek kiegészítése gyanánt tekinthető, melyek szerint az állam ércpénzügyét szabályozza. Ebből azonban egyáltalában nem következik az, hogy az államnak a bankügynek monopolizálását kell megengednie. Nagy birodalomban egyetlen bank soha sem leend képes, a kereskedelem és ipar szükségét kielégíteni. És épen azért

szükséges, miszerint a papírpénz legszilárdabb módon szabályoztassék, hogy — reá támaszkodva — a bankok s bankügy kellőleg fejlőd-hessenek.

Igen jól tudom, hogy az említett s eddig divatozott rendszer czélszerűségének bebizonyítására a tapasztalatra szoktak hivatkozni. Én, ugyan ezt tevén, azt merem állítani, miszerint a tapasztalatból semmi oly szabály sem származtatható, mely bankszervezetben a jegyek kibocsátására nézve irányadó lehetne.

A tapasztalat csak azt tanítja, miszerint a harmadrészbeli ezüstfedezés zavaros időkben nem elegendő, békés időkben pedig nem szükséges arra, hogy a bankjegyek teljes névértékök szerint »al pari« keljenek a közforgalomban. Ez utóbbi állítás valósága többek közt az angol banknak 1782, 1795, 1832, 1841 évi kimutatásaiból derül ki. Ugyanezt tanusítják az ausztriai bank kimutatásai is; ez t. i. 20 éven át (1823—1843) az említettnél mindig kisebb ezüstfedézzel birt, s jegyei mindig »al pari« forogtak.

Báró Lederer, hajdani bankkormányzó, azt adja elő munkájában, miszerint 1841-ben báró Kübeck ezen kérdést terjesztette a bankigazgatóság elé: »mennyire mehetne a bank — teljes megnyugvással s a nélkül, hogy veszélynek tenné ki magát — jegyhitelének megfe-szítésében s e szerint mely átléphetlen határt fogna maga magának kiszabni?« Az igazgatóság érett megfontolás után következő eredményhez jutott: »huszonkétévi tapasztalás azt mutatta, miszerint a bankjegyek — valahányszor ezeknek az érczkészlethezi aránya az 1: 6 arányon túlment — mindannyiszor sűrűbben kerültek vissza be-váltás végett; a bankigazgatóság tehát azt határozta, miszerint ezen arányt fogja legszélső határként szemmel tartani.« Már pedig mindnyájan tudjuk, miszerint 1847. december végével ezen arány 1: 3¹¹/₂.. vala s hogy az már 1848. június közepe táján egészen addig sülyedt, miszerint úgy álla az ezüstkészlet a forgó jegyekhez, mint egy

a kilenczhez, úgy hogy, a készfizetések felfüggesztése nélkül, egyetlen egy huszas sem maradt volna a bank pénztáraiban. Kezemnél van azon válaszmány jelentése, mely az angol alsóház részéről 1834-ben a bankügy megvizsgálásával bízott meg. Horsley Palmer bankigazgató nyilatkozatai és feleletei a legtanulságosabbak, legvilágosabbak, miket e tekintetben és nemben valaha hallottam. E jelentésből kiderül, hogy az angol bank akkorában, midőn jegyei még nem voltak törvényes fizetési eszközül megállapítva, azon szabályhoz ragaszkodott, miszerint, ha a váltó-árkelet »al pari« áll, annyi nemesércpénzt és érczrudat tartson készen, a mennyi szükséges arra, hogy minden kötelezettségei — azaz nem csak a jegyeket, hanem a letétvényeket is értve — fedezve legyenek. További állandó szabály az volt, hogy a bankjegy-kibocsátás mindig a közönség kívánatához alkalmazandó; azaz a bankjegy-kibocsátás tágitandó, ha az arany, jegyekérti felcserélés végett, a bank felé tart, — ellenkező esetben pedig megszorítandó. Ha aztán az aranykészlet tetemesen gyarapodik, a bankot jogosítottnak lehetne tartani, hogy az escompte tágitása, államkincstárjegyek vásárlása s a t. által a bankjegy-kibocsátást öregbitse, — de ezen beavatkozás szükségtelennek tartott, s legczélszerűbbnek bizonyult, ha rendes körülmények közt, a bankjegy-kibocsátást maga a közönség szabályozza az által, hogy aranyát bankjegyért felcseréli. Kérve kérem Önt, sziveskedjék e sorokra különös figyelmet fordítani. Meg fog utóbb tetszeni, miként tudta amaz igen okos sir Peel Robert, a britek egykori nagy szónoka és első minisztere, ismeretes bankactájában az angol bank sokévi tapasztalásait szintoly egyszerű, mint elmésen szerkezett bankszervezetében felhasználni s egyszersmind az ottani pénzügyet is javítani.

Remélem, hogy Ön a fentebbi két példával beéri. A közönséges okoskodás imez: harmadrészbeli ezüstdfedezés mellett mitől sem tarthatni, mert a bankjegyek kétharmadrésze ugys szilárd biztosíték által fedezve van. Szorultság idején a bank ama két harmadrészt a forgalomból visszahuzza s akkor könnyű a megmaradó harmadrészt

ezüstért beváltani. Ámde ezen okoskodás csalódáson alapul; mert épen szorultság idején ama két harmadrésznek visszahuzása, s általában a forgalomban levő fizetési eszközök minden tetemesebb csökkenése, egyáltalában lehetetlen. Továbbá azt sem veszik fontolóra, hogy a bank adósai — ha a fizetési határidők hosszabbítása irányukban kénytelenséggé nem válik is — csak lejáratkor fizetnek, de ők mindannyian egyszersmind bankjegy-birtokosok is, és így mindnyájan sietni fognak, hogy bankjegyeiket nemesércpénzért felcserélhessék, mielőtt még bankjeggyel lerótták volna a bank irányábani tartozásukat — mit az értékében alászállt bankvalutában csakugyan könnyebben eszközölhetni remélnek.

Őn talán azt fogja itt ellenvetni, miszerint az általam érintett bajok tagadhatlanak ugyan, de jobbadán a papírpénzre általában is alkalmazhatók. Ezt szívesen megengedem. A kríziseket, kereskedelmi fenakadásokat, a nyereszkesedés kicsapongásainak időnkénti megújulását, semmi emberi bölcsesség nem hárihatja el teljesen. Pénzhiány még oly országokban is képzelhető, hol csupa ércpénz van forgalomban. Ha pedig valamely nagy, bármennyire gazdag országban a gabnaszükséglet akár csak néhány hétre nincsen fedezve, úgy hogy a gabnát nagy mennyiségben messze külföldről be kell hozni, akkor a pénztárak kiürülnek, bármily jeles is azoknak szerkezete. Legfőbb feladat azon bajok enyhítése, melyek a papírpénzt természeténél fogva kísérni szokták. Én valóban azt hiszem, miszerint mind Kegyed, mind a közönség nagyon is túlbecsülik a jegybankok előnyeit. Az elszórtan itt ott rejlő, vagy természetlenül heverő tőkék központosítása és termékenyítése, s az ipari ügyletforgalom könnyítése, általában a bankok érdeme, nem pedig kizárólagosan a jegybankoké. Ez utóbbiak vezényletében oly bajosan legyőzhető nehézségek fordulnak elő, a káros botlások lehetősége oly közel fekszik, azon viszonyok, miknek az államadóssági ügy következtében az államok és jegybankok közt szükségképen fejlődniök kell, oly különfélék és bonyodalmasak, miképen e tekintetben a hátrányok messze felülhaladják az előnyöket.

Még a jegybankok kizárólagos érdeme gyanánt híresztelt pénzsaporítást sem lehet feltétlenül annak elismerni. Pénzsaporítást minden oly intézet szül, mely a heverő pénzt mozgásba hozza s a forgalmat előmozdítja. Hiányosan szervezett s hiányosan kezelt bankok a nemesércpénzt elűzik, s minthogy magok is kénytelenek, tetemes mennyiségű nemesércpénzt hevertetni, érdemük tetemesen összetörpül. A forgalomban levő nemesércpénznek valamely országban nagyszerű és rögtöni szaporítása lehetetlen s ha helyt foglalna is, kevésbbé zavarálag hatna. Ellenben a papírpénznek túlaradása sokszor látott tünetmény, melynek rossz következményei eléggé ismeretesek. De mind e mellett a jelen miveltségi állapotok közt jegybankok nélkülözhetlenek s habár nem lehet is azokat valami feltétlenül jónak elismerni, de azért számos megbecsülhetlen tulajdonnal is bírnak. Már csak maga a papírpénznek kényelmessége s könnyű tovaszállíthatása igen becses tulajdon, mely felszámíthatlan mértékben sokszorozza a pénz műtéteit, nevezetesen abbéli erejét, melynél fogva az emberi tevékenységet mozgásba hozza. A papírpénz az anyagi világban ugyszólván ugyan az, mi a nyomdászat az értelmiben. Mind kettő magában véve értéktelen s könnyen megsemmisíthető anyagot oly bélyegzettel lát el, melyet reá az emberi akarat mozgó betűk által határtalan mennyiségben nyom, hogy amott az értéket, imitt a gondolatot jelölje, — így oly eszközzé s emeltyüvé téve azt, mely által a legnehezebbet s legmagasztosabbat szintugy, valamint a legroszabbat s legocsányabbat is véghez vihetni. Mozgalmában egy más csoda — a gőz — által segítettén, itt eszméket ébreszt, ott tette serkent, a nyugvót mozgásba, az elrejtettet napfényre hozza, az ellenszegülő elemeket meghódítja, az egymás ellen küzdőket kibékíti. Miként a gondolat, ugy a papírpénz is csak közlés által válik hatékonyná s erejét egyedül csak birtokosának változtatása által nyilvánítja; mint mindenki által megközelíthető, mind ez mind amaz mindenki által kerestetik, ámbár, mint pusztá birtok, mindenkire nézve egyaránt hasztalan, mert tetté egyedül az alkalmazás által alakul; — mind kettő vég nélküli körben mozog, hogy — jelenlétének mindenütt nyomait hagyva

hátra — ismét azon ponthoz térjen vissza, honnan kiindult; — már egy maga megfoghatlan, mintegy visszatükrözője s öszpontosítója mindazon csodáknak s ellentéteknek, miket a kor átalakítási folyamatában közremunkáló tényezők gyanánt bámulunk — mindenesetre egy az emberi szellem legnevezetesebb találmányai közül — igen alkalmas az ember hatalmának, de egyszersmind önhittségének öregbítésére — tehát mindenesetre szabályzásra és korlátozásra szoruló.

Ebből láthatja Ön, kedves barátom, miszerint a papírpénz fontosságát egyáltalában nem kicsinylem. E szerint tán megérdemli a fáradságot, hogy legközelebbi levelemben a mondottaknak az ausztriai pénzügyre alkalmazását kísértsem meg. Ha ez alkalommal néhány angol intézményről kellend szólanom, ezért már előre is bocsánatot kérek. Ön nem szereti az angolokat; én sem tartozom azoknak csodálói közé; de azért mégis igen nagyra becsülöm az angol nemzet gyakorlati értelmességét, politikai intézményeinek bölcsességét, s azon tartós, és mind a két félnek egyaránt becsületére való frigyet, melyet ott a szabadság és rend régóta kötöttek. És ezért Ön nem veendi rossz néven, ha azt mondom, miszerint ezen véleményemet azon hiányok nem rendítették meg, miket az utóbbi háboru alkalmával az angol hadélelmezési hivatal-szaknak oly méltán szemére lobbantottak. — Tehát viszontlátásra!

VII.

1856. május 1.

Kedves barátom! A mint utolsó levelemben jelentém, most a szigoru rendtartás alkalmazására mehetünk által. Ennek több okból nagy fontosságot tulajdonítok. Ezen okok egyike különösen közel fekvő. Ha t. i. azon nagy mezőn végig tekintünk, melyen legujabb időben az anyagi érdekek egymással versenyt futnak, különösen két tünemény ötlük szemünkbe. Mindenek előtt egyrésztől lázas nyugtalanságot szemlélünk, mely a részvény- és börzejáték utjain gyors meggazdagodásra törekszik, míg másrésztől azok igyekezetével találkozunk, kik — ezen eszközöket lehető legcsekélyebb kockáztatással s legnagyobb sikerrel maguk hasznára kizsákmányolni akarva — azon hasznót, melyet a tulajdonképeni vállalat csak később, sok fáradság s munka után nyújthat, az agiotage által minden munka nélkül előre zsebükre szedni, az ekként megdrágult részvényt pedig s a vállalat minden veszélyeztetéseit a nagy közönség nyakára tolni iparkodnak. Látunk e mellett a continens legtöbb kormányának részéről bizonyos »laissez aller«-t, bizonyos »hagyjuk menni, a hogy megy«-forma eljárást, és szemléljük teljes hiányát minden komolyabb törekvésnek, mely arra lenne irányozva, hogy az ujitási vágy, mely a politikai tér-

ről az iparvállalatok terére csapott át, az uralkodó játékdüh és a munka nélküli meggazdagodás ösztöne, ha nem is teljesen elháríttassék, de legalább józan határok közé szoríttassék és mértéktartásra kényszeríttessék. Ez utóbbi tapasztalás mintegy hasonmással azon szomorú képnek, mely 1848. és 1849. évben más téren tűnt fel előttünk. Valamint akkor az ujitási vágy — szintannyi szilajsággal s az eredmény szintoly kevés sejtelmével — a választók s nemzet-örök számának szaporítása után kiáltozott, állítólag a nép közjólétének előmozdítása, valósággal a hatalom bitorolhatása kedvéért: szintugy mostan ugyan oly türelmetlenséggel sürgettetik a fizetési eszközök szaporítása, állítólag az anyagi közérdekek — valósággal azonban csak az önhaszon előmozdítása céljából.

Magne francia pénzügyminiszter, hallomás szerint, nem régen egy új iparvállalat engedélyzéseért folyamodó társulatnak azt jegyzé meg, miszerint már 27,000 millió franknyi tőkével működendő vállalatok vannak készülöben. Azóta megértettük a hirlapokból a francia kormány azon határozatát, hogy két éven át semmi új engedélyt nem adand, de egyszersmind arról is értesültünk, miszerint a francia bank tőkéjét növelendi s jegyforgalmát 300 millió frankkal gyarapítandja. Tudjuk, hogy a hitelbankok (Creditbanken) mint gombák úgy bújnak elő a földből. Legujabban Kopenhágában, Augsburgban, Lipszen, Karlsruhéban, Meiningenben, Turinban, Madridban, sőt még Pétervárott is terveztetett ily intézetek életbeléptetése; még Konstantinápolyi hitelbankról is szó van, mi egyébiránt ugy hangzik »*contradictio in adjecto*«. Hogy Párisban és Bécsben ilyféle intézetek léteznek, tudva van. Mint új jegybankok a valamivel régiek mellett említendők: a kölni, stuttgarti, luxenburgi, genfi. Mondják, hogy a porosz bank is jegyforgalmának gyarapítását célozza. A tervben levő vasutvonalak roppant terjedelme csak tökéletlen fogalmát nyújtja azon forgalomnak, melynek mármost az anyagi téren általában tanui leszünk, minthogy a vasutakon kívül még számtalan egyéb iparvállalat is terveztetik.

Nem vizsgálom azt, valljon a választott irány minden tekintetben egészségesnek s a célba vett eszközök czélszerűeknek mondhatók-e? még kevésbbé, valljon mindezen kereskedelmi és ipar-bankok megérdemlik-e azon hitelt, melyet állítólag nyujtani szándékoznak. Bárminő legyen is ezen mozgalom eredménye, annyi bizonyos, miszerint annak folyamában szükségképen krízisek, fenakadások, az üzérkedés túljátszása s a vállalkozási szellem elhamarkodásai nem egyszer fognak előfordulni. Ezen aggodalmakat már azon bizonyosság is indokolja, miszerint roppant pénzmennyiségnek kell azon csatornákból, mikben eddig mozgott, elvonatni és mások felé irányoztatni. Nagy csalódás volna, feltenni, miszerint egyes kormány e krízisek hatását elhárítani, vagy akár csak mérsékelni és kénye kedve szerint enyhíteni képes lehessen. Egyrésről azon mező, melyre a mozgalom kiterjed, egyes kormány cselekvési tehetségéhez képest aránytalanul nagy, s az érdekek szétágazása és versenyzése mellett az egyetértés lehetetlen: másrésről pedig a pénzbeli érdekek solidaritása oly anynyira szoros s a bűrzék érzékenysége, sőt lázas ingerlékenysége az elektriái folyadék — a hirverő (Telegraph) — által annyira fel van csigázva, hogy ilyesmit egyáltalában nem remélhetni. A valódi kormányzás mindig nehéz lesz, s annál nehezebb, minél többre terjed a kormányozni-akarás. Jelenleg úgy látszik az anyagi érdekek vannak iránypontúl tűzve, s máris tapasztaljuk, hogy ezek kormányzásának is meg vannak nagy nehézségei. A leghathatós segély mindenkor a kormányzandónak érettségében fog találtatni, — legyen akár politikai, akár anyagi érdekekről szó. Érettséghez mindenhol csak fejlődés utján juthatni; ennek pedig meglesznek krízisei, meg visszaesései. Biztos lépdelés, valamint az izmok ruganyossága, porázon-járas utján sohasem tanulható meg. A végszámolat eredményét senki sem bírja előre meghatározni. Csak idővel fog kiderülni, valljon a választott eszközök által kórányag üzetett-e ki, vagy pedig új készítettett? Az az egy mégis elvitázhatatlannak látszik: minden egyoldalú számítás, mely az emberi természetnek csak egyik felét tartja szemmel, kudarczot fog vallani és — vele csak az történni, a mit kiérdemlett.

Már most fontolja meg Ön azt is, hogy a krízisek kimaradhatnak s rögtön állhatnak be és Ön bizonyosan egyetértend velem arra nézve, miszerint csak szilárdulszerkezett pénzügygyel bíró államnak lehet reménye, egészségének veszélye nélkül e kríziseket meglábolhatni. E lehetőség — véleményem szerint — Ausztriára nézve igen közel fekvő. Nincs egyébre szüksége, mint ugyanazon mértékben, melyben mások a láz által elragadtatják magokat, és a pénzsziporítás utáni kiáltozás következtében, pénzügyök alapjait megrendítik: a magáét jobban és szilárdabban megalapítani s a másunnan kiszorított elemeit a jóllétnek felkarolni, hogy azok által megerősödjék. Erre legelső sorban eszközül szolgálhat a bankügynek angol minta szerinti átalakítása, természetesen a viszonyok különbözőése által igényelt módosításokkal. E minta azon okból méltó legnagyobb figyelemre, mivel az angol nemzet már keresztül esett azon tapasztalásokon, miknek a continens csak most megy eléje, s így az saját kárán okult meg. E tapasztalatok eredménye az ottani bank-szervezetben áll szemünk előtt. Ön sem vonandja kétségbe, hogy eszélyességhez teljes jogunk van, mert a papírpénz körül aligha tétettek valahol különfélebb tapasztalások, mint Ausztriában. Másfelől a nemzeti bank és szervezetének története tanulságos támaszpontok nagy számát nyújtja annak kikutatására, valljon mi módon lehetne az ausztriai nemzeti bankra haszonnal alkalmazni azon javításokat, miket sir Peel Robert ismeretes bankactája az angol bankra s Anglia pénzügyére nézve általában eredményezett. Engedje Kegyed, hogy ezt számok által is érthetővé tehessem.

A feladat maga nem oly nehéz, a minőnek első tekintetre látszik. A viszonyok egyéb tetemes különbözőesei mellett, igen lényeges hasonlatosságokra is akadunk. Anglia — oriási kereskedelmének, roppant terjedelmű iparának daczára sem bővelkedik nemesércpénzben. Ez utóbbinak nagyrésze, alkalmasint a papírpénz körül helyt foglalt visszaélések folytán, kiszorított; a mi megmaradt, azt a külfölddel és gyarmatokkal kereskedelem számára készen kell tartani, vagy az országon kívül elhelyezni; belső fizetési eszközökben tehát

nagyobb a szükség, mint hogy az a meglevő nemesércpénz által volna pótolható. Ausztriára nézve ugyanez áll, noha más okoknál fogva. Más hasonlatosságot abban találunk, hogy az angol bank, mely az angol pénzforgalmi rendszer sarkpontját képezi, szintugy mint az ausztriai, idő folytával s a kormány pénzszorultságainak nyomán, igen gazdag és hatalmas tőkével bíró intézetté fejlődött, melynek jegyei sok évek során kényszerkelettel forogtak s a belforgalomnak majdnem kizárólagos fizetési eszközét képezték. Ehez még az is járul, hogy az angol bank tőkevagyon, szintugy mint az osztráké, a kormánynál van elhelyezve, tehát itt, ugy mint ott, a jegykibocsátás határául felhasználható.

Az 1844 évi Peel-féle bankactának, melynek lényegét tüstént elmondom, legnagyobb érdeme annak őszinteségében keresendő. Ez okmány a bankot s a bankokat általában, olyanoknak tekinti, a minők valóban, azaz pénzelőállítóknak, jegyeiket pedig papírpénznek veszi. Ennél fogva a bankokat a »szigorú rendtartás« elve szerint szervezi s szilárd korlátok közé szorítja. Ha Peelnek 1819 évi beszédjét olvassuk (midőn t. i. arról volt szó, hogy a bank készfizeségeinek megkezdésére kötelezendő) s ha e beszédet ugyanezen államférfinak későbbi nyilatkozataival s az említett bankactával összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy őt a »szigorú rendtartás« elveire a tapasztalás térítette. 1819. két pénzügyi pártnak legyőzése forgott szóban; az egyik nemesércpénz-alapról tudni sem akart, a másik pedig a bankot arra akarta kötelezni, hogy jegyeit nem bizonyos súlymennyiség, hanem az ércnek koronkénti piaci ára szerint váltsa be, más szóval, hogy az arany a papir értékéhez szabja magát és változó érték-mérő állíttassék a változatlan helyébe. Minthogy t. i. a font sterling bizonyos súly és finomságú nemesércnek határozott mennyiségét képviseli, azt indítványozta s keresztül is vitte sir Peel Robert, hogy a bank jegyeit ezen arány szerint cserélje fel aranyért. Időközben a megyei bankok tetemes megszaporodása, a sűrű bankjegykibocsátás s az ezáltal előidézett túlságos üzérkedés következtében 1825,

1826, 1836, 1839 években súlyos kereskedelmi krízisek álltak be. Már 1825 és 1826-ban 58 bank volt kénytelen, fizetéseit megszüntetni. Azon törvények, melyek 1834-ben az angol bank szabadalmának megújítása alkalmával hozattak, elégteleneknek bizonyultak, ám-bár a bankjegyek minden, öt font sterlingen túlmenő összegre nézve, már akkor törvényes fizetési eszköznek nyilvánítottak mindaddig, valamig a bank azokat bármikori kívánatra törvényes pengőpénzért s a legutóbb megállapított arány szerint beváltja. Mind e mellett az angol bank — a francziának segítsége nélkül, — 1839-ben fizetéseit felfüggeszteni kénytelen lett volna.

E tapasztalásokon okulva, Peel bankactáját 1844-ben indítvánnyozta s keresztül is vitte. A tapasztalás azt bizonyította, hogy az ugynevezett beválthatóság (azaz a banknak abbeli kötelezettsége, miszerint jegyeit bármikori kívánatra aranyért beváltsa s e végre az ismeretes harmadrészbeli ércfedezést készen tartsa) túlságos jegy kibocsátás, az üzérkedés kicsapongása, s a nemesércpénz kiűzése ellen sikeres óvszert nem nyújt, hia maga a jegy kibocsátás általában nincs szilárd korlátok közé szorítva. Mert oly időben, midőn a kereskedelem élénken foly, a jegyek minden nehézség nélkül forognak, s a nélkülözhetővé váló nemesércpénz kivetetik; ha erre aztán fenakadás, kereskedelmi pangás következik, akkor a forgalomban a nemesércpénz hiányzani kezd s minthogy e hézagnak a bank érckészletéből kell pótoltatnia, ez utóbbi rövid idő alatt ki van merítve. Ennek nyomán az említett törvény az akkorában fenállott 301 megyei banknak jegyforgalmát bizonyos összegre (18,090,556 font ster.) szabta, mely semmi ürgy alatt sem nagyítható, ellenben bizonyos esetekben csökkenthető. Új jegybanknak ezentul nem szabad alapíttatnia, a fenállók pedig csak a fentebbi összegig menő jegymennyiséget bocsáthatnak ki. Az 1844-ki állapot kész alap gyanánt vétetett, s az akkori jegymennyiség lön megtartva. A mi pedig magát az angol bankot s annak jegy kibocsátását illeti, erre nézve a következő határozmányok állnak

érvényben. A mint Ön tüstént látandja, e határozmányok azon elvből folynak, miszerint e bank jegyei önálló pénzfajt képeznek.

Az említett törvény által az angol banknál a jegykibocsátás a tulajdonképeni bankügyletektől szorosán el van választva. Amaz a jegykibocsátó osztályt (Issue-Departement) illeti s erre szorítkozik a kormány ellenőrködése, mialatt a tulajdonképeni bankügyleteket a bankügyi osztály (Banking-Departement) kénye kedve szerint folytathatja. A bankügyi osztály a másik osztály által kibocsátott jegyekkel, közönséges bankügyleteket folytat: váltók discomptirozása, állampapírok vagy kincstári utalványok adásvevése, folyó számlák nyitása, előlegezések nyújtása stb. által. Ez osztály tehát mindezen ügyletek folytatása céljából pénztáraiban tulnyomólag csupán bankjegyeket tart, nemesércpénzre pedig csak igen csekély mennyiségben — legfőbb fizetések kiegyenlítésére — szorul, mint-hogy egyáltalában nem foglalkozik a bankjegyeknek aranyérti felcserélésével, mely működés egyedül a jegykibocsátó osztályt illeti. A bankügyi osztály egyszersmind a letétményi ügylettel is foglalkozik mind magánosok, mind az angol kormány érdekében, mely utóbbi az államadóssági kamatok kifizetését a bank által eszközölteti s így az államjövdelem egy részét is a bankon keresztül vezeti. A bankügyi osztály a bankjegyeket a másik osztálytól pénzért veszi. A bankügyi osztálynak, miként minden bankárnak, pénztáraiban folyvást sommákat kell készen tartania s így jegytartalékát soha teljesen ki nem meritheti. Minthogy a bank — az intézet gazdagsága s kiváltságos helyzeténél fogva — legnagyobb bankár az országban, folyvást tetemes mennyiségű pénzzel kell birnia, miből az következik, hogy a kibocsátott jegyek jelentékeny része mindenkor tartalék gyanánt őriztetik s így csak a kereskedelmi világ szükségéhez képest jó forgalomba. A bank kimutatásai hetenként tétetnek közzé s ez által a legnagyobb bankár pénztárának állapota köz tudomásra jut. A kereskedelmi világ tehát mindig igen szabatosan ismeri azon forrásnak állapotját, melyből merithet. A forrás többé

vagy kevésbbé bőven csergedez ahoz képest, a mint t. i. a jegy kibocsátó osztály jegy kibocsátását tágitja vagy megszorítja. Ha a letétmenyek sűrűen érkeznek, ha a bankjegyért cserélendő arany bőven tart a bank pénztárai felé: akkor a bankügyi osztálynak is módjában áll, jegytartalékát (pénzkészletét) a másik osztály jegyeinek megvétele által növelni s ez által a kereskedelmi világ igényeinek nagyobb terjedelemben megfelelni. A jegy kibocsátás szaporítása azonban sehogy sem függ a bankügyi osztály szabad akaratjától, hanem változhatlan szabályoknak van alávetve. A bankügyi osztály egyedül saját pénzkészletéből elégitheti ki ügyletbarátjait, csak onnan nyujthat kölcsönt a hitelt keresőknek; hogy ezen pénzkészlet a jegy kibocsátás önkényes növelése által szaporittathassék, a törvényesen megállapított elveknél fogva, egyáltalában lehetetlen. Ezen elvek t. i. abban állnak: hogy csak annyi bankjegyet szabad kibocsátani, a mennyit a bank koronkénti nemesérczkészlete és a nemzetnél maradandóan elhelyezett tőkevagyon együttvéve teszen; más szóval: mindazon bankjegy, mely e tőkevagyon által nincsen fedezve, a koronkénti nemesérczkészlet által (legfőlebb negyedrésze ezüst lehet, a többinek aranyban kell hevernie) teljesen fedezendő. Minthogy pedig ama tőkevagyon 14,475,000 ft. sterlinget teszen, a nemesércz által nem fedezett bankjegy-mennyiségnek sohasem szabad ezen összegben túlelmelkednie; az összes bankjegyforgalom azonban azon összegig emelhető, melyet a koronkénti nemesérczkészlet a fentebbi tőkevagyonhoz adva teszen, hanem ez mindig csak a nemesérczkészlet szaporodásával lépést tartva történhetik.

Ebből láthatja Ön, miszerint a szóban forgó rendszer kellő ruganyossággal bír. Peel a tapasztalás által igazolt, helyes elvekből indult ki. Az üzlet elégséges forgalmi eszközöket igényel. Mig az üzlet kedvező folyamnak örvend, a közönségnek kevés oka lehet arra, hogy nagyobb mennyiségű bankjegyeknek aranyérti beváltását

sürgesse, minthogy az angol banknak jegyei törvényes fizetési eszközt képeznek. Ily esetben tehát sűrűbben történik az, hogy aranyért bankjegy kívántatik. Azonban élénk üzletmenetre koronként fennakadások, pangások, nem kedvező váltófolyam következnek, mely állapotok összege az aranykivitel szaporodását vonja maga után. Hogy az ily bajokkal lehető legkevesebb nehézséggel lehessen megvívni, a nemesércz pénz a körülmények kedvezésének szakában a fentebbi módon szokott felhalmoztatni.

A jegy kibocsátó osztály törvény által arra van kötelezve, hogy az aranyat bankjegyért, s a bankjegyet aranyért felcserélje még pedig a törvényesen megállapított arány szerint, melynél fogva 1 ft sterlingnek 113 troy-grain arany súlyával kell birnia s az arany obonának értéke 3 ft st. 17 shilling és 9 pencere határozatik. Továbbá arra is köteleztetik, hogy annak, ki aranyrudat hoz, csekély levonást mellett (minden obontól $1\frac{1}{2}$ pence) vert aranyat kézbesítsen. Ha tehát az arany a bank felé tart, hogy ott bankjegyért cseréltessek be, a jegyforgalomnak növekednie kell, ellenben csökkennie, ha bankjegyért arany kívántatik. Itt ismét azt látja Ön, hogy a bankjegyet önálló pénzfaj gyanánt tekintik, melynek koronkénti mennyiségét a közönség szükséglete határozza. Ha a forgalomban sok arany találtatik, és ez külföldre küldésekre nem szükségeltetik, akkor a kényelmesebb bankjegy természetesen keresettebb lesz s akkor e pénzfajból nagyobb mennyiség fog foroghatni.

Ezen egyszerű és gyakorlati intézkedések az angol bank papírpénzét a világ legjobb bankpapírává teszik, mert annak mennyisége teljesen független a pénzügyminiszter és a bankigazgatóság önkényétől s a közönség határozottan tudja, miszerint minden bankjegyért, mely a banknak nagyszerű és lehető legjobb módon elhelyezett tőkevagyonára által nincs fedezve, megfelelő mennyiségű vert vagy veretlen nemesércz hever a bank

pinczéiben. Ez intézetnek roppant gazdagsága, kiváltságos állása, valamint azon körülmény, miszerint jegyei törvényes fizetési eszköznek nyilvánítottak, képossé teszik arra, hogy a pénzvásáron bizonyos mértékben uralkodhassék. Szervezetének solidsága, mellyel jogainak jótékony korlátolása karöltve jár, üdvös hatását az ország összes pénzügyére terjeszti ki s a hatalmávali visszaélést lehetlenné teszi. Az angol bank ezen acta által a pénzügy irányzójává lön az országban. És minthogy egyszersmind a többi bankok jegy kibocsátása is szilárd határok közé szorítottatott, kereskedelmi krízisek ritkábban fordulnak elő Angliában, az üzérkedés kicsapongásai féken tartatnak s az ország mlndezen bajok káros következményeitől megkíméltetett. Bátran állithatni, miszerint Peel bankactája kiállotta a próbát. Ha ezen állítás még további bizonyításra szorulhatna, csak azon tapasztalatokra kellene utalnunk, miket az imént lefolyt háboru folyamában tehetünk. Ön ismeri azon roppant költséget, melyet e háboru okozott s melyet jobbadán arannyal kellett fedezni, de egyszersmind az angol banknak hirlapok utján közzé tett kimutatásaiból azt is észrevehette, miszerint ez intézet állapotja ezen egész idő alatt folyvást kielégítő volt. Azon nagyszerű arany-kincstartalék, melynek alakítását a törvény elrendelte, mindenkor elégséges volt, a közönség által kívánt aranymennység kiszolgáltatására, mert az ily szilárdságu bankpapir iránti bizalom folyvást rendületlen maradt. E bankszervezet minden-esetre az eddig ismert legnagyobb előlépést képezi, mely papirpénz körül eddigelé tétetett, Angliára nézve pedig mellözhetlen kiegészítése volt azon megváltozott kereskedelmi és pénzügyi politikának, melynek alkotója szintén Peel vala. S épen ez szolgálhat indokul arra, hogy az ausztriai pénzügy hasonló alapokra építtessék, mert azon viszonyok, melyek az 1841-ki ausztriai bank-alaptörvényt szülték, már nem léteznek s helyökbe oly viszonyok léptek, melyek a »szigorú rendtartás«-rai átmenetelt mellözhetlenné teszik. — Hogy azonban az angol bankszervezet nagy előnyeit s azon biztosítékoknak, miket mindennemű veszélyek ellen nyújt, kitünő jelességét kellőleg méltányolhassuk, elég azt a másutt fenálló intézményekkel s azoknak

hatásaival összehasonlítani. Peel az angol bankra nézve is kész alaptól, t. i. az 1844-ki állapotból indult ki. A banknak tőkevagyonát által fedezett jegymennyiséget ezen pénzfaj rendes szükségletéül vévén, azon elv által, miszerint minden további jegyszaporodás teljes nemesércz-fedezés által biztosítandó, a papírpénzt lehető legszilárdabb alapra fektette s mozogható, de azért még is áthághatlan korlát által a másutt oly gyakran előforduló pénzérték-hullámozásokat ott lehetlenekké tette.

És ezért nem átalom azt állítani, miszerint nem igen lehet okosabbat tenni, mint az angol bankintézmények vezéreszméit felkarolni s kellő módosításokkal alkalmazni. Igaz, hogy ez nem mindenütt lehetséges. De Ausztriában semmi legyőzhetlen akadály nem állja útját s kivált a bank nagy gazdagsága oly kedvező körülmény, melynél fogva a nehézségek egy része magától elenyésszik.

Mielőtt ennek bizonyítását megkísérteném, megismertetem Önt, az angol bank egy heti-kimutatásával, mely épen — Galignani Mesengeréből véve — előttem fekszik.

Ebből azonnal kiderül ezen nagyszerű pénzgépezetnek igen egyszerű s könnyen megérthető szerkezete. Könnyebb megérthetés végett a font sterlingek helyébe forintokat tettem (1 font sterling = 10 pft.)

Az angol bank heti kimutatása 1856 martius 29-kén.

Jegykibocsátó osztály.

Tartozás.	Követelés.
1. Kibocsátott bankjegy.. 243,069,700	1. Állandó nemzeti adósság 110,151,000
	2. Rendes állam-kötelezvényekbe fektetve..... 34,599,000
	3. Vert arany és aranyrúd. 98,319,700
	4. Vert ezüst és ezüstrúd.. —
243,069,700	243,069,700

Bankosztály.

Tartozás.	Követelés.
1. Banktőke 145,530,000	1. Kormánybiztosítékok, kinestári utalványok . . 118,718,210
2. Tartalék 38,278,650	2. Másnemű biztosítékok, leszámitolt értékpapi- rok s a t. 200,631,780
3. A kinestár, törlesztési alap, takarékpénztárak s más közintézetek le- tétményei 68,388,420	3. Bankjegy-tartalék 52,897,800
4. Magánosok letétményei 111,571,300	4. Vert arany és ezüst . . . 6,173,630
5. Nyolcz nap múlva lejáró váltók 7,653,050	
378,421,420	378,421,420

E kimutatásból többféle tanulságot merithetni. Mindenek előtt a ropant banktőke (145 millió ft), még inkább pedig a tetemes tartalék-tőke tűnik fel. Ebből magyarázható azon nagy és méltó hitel, mellyel ez intézet bír. Ha t. i. a kibocsátott jegyek összegéből a bankosztálynál tartalék (pénzkészlet) gyanánt található 52,897,800 ftoit levonjuk, a maradék, azaz 190,171,900 ft képezi a tetteleges jegyforgalmat. Ha tehát az angol bank april 1-én működését végképen befejezni szándékozott volna, összes tartozásainak (t. i. a letétmények, váltók s forgalomban levő jegyek) fedezésére, melyek összesen 384,784,670 ftra rugtak, 423,843,320 ftnyi összegről rendelkezett volna (t. i. a mind két szakmában található arany és ezüst 104,493,330 ft, kinestárutalványok 118,718,210, leszámitolt értékpapírok 200,631,780 ft). Az innen eredő 39,058,650 ftnyi fölöslet — az állandó és megalapított kormánytartozást (144,750,000 ft.) hozzáadván — a bank vagyonát 183,808,650 ftnak találjuk. És ha ebből a bankrésztvények tulajdonosainak 145,530,000 ftoit tevő tőkájük kiadatnék, az egész 38,278,650 ftnyi tartalék fenmarad, melyet vagy a számla-kiegyenlítés alkalmával mutatkozó veszteségek fedezésére fordíthatni vagy a résztvényesek közé szétoszthatni.

Emlitém fölebb, miszerint ily rendszer mellett a bankjegy-forgalom tágítható, s a bankosztály jegyartalékja a körülmények

szerint vagy növelhető vagy pedig csökkenthető. Ezt egy példa által akarom felvilágosítani, melyet egy angol statisztikai kézikönyvből kölcsönzök. 1846 november 7-kén az érczkészlet 149,460,000 ftra, a tetteges jegyforgalom pedig 222,510,000 ftra ment. Mennyinek kellett akkor a bankosztály jegyartalékának lennie? Azon törvényesen felállított elvnel fogva, miszerint a bank tőkevagyonra által nem fedezett jegymennyiségnek nemes ércz által teljesen fedezve kell lennie, nincs egyébre szükség, mint ezen 144,750,000 ftnyi tőkevagyonhoz a 149,460,000 ftnyi érczkészletet hozzáadni s az összegből a valódi jegyforgalmat levonni. A maradvány (61,700,000 ft) mutatja aztán a jegyartaléknak vagyis az ország legbővebb abbeli forrásának akkori állapotját, melyből a kereskedelmi világ akkoron hitel útján merithette szükségletét. E példából láthatja Ön, hogy e rendszer — minden szilárdsága mellett — egyszersmind kellő ruganyossággal van felruházva. Az angol és a többi bankok közti nagy különbség e szerint abban áll, hogy az elsőnek csak oly nagy a pénztára, mint a mennyi a pénze, míg a többiek pénztárul a bankjegysajtot tekintik. Egyébiránt elképzelheti Ön, minő magasságra emelkedhetik a bankosztály pénzkészlete, ha fontolóra veszi, hogy 1852-ben a jegykibocsátó osztály érczkészlete 222,321,380 ftra növekedett. Ez a fentebbi elv szerint 366 millió forintnyi jegykibocsátást eredményez. Minthogy azonban az angol bank tetteges jegyforgalma — mióta Peel bankactája érvényben áll — 240 millió fton soha túl nem emelkedett, világos, miszerint az aranybőség ily perceiben, a bankosztálynak jegyartaléka koronként 110—120 millióra rúghatott. És így senki sem állithatja, miszerint a jegykibocsátás ily módni korlátolása s meghatározása, a kereskedelmi világ változó szükségzeit nem veszi figyelembe, vagy a pénzügy-miniszternek nem hágy elegendő tért, ha történetesen állami czélok tekintetéből pénzre volna szüksége.

Ezen intézkedések bölcsesége abból is kiderül, hogy 1847 november 6-káig, tehát egy év alatt, az érczkészlet 60 milliónál többel

s egészen 84 millióig csökkenhetett, de azért a tetteges jegyforgalom ennek daczára is elébbi magasságán (210 mil.) vala fentartható. Az aranynek ezen tetemes elszivárgása tehát megtörténhetett, a nélkül hogy a jegyforgalmat 10 milliónál többel csökkenteni kellett volna. A törvényszerű elv szerint t. i. 84 millió ércz és 144 milliónyi tőkevagyon összesen 228 milliónyi jegykibocsátást enged s így, ha a tetteges jegyforgalom 210 millióra rúg, e mellett a bankosztályban még mindig 18 milliónyi tartalék marad a kereskedelmi világ rendelkezésére. Mennyire kellett volna hasonló körülmények közt, midőn az érczkészletnek majdnem fele kifolyt a bank pénztáraiból, oly banknak jegyforgalmát csökkenteni, mely a harmadrészes ezüstoffedezés alapján van szervezve, melynek tehát 210 milliónyi jegyforgalom mellett 70 milliónyi érczkészlettel kell birnia? S minő következményeket vont volna maga után az ily csökkentés kénytelensége?! Azonban, miként Ön is tudja, a bankosztály igen hathatós eszközzel bír, hogy az arany elszivárgásának a leszámítolási kamat fölemelése által elejét vegye. S ezen eszköz valóban mindannyiszor sikerrel alkalmaztatik is, valahányszor ez szükségesnek mutatkozik. Mióta Peel bankactája érvényben áll, az angol bank érczkészlete soha sem sülyedt 84 millió alá. Az angol bank jelenleg 7% mellett escomptiroz és 100 milliónyi érczkészlet mellett 200 milliónyi jegymennyiséget tart forgalomban. A pénz drágán ugyan, de mégis legalább kapható. Jól tudom, miszerint e miatt ott is nagy zajt üt az emberek azon osztálya, mely mindig sok és mindig olcsó pénz után sováróg. Azonban a bőség s a szorultság szakainak természetesen más más hatást kell szülniök. A harmadrészes ezüstoffedezés elve szerint az angol bank 1846-ban 420 millióig szaporithatta volna jegykibocsátását, ellenben 1847-ben rögtön 240 millióra lett volna kénytelen azt leszállítani. Képzelje el Kegyed azon következményeket, miket ily eljárás szült, s azon jajgatást, melyet előidézett volna!

Peel abbeli elve: miszerint a bankjegy papírpénz gyanánt tekintendő, a bank tőkevagyonra által fedezett összeg a rendes szükséglet

kifejezésének veendő s minden további szaporítás az érczkészlet szaporodásától függővé teendő — ezen elv, mondjuk, a legkülönfélébb viszonyok közt helyesnek bizonyult. Ezen elv szerint az érczkészlet, a körülmények kedvezése szakában felhalmoztatik — ez a dolgok rendes folyama mellett úgy sem szokott nagy mértékben igénybe vétetni, és többnyire mostohább idők számára megőrzött tartalék gyanánt tekintetik — s ennek segítségével az időszakonként előforduló fenakadásokat és kríziseket lényeges hátrányok nélkül megábrólhatni. Ezen elvek azon nézetén alapulnak, hogy a pénzszaorodás nagyobb tevékenység, gyaarodott csereügyletek, tetemesebb árúkiavitel, szóval az értelmes munka szaporodásának eredménye s e feltételek alatt mindenkor be is következik. A pénzügyi politikának ezáltal vettetik meg azon erkölcsi alapja, mely végelemezésben a közbizalom állandóságának legszilárdabb támpontját képezi. Igaz, hogy e rendszabálynak a tűzpróbán még keresztül kell esnie, az esetben, mikor az arany, silány aratás következtében, gabna-vásárlások végett nagyobb mennyiségben találand elszivárogni. Azonban az ily veszély ellen egyáltalában nem létezik elégséges biztosíték. Az ember a pénzt szereti, hanem élete még is kedvesebb! Ennie kell, habár e célból az utolsó guinea vagy az utolsó huszas külföldre fog is vándorolni. Ily eshetőségek elhárítása végett mindig rendkivüli rendszabályokhoz kellend nyúlai.

Ugy hiszem, eléggé világosan fejeztem ki magamat. És ha Ön mármost azt kérdi tőlem, miképen lehetne ezen elveket az osztrák nemzeti bank körül is gyakorlatilag alkalmazni, minthogy itt azon nagy különbség áll fenn, hogy 1844-ben, midőn Peel bankactája hatályba lépett, az angol bank 150 millió forintnyi érczkészletről rendelkezhetett s a megállapított rendszabályok egyedül ezen kedvező körülménynek következtében lőnek gyakorlatilag kivihetők: erre is tüstént szolgálak felelettel, a mennyiben tudniillik ez avatatlantól kitelik.

Igyekezünk mindenek előtt, hogy az értesülés közös alapjára

szert tehessünk. A mint Kegyed is tudja, a kényszerkelet még mindig fenáll s a bankjegy még nem birt névértékeig felvergődni. A pénzügy-miniszterium a rendszabályoknak egész sorát léptette életbe, mik arra czéloznak, hogy a váltó-árkelet állandóan megjavuljon és a nemes-ércpénznek a birodalomba bevitele lehetségessé váljék. Német- és Franciaországban derekasan azon vannak, hogy az ércpénznek egy részét magoktól elúzzék. Németországgal a forgó ércpénzbeli viszonyokat tárgyzáo egyezkedés van készülöben. A bank szabadalma még tíz évig tart. A fenálló alapszabályok között oly intézkedések találhatók, miket a tapasztalás elégteleneknek bizonyított. A bank legközelebb 50,000 részvényt bocsátott ki, mi által tőkéje 104 millióra fog emelkedni. Az államnak adott előlegezések fejébe 155 millió frt értékű reál-hypotheka lön neki átadva fekvő javakban. Kilencz év óta roppant változások történtek e nagy birodalomban. Nem sorolom elő — hisz ugys mindenki ismeri. A jelen perczben arra törekszünk, hogy különféle vállalatokba roppant tőkéket fektessünk. E szerint tevékenységnek kell fejlődnie s erőknék mozgásba hozatnia oly mezőkön és irányokban, hol eddig nem léteztek. A béke megkötetett; állandósága iránt alapos reményt azért táplálhatni, mert Európa meggyőződhetett, hogy a háboru, sem Oroszország hatalmának szándékolt korlátolását illetőleg, sem pedig ugy tekintve, mint a keleti bonyodalom megoldására czélzó kísérlet, valamely említést érdemlő és a tett erőmegfeszítéssel arányban álló sikert nem eredményezett.

Mind ezt fontolóra véve, mindenek előtt azon kérdés támad: vajjon czélszerű-e, pusztán csak arra szoritkozunk, hogy a bankjegyet minden kitelhető módon névértékeig felvergődni segítve s a banknak — habár áldozattal is — ezüstöt szerezve, azt készfizetéseinek megindítására kötelezzük, és tán még az ércpénz iránti egyezvény megkötése mellett is szabad-e ezen eredmények feletti örömrünkben bankügyünket ezentúl is eddigi alakjában tengődni engednünk, csupán azért, mert tíz év mulva a bank szabadalma amugy is végét éri, s a

szükségeseeknek látszó reformokat majd akkor sokkal jobb lesz életbe léptetni!?

E kérdésekre háromszoros nem-mel felelek és Kegyed úgy remélem, velem egy véleményen leszen. Hisz Ön figyelmét sem kerülheti el az, miszerint az alkalmazandó rendszabályok hatása igen gyors nem lehet, s hogy e hatás teljesen el is maradhat, ha azok gyümölcseit idő előtt leszakasztani kívánnók. A birodalom közigazgatási-pénzügyi állapotjában részint már előbbi események által történt, részint pedig most készül mélyre ható változás. És talán ennek is minden előkészület nélkül menjünk ismét eléje? s valljon az »al pari« helyreállása ily előkészületnek mondható-e? Ugy hiszem, eléggé világosan bizonyítottam be, miszerint az ágio csak kórjelenség vala. Vagy tán azt akarná Ön állítani, hogy az ausztriai pénzügy — mihelyt a huszasok a forgalomban ismét megjelennek — evvel már szilárd alapot s korszerű szervezetet nyert? Vagy tán tagadhatja Ön, hogy a bank mostani szervezete mellett a történetek ismétlődésének lehetősége igen közel áll? Valamivel több huszasunk és semmi egyéb! Ámde itt a pénzről, nevezetesen szilárdul megalapított papírpénzről van szó, mint-hogy e pénzfaj nélkül már nem lehetünk el s ez pénzforgalmunk igen tetemes részét képezi. Ha megrögzött nyavalyát akarunk orvosolni, nem szabad magunkat oly tünetények által elámittatni, melyek egy kis javulásra mutatnak. A bankok szervezete csak krízisek idején állja ki a próbát s így ily szervezet megítélésénél mindenkor e koronként előforduló kríziseket kell szemmel tartanunk.

Ugy hiszem, sikerült nekem, Önt arról meggyőzni, miszerint oly bank, minő az ausztriai, még a harmadrészes ezüsfedezés elve mellett sem mondható jól szervezettnek; és hogy mondhatók ilyeneknek a fenálló bank-alapszabályok, melyek a jegykibocsátás határára nézve a következőnél (15. §.) egyebet nem tartalmaznak: »A bankjegyek a banknak önmagára szóló utalványai, melyek ennek pénztárai által, az előmutatónak bármikori kívánatára, azonnal

teljes névértékük szerint bankszerű ezüstpénzért beváltandók. Mihez képest a bankigazgatóságnak kötelességében áll, időről időre a jegy-kibocsátás és az érczkészlet közt oly arányt állapítani meg, mely ama kötelezettségnek tökéletes teljesítését biztosítani alkalmas!* Erre tán azt fogja Ön mondani, hogy a 39., 40., 41. §. értelmében, az igazgatóság oldala mellé terjedelmes meghatalmazással felruházott s így a 15. §. teljesítésére is felügyelő kormánybiztos van rendelve s hogy ennek oldala mellett a 42. §. szerint ismét másnemű meghatalmazásokkal felruházott más biztos áll. Ön a 44. §-re fog utalni, mely az intézet feletti örködést rendezi. Csillag alatt ide igtatom az alapszabályok ezen czikkeit*), hogy Ön — azokon újra átmenvén — meg-

*) 39. §. Mind a bankigazgatóság, mind a bankválasztmány mellé a kormány részéről kinevezendő biztos fog rendeltetni, azon közvetítőt képezendő, ki által azon meggyőződést akarjuk magunknak szerezni, hogy a banktársulat az alapszabályok szerint jár el.

40. §. Ezen udvari biztos a tanácskozások alkalmával mindenkor jelen leendő; az általa kijelentendő vélemény azonban véleményező szavazat gyanánt tekintendő. Ő vele előre közlendő minden írásbeli kibocsátvány, mely a bank-igazgatóság nevében tétetik közzé, úgy hirdetmények, számadási kimutatások s a t.; neki jogában áll, a bank segédhivatalaitól vagy pénztáraitól mind azon felvilágosításokat megkivánni, mik rendeltetésének teljesítésére szükségesek; főleg pedig saját felelőssége alatt arra kell vigyáznia, hogy a forgalomban levő bankjegyek mindig teljesen fedezve legyenek, s az érczkészlethez képest a 15. §-ban megállapított arányon túl ne menjenek.

41. §. Ha ezen fejedelmi udvari biztos úgy találja, hogy a bankigazgatóság vagy a bankválasztmány által tett valamely intézkedés a jelen alapszabályokkal nincs összhangzásban, vagy pedig az állam érdekével ellenkezik, ennek kivitele ellen írásban tiltakoznia kell s azt kívánnia, hogy ez ügyben értekezés indíttassék meg azon közigazgatási hatósággal, melynek körébe ama rendszabály vág. A biztos e nyilatkozata felfüggesztő hatással bír s a banktársulat köteles, a kívánt értekezést megindítani.

42. §. Az udvari biztos oldala mellé még egy második rendeltetik, ki az escompte- és kölcsön-ügylet felett örködik, a benyújtott értékpapírok elfogadhatósága, a hitelezésbeni eljárás részrehajlatsága és az e két ügyletág számára rendelt tőkék meg nem haladása szempontjából; ha e tekintetben kifogása van, az illető esetet az udvari biztos által a bankigazgatóság elé fogja terjesztetni,

győződjk, miszerint ezek bizony nem segítenek rajtunk. E különféle biztosok irányában senki sem viseltethetik nálamnál nagyobb tisztelettel; ámde nekünk szilárdul szervezett papírpénzügyre, gyors, termékenyítő pénzforgalomra van szükségünk, nem pedig biztosokra; nekünk oly szervezet kell, mely önmagában hordja a biztosítékot, s oly felügyelet, mely a legszükségesebbekre szorítkozik s épen ezáltal lesz hatályossá.

Mínthogy épen a bank alapszabályairól szóltunk, azt merem kérdezni, ildomos-e, nagy utra indulni a nélkül, hogy előre elegendő és jó utra-
valóval ellátnánk magunkat? Azt hiszi-e Ön, miszerint megnyugvással térhetünk azon újösvényekre, mikre bennünket vezetni szándékoznak, ha attól kell tartanunk, miszerint a hosszú utazás közben az utra-
lóból kifogyhatnánk vagy hogy annak értéke csökkenhetne vagy hogy a magunkkal vitt hitellelvelnek ott, hova szándékozunk, nem fog-
nak érvényt tulajdonítani? Az utasok az ausztriai császár 36 millió
alattvalója, — az utravaló jobbadán a papírpénz, — a hitellelvel ama
pénzszükséglet, mely már most is átalánosan érezteti magát s jövő-
ben még inkább fogja magát éreztetni; azon helyek végre, hol e hi-
tellelvel nyomán pénzhez jutni remélünk, ama különféle országok, mik-
ből ezen 12,000 □ mfd területű birodalom áll, — fő- és kereskedelmi

kinek határozását bé nem várva, vagy annak ellenére ez ügyben
eljárni nem szabad.

44. §. Minden oly ügyre nézve, melyre az államkormány közremunkálása
vagy a mi különös jóváhagyásunk megkívántatik, a banknak ki-
zárolag pénzügyi kormányunkhoz kell folyamodnia. Szatatosabb
áttekintés kedvéért ime névszerint is elősoroltatnak mindazon
ügyek, melyek pénzügyi kormányunk beleegyezésére szorulnak:
ha a bank alaptőkéjének tágitása, az escompte- vagy kölcsön-
ügylet körüli kamatláb megváltoztatása, a bank jövedelméből a
részvényesek között rendkívüli osztalékul szétosztandó összeg meg-
határozása, a tartaléktőke s ennek járulékal gyümölcsöző felhasz-
nálásának módja, a bankválasztmány rendkívüli egybehívása, fi-
ókbankintézetek életbeléptetése, a banktársulatnak a szabadalmi
határidő lejárása előtti feloszlása, végre pedig oly határozmány
forog szóban, melynek kivitele ellen a fejedelmi udvari biztos
óvást tenni találna.

városaikkal, terjedelmes földmivelő s iparüző vidékeikkel, hol a különböző közmunkássági ágak öszpontosulnak!

Ha Kegyed e terjedelmes, sok tekintetben még használatlanul heverő, miveltetésre és értelmes munkára váró mezőn végig tekint, és fogalmat akar magának szerezni az óriási feladatról, egyszersmind pedig az alkalmazható és alkalmazásban levő eszközöket egymással összehasonlitja: úgy remélem, osztozni fog abbeli nézetemben, miszerint siker csak akkor várható, ha minden pihenő erőt közremunkálásra készünk, minden heverő tőkét gyümölcsözőleg felhasználunk, ha a pénzforgalmat, mennyire lehetséges, segítjük s azon csatornába vezetjük, hol termékenyítőleg hathat. Csalódásoknak nem szabad magunkat átengednünk! Azon 300—400 milliót, mely egyelőre a tervezett vasutakra szükségeltetik, a külföld csak részben fogja nekünk szolgáltatni, — nagy részét minmagunk leszünk kénytelenek előteremteni. És miként tehetjük ezt az érintett eszközök alkalmazása nélkül? Angliában egyes években — a többi vállalatokról nem is szólva — egyedül vasutakra oly összegek költettek, mik az összes birodalmi pénzforgalom felével, sőt két harmadával is felértek. És miként történhetett volna ez, az üzlet egyéb pénzszükségletének hátramaradása nélkül, ha fenálló intézmények nem teszik lehetségessé a heverő tőkéek gyümölcsöző felhasználását, a gyors pénzkeringést, melynél fogva ugyanazon pénzdarab számtalan szolgálatot tenni, s így hatását végtelenül sokszorosítani kényszerítették?! És ugyan hol találhatók minálunk az ilyen intézkedések?!

Kegyed talán a nemzeti bankra fog utalni, mely a birodalom különböző részeiben fiókokat állított! Azonban valóban hiszi-e Ön, miszerint azon 20 millió, mely 1856- apr. 1-jén a 12 fióknál váltókra s azon 14 millió, mely előlegezésekre elhelyezve volt, képes ezen országok hitelszükségletét kielégíteni? Az 1854. egész év folyama alatt 9 fiók mindössze 62 millió értékű váltót escomptirozott. Azóta még 3 fiók járult hozzá (Gratz, Klagenfurt, Krakó). Azt csak nem fogja

Kegyed tagadni, hogy 5—6-szorta nagyobb forgalomnak leendett helye, ha ezen 12 helyen ugyanannyi, a szigorú rendtartás elve szerint szervezett s korlátozott jegykibocsátási joggal felruházott intézet létezett volna, nem is említve azon szolgálatokat, miket ily intézetek a giro-, utalványozási és letétvényi ügylet után a közönségnek tehetnek volna. És aztán, miképen is segíthetne a nemzeti bank oly szükségleten, melyről tudomása sincs? S miképen nyilvánulhatna e szükséglet, ha erre alkalmas mező nem nyittatik számára? A nemzeti bankra nézve ugyanaz áll, mit az oroszok cázájokról mondani szoktak: Nagy az Úristen, és messze a császár! Ide is alkalmazható az, mi minden túlzott centralisatióra nézve áll: nincs is mód azon szükségekkel megismerkedni, melyeket kielégíteni akarnának! Vagy tán a hitelintézet (Credit-Anstalt) által megnyitandó folyó számláktól, vagy az általa kibocsátandó »checks«-től (váltó-alaku, de az előmutatóra szóló utalványok) várható a helyzet lényeges javulása? Az ilyféle fizetési eszköz üdvös hatása lehet ugyan, de miért szoritkoznánk expediensekre, midőn a valódi igaz eszközök rendelkezésünkre állanak s midőn tudjuk, hogy egyedül ez utóbbiak lehetnek gyökeres hatással? Az ausztriai »crédit mobilier«-re nézve a legjobb reménnyel viseltetem, de az imént érintett bajokon ő nem segíthetend. Crédit mobilier-féle intézetnek mindig az leend főczélja, hogy nagy tőkék öszpontosítását eszközölje, ezek alkalmazásában egységes vezényletet hozzon létre, azokat iparvállalatbeli részvényekbe vagy közhitelpapírokba fektesse és a pénzvásár hullámozásait ügyesen felhasználván s értékpapírjait az árkelet emelkedésekor eladván, minél nagyobb nyereséget húzzon. Ez ily intézeteknek természete! Ennek legvilágosabb tanúságát látjuk Pereire ur, a crédit mobilier feltalálójának számadási jelentésében. Ezen ügyes többség jelenleg a párisi crédit mobilier kezelő választmányának elnöke. 1853, 1854 és 1855-re vonatkozó jelentései előttem fekszenek. Miként ő maga mondja, az efféle hitelintézetek megalakulása nem egyéb, mint kifejezése az egyesületi szellem reakciójának, az elkülönzési szellem ellenében. Ez állítást szívesen elfogadom, valamint azt is megengedem, miszerint az ilyféle, nagy tőkék-

vel s még nagyobb hitellel működő intézetek kezdeményezése a leg-hasznosabb vállalatok létrejöttét hatalmasan segítheti, de azért abból, a mit mondtam, egyetlen egy szót sem kell visszavonom. A francia credit mobilier tárczájában 1854 dec. 31-kén 56 millió frank értékű részvény hevert. Azon összeg, mellyel ezen intézet 1855-ben aláírá-sokban részt vett, részvényeket vásárolt s a t., 265 millióra rúg, mi az elébbi 56 millióhoz adva, 323 millió frankot ad. Ebből 217 millió ára részvényt eladott. Ha a többi értékpapirokat, mik 1855 decem-ber 1-jén tárczájában heverték, és melyekben tőkéje is befoglaltatik, a börzei kelet szerint 132 millióra felvéve, ezt ama 217 millióhoz adjuk, az összeg 349 millióra rug. A 323-nak a 349-ből levonása után kijövő, 26 millióra menő különbözéből, 21 milliót nyereseményül részvényesei között szétosztott, a tartalék-tőkét körülbelől csak 1 mil-lióval növelte s a kezelő választmányt $2\frac{3}{10}$ millióval jutalmazá. És ezért megfogható, miszerint az én felfogásom valamivel higgadtabb lehet az övénél.

Csalódás volna azt hinni, miszerint székvárosokban központosi-tott nagyszerű pénzüintézetek képesek lehetnek, távolabb eső s ter-mékenyítést igénylő mezőkre is hatni. Számítalan érdek létezik, mely közvetlen ápolásra szorul; a hitel-szükségletben sok fokozat van, mi-ként annak a hitelengedésben is lennie kell; számítalan érdekre aka-dunk, mik a börzeforgalommal semminemű összeköttetésben nem áll-nak; ily nagy birodalomban tömérdek apró heverő tőke található, miket több nagyobb gyűlhelybe kellene szivárogtatni, hogy abból mint kisebb pénzfolyók kiömöljenek s ugyanoda ismét visszafolyjanak. A pénz mozgalmá köralakú s minthogy egyedüli célja és haszna a ke-ringésben áll, annál üdvösebb hatással leend, minél gyakrabban futja meg körutját. Hiába emlékeztet Ön a fenálló takarékpénztárakra. Ezen igen korszerű intézetek, melyek kerületi vagy vidéki bankok he-lyét pótolják, üdvös hatásukat szintén csak akkor nyilváníthatják, ha a bennük meggyűlt s ideiglenesen pihenő összegek ismét nagyobb me-denczékbe gyűjtetnek, hogy onnan ismét kifelé indíttassanak. Az em-

litett természetű hatalmas pénzintézetek a magyar alföld iszapos folyóvizeihez hasonlitanak. Ha a folyó kiárad, a termékenyítő iszap a partok közelében rakódik le, a távolabb eső vidékek csak a tiszta vizet kapják, mely egyedül akkor lehet üdvös hatással, ha gyorsan visszavezettetik medrébe. Ha a part közelében történetesen lapályok találhatók, ezek természetesen a vízzel együtt sok iszapot vesznek fel magukban, hol aztán mindkettő tesped. Ily helyeken igen buja burján-növényzetet fog Ön észre venni; az értelmes gazda — az igaz — ennek is tudja némi hasznát venni, de a közhaszon semmi arányban sem áll azon nagy vízmennyiséggel, melyet észrevehettünk.

Én tehát azt mondom: nyissunk az elősegítendő czélokhoz képest különféle csatornákat, hogy a termékenyítő iszap mennél több parton rakódhassék le; törekedjünk a technika minden eszközeinek alkalmazása s főleg erős zsilipek alkotása által a vizet teljesen hatalmunkba keríteni, mielőtt még a hó ismét elolvad s új árvízzel fenyeget! Hagyjunk fel ezért minden palliativ eszközzel, fegyverkezzünk teljesen fel azon harcra, mely felé indulunk; más szóval: alakítsuk át gyökeresen pénzügyünket s használjuk azon amugy sem igen hosszú időt, mely rendelkezésünkre áll, mielőtt még vándorlásunk kezdődnék.

Már e helyen akarok felelni egy észrevételre, melyet Ön bizonyosan elém gördítend. Ön alkalmasint azt fogja mondani: »Tehát Kegyed is egyetért a bankszabadság után kiáltozókkal, kiknek szava most Németországban keresztül harsog? Ön amerikai modoru bankokat, végtelen papírpénzt kíván? S miképen fér ez össze a szigorú rendtartás elveivel, miket Ön oly nagyon tüzesen s oly kevésé mulattatólag fejtegetett?«

Ezen félremagyarázás ellen határozottan tiltakoznom kell. Ismerem a pártok phrasisait, akár pénzügyi, akár politikai vagy burokratiai természetűek legyenek azok. Éveken át küzdtem ellenök s

jól tudom, mi rejlik mögöttük. Eleget éltem, hogy az öreg Goethe ime szép szavainak mély igazságát valódi jelentőségében fel birjam fogni:

»Wer Grosses will, muss sich zusammenraffen,
In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister
Und das Gesetz nur kann die Freiheit geben.«

És így nem amerikai modoru bankokat kívánok, nem végtelen papírpénzt, sőt nem is többet, mint a mennyivel már most is birunk, hanem azt, hogy a meglevő szilárdabb alapra fektetessék, — jobb papírpénzt, mely hullámozások ellen biztosítva van s oly intézmények által gyámolittatik és segítettik, melyek minél gyorsabb és termékenyebb keringését lehetségessé teszik, — ez az, a mit kívánok!

Ugy remélem, hogy kíváнатom illetén szabatosítása által a kölcsönös értesülésre vezető közös alapot megnyertük, s hogy tán sikerülend, a gyakorlati kivihetőségre vonatkozólag néhány használható eszmét előadnom.

Ugy hiszem, nem távozom az igazságtól, ha felteszem, hogy — az ausztriai birodalom legalább is 36 millióra menő lakosait tekintve — 366 milliónyi bankjegyforgalom nem túlságosan nagy, természetesen azonfeltételalatt, hogy gyors és termékenyítő pénzkeringésbiztosítható. Ezt már azon okból is föltehetni, mivel a lakosság nagyobb része mezőgazdászati munkákkal foglalkozván, nem rendelkezhetik azon mesterséges fizetési eszközökről, miket a kereskedelmi és ipar-technika váltók, utalványok, bon-ok, check-ek s a t. alakjában használhat; a lakosság ama többségére nézve egyedül a pénz szolgálhat fizetési eszközül. Ily jegyforgalom mellett 10 pft jutna egyegy főre, tehát valamivel több mint Franciaországban — a pénzérték különbségét tekintetbe véve, — körülbelől annyi mint Angliában s nem sokkal több mint a német vámszövetségi államokban. E szerint méltán lehet ezen alaptól kiindulni s a mellett maradni, hogy a birodalombani jegyki-bocsátás ezen összegre volna szoritandó, minden további szaporítás

pedig amaz érczkészlet szaporodásától függővé teendő, melynek összegét — a jegyeknek vert-pénzérti felváltása céljából — szintén törvény által kellene megállapítani.

A második kérdés, mely megoldandó, ezek után ekként állana: vajjon ezen összes jegykibocsátás a nemzeti bank számára fentartandó-e vagy sem? Erre minden habozás nélkül nem-mel felelek. Az okokat már az elébb mondottakban fejtegettem s különösen arra emlékeztetek, hogy egyedül a szigorú rendtartás elvei alapján szervezhető a teljes biztosságot nyújtó papírpénz; ezen elv pedig a nemzeti bankra csak akkor alkalmazható, ha attól a bankjegy-kibocsátás egy részben elvonatik. Mert én azt hiszem, hogy kiválólag a papírpénzfaj lehető legjobb szervezésére kell törekedni. Oly nagy államban, minő Ausztria, ennek tetemes mennyiségben kell meglennie s így hatalom növekedése gyanánt tekinthetjük, ha e papírpénz oly módon megalapítható, hogy soliditásra nézve felülmulhatlanul álljon. S ezen lehetőséget csakugyan közelfekvőnek gondolom. De könnyebb megértetés végett itt számok szóljanak.

Az 1856 ápril 1-jén közzétett kimutatás szerint a bank helyzete imez vala:

Tartozás.	fl.	kr.
1. A bank alaptőkéje 100,000 részvényben.....	69,875,800	
2. „ „ részletfizetés az új 50,000 részvényre.	24,390,135	
3. Tartaléktőke.....	10,361,388	17 ³ / ₄
4. Nyugdíjalapítvány.....	1,034,061	42
5. Még ki nem fizetett osztalék, utalvány, folyószámla.....	3,165,310	27 ¹ / ₂
6. Bankjegyforgalom	366,520,054	
	475,346,949	27 ¹ / ₂

Követelés.	fl.	kr.
1. Bankszerűen vert pénz és ezüstrúd	51,604,730	9 ² / ₄
2. Leszámitolt értékpapírok Bécsben	64,942,978	22 ³ / ₄
„ „ a 12 fióknál	20,386,925	18 ³ / ₄
3. Előlegezés belföldi állampapírokra	71,473,600	
„ „ a fiókoknál	14,404,700	

4. A pénzügyi kormányhivatal tartozásának a nemzeti kölcsönből fedezendő maradványa.....	23,761,996 39	
5. Rendszerezett államadósság a bécsi váltópénz (Wiener-Währung) beváltásáért	59,346,882 22 ³ / ₄	
6. » » » az 1855 oct. 18-kán átadott államjóságok által biztosított követelés.....	154,500,000	
7. Buda, Pest és Esztergom városának adott kölcsön maradványa	} az állam kezessége alatt	375,000
8. Vagyontalan iparosoknak.....		768,000
9. A tartaléktőkéhez tartozó állampapírok		10,361,548 31
10. A nyugdíjalapítványhoz »		1,044,818 46
11. A banképület értéke s másnemű vagyon		2,375,769 18
		475,346,949 27 ¹ / ₄

Kérem, tartsa Kegyed szem előtt, miszerint a keringő bankjegymennyiségből, csak a 2. és 3. sz. a. követelési rovatok alatt megjelenők (összesen 171 millió) képviselik a banknak a közönségeli ügyleteit, továbbá hogy a 4. 7. 8. sz. alatti tételek csak ideiglenesek s lassanként teljesen el fognak enyészni.

Ez után a bankjegyforgalom elemezését — annak fedezését tekintve — ígtatom ide:

A bankjegyforgalom elemezése:

	ft.	kr.
1. Az ezüstkészlet által fedezve van	51,604,730	9 ² / ₄
2. A rendszerezett államadósság által fedezve van:		
a) a bécsi váltópénz beváltása fejében	59,346,882	22 ¹ / ₂
b) az 1855 oct. 18-kán átengedett államjóságok fejében	154,500,000	
3. A nemzeti kölcsönből odaigért részletek által	23,761,996	39
4. Az állam kezessége által (7. és 8. sz.)	1,143,000	
5. A banknak 87,559,094 ft. 48 ³ / ₄ kra menő egyéb vagyona által *)	76,163,444	49
	A bankjegyforgalom összege	366,520,054 —

*) Az állam összes tartozásának és az ezüstkészletnek levonása után a bank összes követelései 184,990,340 ft. 16¹/₄ kr-ra mennek. Ebből levonván a fentebbi bankalaptőkét (1 és 2 sz.) és a ki nem fizetett osztalékot (5 sz.), összesen 97,431,245 ft. 27³/₄ kr-ral, a bank tiszta vagyonát 87,559,094 ft. 48³/₄ kr-nak találjuk.

Ezen összeállításból azt látja Ön, miszerint az ezüstkészlet és a rendszerezett államadósság által fedezett bankjegymennyiség 265,451,612 ftra megy. Ily bankjegy-mennyiség, még egy igen nagy tőkével bíró intézetre nézve is, nagyon tetemes s ezen összeget az ezen egy forrásból eredhető jegykibocsátás maximuma gyanánt tekinthetnők, a Peel féle elveket alkalmazván rá, miből azonban a fedezvények különböző csoportulása következnek.

Kisértsük meg a fentebbi kimutatást Peel elvei s az angol bank-szervezet mintája szerint alkatrészeire feloszlatni, s azt fogjuk találni, hogy a nemzeti bank dúsgazdag intézet, mely a szigorú rendtartás elveinek alkalmazása által szilárdságban csak nyerhetne, a nélkül hogy a közönségnek az ily hatalmas pénzügyintézetől várható előnyökről vagy a részvényeseknek derék osztalék reményéről le kellene mondaniok.

Ime itt következik az apr. 1-ni bank-kimutatás, Peel elvei szerint összeállítva:

Jegykibocsátó osztály.

	Tartozás.	ft.	kr.
1. Kibocsátott bankjegy.....		366,520,054	
		366,520,054	
	Követelés.	ft.	kr.
1. Bankszerűleg vert ezüstpénz és ezüstrúd.....		51,604,730	9 $\frac{3}{4}$
2. Rendszerezett államtartozás: a) a bécsi v. p. beváltásaért.		59,346,882	22 $\frac{3}{4}$
» » b) államjóságok által biz-			
tosítva		154,500,000	
3. A forgalomból visszahuzandó bankjegy, mint a bank-			
osztály tartozása		101,068,441	28
		366,520,054	—

Bankosztály.

	Tartozás.	ft.	kr.
1. Bank-alaptőke 100,000 részvényben		69,875,800	
2. » 50,000 »		24,390,135	
3. Tartaléktőke		10,361,588	17 $\frac{3}{4}$

4. Nyugdíjalapítvány	1,034,061 42
5. Ki nem fizetett osztalék, folyó számla s a t.	3,165,310 27 $\frac{1}{4}$
6. A forgalomból visszahuzandó bankjegy, mint a jegy- osztály követelése	101,068,441 28
	209,895,336 55 $\frac{1}{4}$

Hozzáadva az ezüstkészlet és a rendszerezett államtartozás által fedezett bankjegymennyiséget	265,451,612 32
Az április 1-jén kimutatott állás ..	475,346,949 27 $\frac{1}{2}$

Követelés.	ft.	kr.
1. Leszámitolt értékpapírok Bécsben és a 12 fióknál	85,339,903	40 $\frac{1}{4}$
2. Állampapírokra adott előlegezések	85,878,300	
3. A pénzügyi kormányhivatal tartozásának maradványa, mely a nemzeti kölcsönből törlesztendő	23,761,996	39
4. Buda, Pest és Esztergom városának adott kölcsön maradványa	} az állam kezes- sége alatt	375,000
5. Vagyontalan iparosoknak		768,000
6. A tartalék és nyugdíjtőke állampapír-készlete	11,406,367	17
7. A banképület értéke és másnemű vagyon	2,375,769	18
	209,895,336	55 $\frac{1}{4}$

Ezüstbe és rendszerezett államadósságba van fektetve	265,451,612 32
Az április 1-jén kimutatott állás	475,346,949 27 $\frac{1}{2}$

E táblázatból láthatja Ön, miszerint semmi legyőzhetlen nehézséggel sem kell megvívniunk, ha a nemzeti bank jegy kibocsátását a szigorú rendtartás elvei szerint rendezni akarjuk. Ha t. i. Peel amez elvét akarjuk alkalmazni, miszerint minden bankjegy, mely a banknak tőkevagyonára által még nincs fedezve, teljes ércfedezvény által biztosítandó, ez kétféle módon történhetnék:

Ha az államjóságok által biztosított államadósságot (154,500,000) és a bécsi váltópénz beváltásából eredő tartozásnak maradványát (59,346,882 f. 22 $\frac{1}{4}$ k.), tehát ezen két tételnek összegét (213,846,882 f. 22 $\frac{1}{4}$ kr.) a bank tőkevagyonául akarnók tekinteni, akkor az ezüstkészletnek 152,673,171 ft. 37 $\frac{1}{2}$ kr-ra kellene emelkednie, tehát 101,068,441 ft. 28 kr-ra szaporodnia, hogy 366 milliónyi bankjegy-

kibocsátás mellett mindazon jegy, mely már a tőkevagyonban nem találja fedezését, teljes érczfedezvény által biztosítva legyen.

Ezen módszer nem csak azon nehézséggel járna, hogy tetemes érczkészletet rövid idő alatt kellene előteremteni, hanem még más okok is ellene szólnak. Valamely jegybanknak tőkevagyon, mellyel a jegykibocsátás határa gyanánt akarunk bänni, nem lehet ingatag, hanem szükséges, hogy az változhatlan legyen. Már pedig Ön is tudja, miszerint a pénzügyi kormány és a bank közt 1855 október 18-kán kötött egyezvénynek 10 §-e értelmében »minden összeg, mely az átengedett államjóságok eladásából, valamint azoknak rendes jövedelméből bekerül, az államnak a bank irányában 155 milliónyi tartozására történt részletfizetés gyanánt tekintetik.« Továbbá azt is tudja Kegyed, miszerint a bécsi váltópénz (Wiener-Währung) beváltásából eredő tartozásnak maradványa — egy részben 4% kamattal, egy részben kamat nélkül — előre megállapított törlesztési terv szerint évenkénti részfizetések útján rovatik le. E két tétel e szerint csakugyan hullámozó s kisebb nagyobb mértékben évenként kevesedik, valamint az is világos, hogy az államnak 155 milliónyi tartozása, melynek alapjául a jelzálogul átengedett államjóságok szolgálnak, a banknak semmit sem jövedelmez.

E tényekkel szemben egy más mód ajánlatosbnak látszik, mely talán nagyobb mértékben felelne meg a kitűzött czélnek.

A banktőke, mihelyt az 1855-diki őszön kibocsátott 50,000 új részvény után a befizetések teljesen be lesznek rekesztve, mintegy 104 milliót teend. E szerint az is kétségtelen, hogy, ha ama (155 millió értékű) államuradalmakból, melyek hasonértékű tartozás fedezésére adattak át a nemzeti banknak, a mostani becs-ár szerint, egy 104 milliót érő rész elkülönítették, hogy a banktőke arra alapittassék — ebből mindenesetre lényeges előnyök erednének s egyszersmind a banktőke is lehető legbiztosabb módon volna befektetve. Egyelőre fe-

leslegessé válnék, e jóságcsoportot áruba bocsátani. Ha t. i. ez éppen azon uradalmak sorából szakíttatnék ki, melyekre nézve a most megnyitandó javított közlekedési eszközök következtében az érték tetemes emelkedését előre láthatni, ezekben az államnak egy nevezetes segélyforrás jövőre tartatnék fen s alapos remény lehetne arra, hogy a többi (51 mil. értékű) jóságokra a legközelebbi évek folyamában jó vevők találkozhatnak. További előny lenne még, hogy ily eljárással lehetségessé válnék, egyszersmind a váltópénz beváltásából eredő adósság maradványát is törleszteni és minthogy az állam mint ilyen ezentúl a banknak semmivel sem tartoznék, az állam hitelét a bankétól egészen különválasztani s ez utóbbit saját lábára állítani. A banknak t. i., miként láttuk, az említett egyezménynél fogva az államjóságok semmit sem jövedelmeznek. Ha tehát ezen intézetnek 10 év múlva lejáró szabadalma — a körülmények által parancsolt módosítványokkal — további husz évre már most meghosszabbíttatnék, oly módon, hogy ezen egész idő alatt a bank huzza amaz államjavak évi jövedelmét és egy a kormánnyal egyetértőleg megalakítandó összegig azt az intézet jövedelmének növelésére fordítsa, egyedül a fölösleget folytatván vissza az állam pénztáraiba: úgy igen lehető, hogy a bank reábirható lenne, miszerint a váltópénz beváltásából eredt követelésének maradványáról (mely 59 milliót tesz) mondjon le, azon további feltétel alatt, hogy joga legyen, az érintett 104 millió értékű jóságcsoport különválasztása után, a még fenmaradó 51 millió értékű uradalmakat a 8. pont alapján eladni s azoknak árát valamint e jósággrész időközben befolyt tiszta jövedelmét az 1855 october 18-ki egyezmény által rendezett államadóssági maradvány törlesztésére fordítani; másodszor pedig, hogy a bank tökevagyonának alapjául különválasztott, 104 millió értékű jósággrész, a szabadalom lejártáig a bank kezelése alatt maradjon s ha közösen meghatározandó idő múlva, péld. öt évvel a szabadalom lejártá előtt, az állam ama 104 milliót teljesen vissza nem fizetné, ezen uradalmak egy oly része, mely akkori becs-ár szerint 104 milliót ér, a banknak tulajdonává válják.

Azt tartom, hogy e kombináció által a nem rendszerezett adósságot tüstént 109 millióval csökkenteni, és egy, 104 millió értékű jószágtest megtartása által az államnak jövőre tetemes segélyforrást megőrizni lehetne. Mert alig fogja valaki kétségbe vonhatni, miszerint ezen államjavak jobbrésze — és ezt állithatni különösen a magyarországiakról — 25 év múlva, „jövedelmezősége szempontjából legalább is kétszer annyit fog érni, mint most. Ez által, miként Ön is láthatja, az 1855 october 18-diki egyezvény nem fogna megváltozni, hanem csak módosított alkalmazást nyerni. A hypotheka általi biztosítás az 1. pont értelmében ezentul is fenmaradna s egyedül az áruba bocsátandó 51 millió értékű rész fogna a kötelességi teher alól felmentetni, mihelyt annak végképeni eladása megtörtént. Nem hiszem, hogy egy ily kombináció a bankra nézve nevezetes előnnyel nem járna. És ez uton egyszersmind megtaláltuk volna azon módot, melynek segélyével a szabadság ideje alatt a banknak változatlanul megállapított s lehető legjobban elhelyezett tőkevagyonra, a jegykibocsátásnak szilárd, de mégis mozgékony korlátja gyanánt lenne tekinthető s Peel azon elve alkalmazható, miszerint azon egész jegymennyiség, mely a bank tőkevagyonra által nincsen fedezve, teljes érczfedezés által biztosítandó.

Ha ez elvet most mindjárt akarnók alkalmazni, igaz, hogy e perczen csak 209 milliónyi bankjegy fogna foroghatni, mert $54\frac{1}{2}$ milliónyi érczkészlet (máj. 1-én) és $154\frac{1}{2}$ milliónyi követelés az állam irányában — együttvéve csak 209 milliót ad. Hogy tehát a fentebbi táblázat szerint a nemzeti banknak megengedhető jegykibocsátás lehetőségessé váljék, az érczkészletet 111 millióval szaporítani és egyszersmind a jegyforgalmat 101 millióval csökkenteni kellene. Megengedem, hogy ez nagy nehézség, ha a bankot már közel jövőben készfizetéseinek ujalagos megindítására akarjuk kötelezni, vagy ha nem tudunk megválni azon eszmétől, miszerint ily nagy bírodalomban csak egyetlen jegybanknak kell és lehet léteznie.

Ha ellenben azon, szerintem tökéletesen helyes nézetből indulunk ki, miszerint a készfizetések újbóli megindulása csekélyszerű eredmény azon nagyszerű hatáshoz képest, melyet szilárd bankszervezet megállapításától s a pénzügy gyökeres javításától várhatni, — továbbá hogy a készfizetések újbóli megindulása általában csak akkor tekinthető sikernek, ha bankszervezetünk hiányainak megszűnése vele karöltve jár, — ha azonkívül meggondoljuk, miszerint sokkal fontosabb a bank és papírjának hitelét haladék nélkül olyformán megalapítani, hogy azt soliditásra nézve semmi más jegybank felül ne múlthassa, mint a kész fizetések megindulását siettetni: úgy az első rendű nehézségnek nagy jelentőséget tulajdonítani nem lehetünk hajlandók. A mi pedig azon második nehézséget illeti, miszerint a jegyforgalom tüstént 101 millióval lenne csökkentendő, ezt épen az által lehet mellőzni, ha ezen jegymennyiség forgásba eresztése elvileg más kibocsátási forrásokra bízatik, a gyakorlati átmenetel az ily rendszerre azonban csak lassanként s az új források tetteles megnyíltához mérve eszközöltetik.

A banknak érczkészlete gyorsan szaporodik. Ha idő engedtetik neki arra, hogy az 50 millió értékű jószággrész eladását eszközölje s ezuton is szerezhessen magának neimesérczet vagy az ennek megvásárlására megkivántató pénzt: akkor nem igen kétkedhetni, hogy a bank érczkészlete egy pár év alatt 161 millióra emelkedhetik, főleg ha a kormány is gyámolítja s engedelmet ad arra, hogy az érczkészlet részben aranyvásárlás által is szaporíttathassék, daczára annak, hogy eddig a banknál ezüst a fizetési eszköz. Egy ide vezető lépés volna az is, ha a bank a nemzeti kölcsönből (a 23 milliónyi államtartozási maradvány törlesztésére) bekerülő bankjegyeket, nem a leszámítolási vagy előlegezési ügyletszakban, hanem arany és ezüst megszerzésére forditaná. Ha a kormány a német hatalmakkal most alkuiban levő érczpénz-egyezővény (Münzconvention) megkötése után is tisztán csak az ezüstöt hagyná meg törvényes pénzlábnak, a felhalmozott aranyat szintugy ki lehetne ismét vinni és ezüst bevásárlására

fordítani, a mint ezt most Angliában nagy mértékben teszik, hogy a Keletindiába és Chinába szükségelt ezüstöt megszerezhessék. Ily eszközök alkalmazása folytán megszűnnék azon kénytelenség, hogy — az érczpénz-egyezhvény megkötését feltéve — a bank készfizetéseinek újbóli megindulása által netalán közforgalomba jött ezüst onnan ismét visszahuzassék és új veretésnek vettessék alá, mert ezen jelentékeny műtét, a bank birtokában levő vert vagy veretlen nemesércz egész összegét illetőleg, a készfizetések megindulása előtt, egyszerre, és így könnyebben és kevesebb idővesztéssel lenne kivihető.

Ily eljárás folytán a banknak mostani jegyforgalma (366 millió) egyelőre változatlan maradna s egyedül annak $101\frac{1}{2}$ millióra rugó része fogna bizonyos idő, péld. 2—3 év alatt más kibocsátási forrásokra átruháztatni. Ez által a keringő bankjegyek rögtöni csökkentésének rossz következményei meg volnának előzve. A bank szabadalma pedig a következő négy feltétel alatt lenne megújítandó: először, hogy jegykibocsátásának összege egyelőre mostani álláspontján (366 mill.) maradjon, hanem ahoz mérve, a mint az új kibocsátási források megnyílnak, lassanként 265 millióra csökkentessék; — másodsor, hogy a bank legfőlebb két év múlva ezüstkészletét 161 millióra emelje s mihelyt ez megtörtént, előre bocsátván az 1 és 2 ftot bankjegyeknek a forgalomból visszahuzását, készfizetéseit, azaz jegyeinek érczpénzbeni felváltását újra megindítsa, — harmadsor, hogy arra kötelezze magát, miszerint azon egész kiadott jegymennyiség számára, mely az elébb érintett módon biztosított 104 milliónyi banktőkét meghaladja, teljes érczfedezhvényt tartand mindenkor készen, — végre negyedszer, hogy az 1841 ki bankszabadalom által neki adott kizárólagos jegykibocsátási jogáról azon feltétel alatt mondjon le, hogy az ujonnan megnyitandó forrásoknak engedendő jegykibocsátás, a bankszabadalom ideje alatt $101\frac{1}{2}$ millióban állapittassék meg, és ezen összeget semmi esetben felül ne mulhassa.

Kegyed tán azt fogja tőlem kérdeni, valljon kívánhatók-e ily

áldozatok a banktól, a nélkül hogy anyagi kárpótlásban részesülne? Nem átalom kimondani, miszerint anyagi veszteségről, mely a bankot ilyféle combináció által érhetné, itt szó sem lehet, tehát azon kötelezettségről sem, miszerint a bank anyagi kárpótlásban részesíttessék. A banknak — az igaz — erejét meg kellene feszítenie, hogy érzékészletét az említett öszveig emelje, hanem ezen egyszeri és soha többé elő nem forduló erőmegfeszítésért bő jutalmát találná ez intézet abban, hogy ez uton, alapja biztosságát illetőleg, oly polezra emelkednék, melyet eddigelé egyetlen egy jegybank sem birt elérni.

Erről Ön a fentebb közlött bankkimutatásból meggyőződhetett. Állításom további bizonyításául a francia bank kimutatását akarom ezennel megismertetni.

Francia bank 1856 april 10.

Tartozás.		Követelés.	
	Millio Frank		Millio Frank
Jegyforgalom	616	Vert és veretlen nemesércz..	268
Részvénytőke	91	Leszámitolt váltó a banktár- czában	431
Az állam letétvényei	100	Magánosoknak adott előlege- zések	138
Magánosoké	163	Az államnak „ „	100
Rövid lejáratú időre szóló váltók	10	Államkötelezvényben elhe- lyezve	65
Tartalék	17	Ingatlanok	14
Különfélék	19		
	1.016		1.016

Kegyed örömmel veendette észre, miszerint az ausztriai nemzeti bank sokkal szilárdabb alapon nyugvó intézet, mint a francia, melynek szervezeti hiányai azonnal föltűntek, gondolom, mihelyt a szigorú rendtartás elveire visszaemlékezni sziveskedett. Azonban a fentebbi kimutatásból az is látható, miszerint ezen bank, mely csak 91 millió franknyi tőkével bír, 569 milliót fordíthatott a leszámítási és előlegezési ügyletre, míg az ausztriai nemzeti bank mintegy

230 millió franknyi tőkájének daczára, csak mintegy 420 millió frankot helyezett el az érintett ügyletágakban.

Tehát nem anyagi, hanem másnemű kártalanítást csakugyan igényelhetne a bank s ez — véleményem szerint — a bankra nézve sokkal nagyobb becsü lenne, minthogy hitelét felettébb erősitené s az intézetnek a törvényes megállapított korlátok közt ama szabad mozgathatást biztosítaná, mely nem csak a virágzás egyik eleme, hanem nagyszerű pénzeredmények főfeltétele is. Első sorban állana itt azon, törvény útján megállapítandó elv, miszerint a nemzeti bank jegyei, azon percztől fogva, midőn új szervezetnek alapján megindítja működéseit s érczkészletének a kijelölt öszvegre emelése után készfizetéseit megkezdi, ezentul nemcsak az állam által kedvezményezett, hanem törvényes fizetési eszközt képeznek, melyet 25 fton túlmenő fizetéseknél, mindenki teljes névértékben elfogadni köteles, mindaddig, míg a bank nem szűnik meg, jegyeit a törvényszerű birodalmi pénzláb szerint pengő készpénzzel felváltani. További kártalanítása abban fogna találtatni — s nem hiszem, hogy a bankigazgatóság részéről e tekintetben ellenmondástól kellene tartanom — ha a bankszabadalomnak már fölebb csillag alatt idézett 40, 41, 42, 44 §§-ei eltöröltetnének s a 39 §. egyedül azon biztosítékok meghatározására szorítkoznék, melyek amaz alaphatározmány elmaradhatlan teljesítéséről kezeskednének, miszerint a bank, a tökevagyon által nem fedezett összes jegymennyiség számára mindig teljes érczfedezést köteles készen tartani. Ez által a bank tulajdonképeni rendeltetésének vissza volna adva, s Ön alkalmasint egyetértend velem, ha azt mondom, hogy 104 milliónyi banktőke és 160 milliónyi érczkészlet csakugyan gyönyörű kis ügyletkének képezik alapját! Legtávolabbról sem kétkedem abban, miszerint a bank maga nem sokára igen élénken fogná érezni Geothe eme mondatának teljes igazságát

»In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.«

Az osztalék ne csináljon gondot Kegyednek! 265 milliónyi jegy-kibocsátás — ha szinte Peel elve nyomán 30—40 milliónyi jegy-tartalék hever is a bankosztályban — még mindig 230—235 milliónyi tettleges jegyforgalmat enged. Föltéve, hogy az életbe léptetett intézkedések értelmében a jelzálog-bank (Abtheilung für Hypothekar-Geschäfte) számára — természetesen nyereséges elhelyezésre — 40 millió tartatik fen, a leszámítolási és előlegezési ügyletben még mindig 195 millió maradna. Jelenleg e két ügyletágra csak 171 millió fordítottatik s nagyrészen ez képezi azon forrást, melyből a bankrészvények jövedelme ered. A szigorú rendtartás elveinek alkalmazása által tehát a nemzeti bank hatásköre nem csak meg nem szoríttatnék, sőt inkább tágíttatnék, és ez természetesen még nagyobb mértékben történnék, ha az ausztriai bank az angol, francia és más bankok példájára, a letétvényi ügyletnek s a folyó számlák megnyitásának tágabb tért engedve, ezáltal az ideiglenesen gyümölcstelenül heverő pénzkészletek nagy részét magánál központosítaná és saját ügyleteiben hasznosítaná.

Fonjuk tovább ezen eszmefonalat s igyekezzünk a többször említett új bankjegy-kibocsátási forrásokra nézve is tisztába jönni.

Hogy azonnal megértsen Kegyed, kimondom, hogy ezalatt országos bankokat értek, melyek között összesen $101\frac{1}{2}$ milliónyi jegy-kibocsátási jog lenne szétosztandó, — a szigorú rendtartás elvei ez intézetekre is — bár más alakban, de ugyanazon következetességgel, mint a nemzeti bankra — alkalmazandók lévén.

Hogy Kegyed tüstént magához térhessen azon rémület után, melybe ezen vakmerő gondolat dönthette, kérem, sziveskedjék a következő kérdésekre válaszolni:

Szaporíttatnék-e ezáltal a jelenleg forgalomban levő papírpénz-

menyiség s azon veszélytől kellene-e tartani, miszerint az ércpénz a közforgalomból ki fogna szorittatni?

Ismer-e Ön más hatékony eszközt, melytől a birodalom s ügyletforgalmának minden irányában rendes, gyors és termékenyítő pénzkeringés biztosabban várható, mint az imént indítványozottól?

Tagadhatja-e Kegyed, miszerint a nemzeti bank fiókjai, melyek az egész 1855 év folyamában mindössze csak 88,236,731 ft értékű váltókat számítottak le, a fenforgó hitelszükségletnek nem feleltek meg, s hogy ezen összeg az általam kijelölt uton, a közjó veszélyeztetése nélkül, mindenestre kétszer, valószínűleg pedig háromszor annyira emelkedett volna?

Kétségbe vonhatja-e Ön, miszerint a nem igen szigorú amerikai s a sokkal szigorúbb angol banktörvények érvényesítése lehetségessé, sőt könnyűvé válnék, ha a felügyeletnek csak 14, nem pedig — miként Amerikában — 900, vagy — miként Angliában — 260 intézetre kellene terjeszkednie?

Akarja vagy meri-e Kegyed azt állítani, hogy ezen országokban vagy bárhol egyebütt, a hol tulságos jegykibocsátással vagy ennek rossz következményeivel találkozunk, a szigorú rendtartás elvei gyakorlati alkalmazásra találtak?

Állíthatja-e Kegyed, miszerint az imént ajánlott eljárás valami más lenne, mint természetes és észszerű következménye azon újabb nemzetgazdászati iránynak, mely a robot, a tilalmi rendszer eltörlésében s mindazon kormányrendszabályokban nyilvánul, melyek az ipartevékenység minden ágának fejlesztésére és az ügyletforgalom élénkítésére czéloznak?

Nem hiszem, hogy Ön mindezen kérdésekre másként felelhetne,

mint tagadólag. Ezzel pedig, úgy remélem, aggodalmait is eloszlatam s felteszem, miszerint megengedi Kegyed e gondolatot úgy kifejtenem, miként az főbb vonalaiban lelkem előtt lebeg.

A szigorú rendtartás következménye gyanánt itt legelőször is két vezérelvhez jutunk, miket szemmel kell tartani: mindenekelőtt megállapítandó a jegykibocsátás maximuma azon különböző helyiségekhez képest, hol az országos bankok székelnének, — másodsor pedig rendezendő a kibocsátandó jegyek fedezése s azon biztosság, mellyel azok irányában a közönségnek kell birnia.

Az elsőre nézve ime egy táblázatot terjesztek elő, mit azonban nem kész terv, hanem csak vázlat gyanánt, mely eszmémet számokban teszi szemlélhetővé, kérek tekintetni.

A jegykibocsátás maximuma az országos bankok részéről:

	millió ft.
Magyarország (Pest)	25
Csehország (Prága)	12
Lombardia (Milánó)	14
Galiczia (Lemberg)	11
Velencze (Velence)	8
Morvaország (Brünn)	5 $\frac{1}{2}$
Erdély	4 $\frac{1}{2}$
Partvidék és Dalmátia (Trieszt)	6
Styria (Grätz)	3
Felső-Ausztria (Lintz)	3
Szilézia (Troppau)	2
Horvát-Tótország és katonai őrvidék (Zágráb)	3 $\frac{1}{2}$
Illyria (Klagenfurt)	2
Tirol és Vorarlberg	2
	101 $\frac{1}{2}$

További kérdés az: minő legyen azon biztosság, mellyel az ilyenü bankjegyeket a közönség érdekében felruházni kellene?

Peel azon elve, miszerint a bank tőkevagyoná által nem fede-

zett bankjegy-mennyiség, törvényes kelettel bíró folyó-pénzi fedezés által biztosítandó, itt is alkalmazható; csak hogy nem szükséges, miszerint ezen egész fedezés ércz legyen, mihelyt azon elv áll, miszerint a nemzeti bank jegyei törvényszerű fizetési eszközt képeznek, mert ezt feltéve, a fedezés egy része a nemzeti banknak ily feltétel alatt kibocsátott jegyeiből is állhat.

A tárgy illetén felfogása mellett, még a következő három módalítás fogna sinormértékül ajánlkozni:

először, hogy a részvényesek a bank összes kötelezettségeiért, a bank összes vagyonával, valamint saját ingó és ingatlan vagyonukkal is kezeskedjenek;

másodszor, hogy az aláírás után belföldi tőkepénzesek által öszveadandó tőkének három év alatt teljesen bé kell fizettetnie;

harmadszor, hogy ezen intézetek jegyeiket az előmutató bármikori kívánatára is törvényszerű folyó pénzre felváltani tartozzanak.

Ugy hiszem, a fentebbi három elv által a közönségnek lehető legnagyobb biztosság nyujtatnék. A mi nevezetesen a nemzeti bankjegy- vagy pedig érczpénz-szükségletet illeti, a fentebbiekben erre is van kellő tekintet, mert — miként az magától érthető — a nemzeti bank jövőre is kénytelen lenne, jegyeinek felváltása céljából, fiókjait legalább ott, hol jelenleg léteznek, fentartani. E szerint minden nehézség nélkül lehetne péld. prágai, pesti, brünni bankjegyért nemzeti bankjegyeket, ezekért pedig nemesérczpénzt szerezni.

Ha mármost azt kérdi tőlem Kegyed, minő legyen az ily bank tőkéje: — fentebb kifejtett nézeteimmal öszhangzólag természetesen itt is a vezérelvek lehető legnagyobb szilárdságát ajánlanám.

Ennél fogva a minden egyes országos bank számára előteremtendő banktőkének az e banknak engedett jegykibocsátás maximumának legalább is kétharmadával kellene felérnie. A jegykibocsátás maximumát összesen $101\frac{1}{2}$ millióra téve, ama 14 bank összes tőkéjének $66\frac{2}{3}$ millióban kellene megállapíttatnia, mit alkalmasint Ön is elegendőnek tartand.

E tőke könnyebb összegyűjtése céljából tán oly módszer ajánlkozna, mely egyszersmind lényegesen mozdíthatná elő azt, hogy ez intézetek irányában a jegykibocsátásra nézve sikeres ellenőrködést lehessen gyakorolni.

Ha t. i. megengedtetnék, hogy a banktőke $\frac{3}{6}$ -a (fele) 5% kamatozó ausztriai állampapírokban s a különböző országok földtehermentesítési kötelezvényeiben, $\frac{2}{6}$ a nemzeti bank jegyeiben és $\frac{1}{6}$ -a vert vagy veretlen aranyban vagy ezüstben befizethető, ez által, úgy látszik, mind a két cél el lenne érve.

Az állampapírokat és földtehermentesítési kötelezvényeket — melyeknek kamatszelvevényei minden félév lefolyta után a részvényeseknek kiszolgáltatandó — a kormány, a bank és a községi hatóságok hármas ellenőrködése mellett, nyilvános zárlat alatt lehetne őrizni. Nem az államjövedelem tetemes növelésére, hanem egyedül a jegykibocsátás folytonos világosságban tartására célzó ellenőrködési bélyeg, melynek ama bankjegyek alája vettetnének s mely a bélyeghivatalok által fogva azokra nyomatni, lehetlenné tenné, hogy ez intézetek a reájuk ruházott joggal visszaéljenek, még pedig annyival inkább, miután a megállapított s a jegykibocsátást szabályozó elveknél fogva lehetségessé válnék, időnkénti bankszemlék által a törvényszerű fizetési eszközök (t. i. nemzeti bankjegyek, vert és veretlen nemesércz) jelenlétéről meggyőződni s azon büntetést alkalmazni, hogy a részvénytársulat minden, a megengedett jegykibocsátást meghaladó, forgásba tett forintért, ezen összeggel háromszorosan felérő pénzbir-

ság által lakoljon. Értetődik, hogy az itt épen úgy mint a nemzeti banknál behozandó rendszer, miszerint a bankszak a jegy kibocsátó szaktól elkülönítendő, lényegesen könnyítené az ellenőrködési feladatot.

Ha mindezen nevezetes biztosítékokhoz még azon határozmány is csatoltatnék, hogy ezen intézetek kimutatásaikat hetenként közzé tenni tartozzanak: akkor, úgy hiszem, teljesen veszélytelen volna az ezen bankokra ruházandó szabadság, mely szerint előre megállapított határok közt, bankjegyeket bocsáthassanak ki, s mindazon bankügyletekkel foglalkozhassanak, melyek a nemzeti banknak is megengedvék. Alig fogja Kegyed, úgy hiszem, kétségbe vonhatni jótékony hatását a gyors és termékenyítő pénzforgalomnak, s azon különböző viszonyoknak, melyek további fejlődés folytán egyrésről a nemzeti bank és ezen orságos bankok, másrésről pedig ezek és a birodalom különféle pénzintézetei, nevezetesen a naponként szaporodó takarékpénztárak közt, szükségképen keletkeznének.

És nem hiszi-e Kegyed, miszerint ezzel egyszersmind azon egyedüli sikeres eszköz el volna találva, mely által az osztrák papirpénznek Lombard-Velenczében is, hol eddig sehogy sem birt meghonosulni, bemenetet és forgalmat lehetne szerezni s ez által a dolog oly állapotjának véget vetni, mely számos bajjal van összekötve?

Ezen eszméknek gyakorlati kivitelét igen könnyűnek nem képezelem, de lehetetlennek sem. Részletekbe nem bocsátkozhatom ugyan, hanem néhány lényeges pontot legalább futólagossn fogok még érinteni.

Egy facultativ banktörvény, mely azon feltételeket kiszabná, mik mellett orságos bankok alapítása a legközelebbi három év alatt meg van engedve, véleményem szerint, az erélyhez és a vállalkozási szellemhez intézett felhívás gyanánt hatna, és kétségtelenül visz-

hangra is találna. Az illetők összeszednék magokat, és előteremtenék a megkívántató tőkét. Ugy hiszem ugyan, hogy az ilyen aláírásokhoz — az ily társulatokra háruló multhatatlan felelősség miatt — nem oly tömegesen fognak tódulni, mint miként ezt egyéb vállalatoknál lát-tuk, azonban tán Ön is meg fogja engedni, hogy ez az ügynek csak hasznára lehet. Azon határozmányt, miszerint a banktőke három év alatt befizetendő, nem úgy kellene érteni, mintha ezen intézetek csak három év múlva kezdhethnék meg működésüket. Míhelyt a tőke harmadrésze begyűlt, a bank azonnal megindíthatná ügyleteit; csak a jegykibocsátásnak kellene ideiglenesen aránylag szűkebb korlátok közt maradnia, ahoz képest, mint ezt az e jegyek fedezését illető ve-zérelv parancsolja. Három év alatt az országos bankok jegyeiknek lassanként keletet szerezhetnének a közönségnél, a nemzeti bank pe-dig képessé tétetnék, azon mértékben, a mint az új források megnyil-tak, jegyforgalmát, a közüzletek rövidsége nélkül, lassanként csökken-teni. Azon kérdés, vajjon ennek megtörténte után is szabad legyen-e a nemzeti banknak, fiókjait mint leszámítoló intézeteket, továbbra is fentartani, vagy ujakat életbe léptetni? olyan, mely érett megfonto-lást igényel. Becsületes verseny szintoly üdvös fél lenne az új inté-zetekre nézve, mint a mily kívánatos sarkantyút képezne, a régibb és hatalmasabb intézetet tekintve.

S ezzel a bank és pénzkérdés tárgyalását befejezettnek tekint-hetjük. Legközelebbi és utolsó levelemben még egyszer vissza aka-rok abbéli állításomra térni, miszerint gyakorlati bankszervezet kö-rül sikeresebb biztosítékot nem képzelhetni, mint oly pénzügyminisz-tert, kinek deficittel nem kell küzdenie.

VIII.

1856. június 3.

Nagy köszönettel tartozom Kegyednek, derék barátom, azon észrevételeiért, melyeket bankügyünk átalakítását illető eszméimre nézve velem közleni sziveskedett. Megígérem, hogy azokat éretten megfontolandom. Azonban más oldalról is értettem erre vonatkozó nyilatkozatokat, melyeket Önnel tudatni sietek, hogy ebbeli vitánkat végképen befejezhessük. A következő lapokon Ön egy párbeszédnek tartalmát olvasandja, mely nem rég egy barátom és azon régi jó ismerősünk közt folyt, kinek Ön indiscretiója által alkalma volt, VII. levembe belepillanthatni. Ez alkalommal azon pontok is érintettek, miknek tárgyalása VII. levelem nyomán még hátra lenne, s így reám nézve megszűnik azon szükség, hogy azokat még tüzetesebben fejtegessem, minthogy barátom emberül védelmezte eszméimet. Azon őszinteség, mellyel ellenfelem nyilatkozni szokott, és az őt jellemző nyíltság, igen nagybecsű tulajdonok. A szegény magyaroknak — az igaz — nem igen nagy kedvelője, hanem ennek semmi további befolyása sem vala a vita tárgyára. Amaz ellenszenv, úgy látszik, inkább régi szokásban gyökeredzik, mint valamely más indokban. Miként Ön látni fogja, ellenfelem nem igen kimélőleg bánt velem s a vita helylyel közzel igen élénk vala. Annál nagyobb örömem, hogy a két

vitatkozó ennek daczára is azon jó barátságban vált el, mely őket mindig lelkesíti, s melyben, a mint remélem, ezentúl is megmaradandnak. Ellenem igen jó indulatu s legtávolabbról sem igyekszik a maga nézeteit máskép gondolkozókra erőszakolni. Birálata mindenestre kitünő figyelemre méltó s így Önt is meg akarom vele ismertetni. Tudva van Kegyed előtt vitatkozókn az azon tulajdona, miszerint Ő a tárgyakat minden oldalról szereti tekinteni, s így történt, hogy a politikát teljesen mellőzni nem lehetett. Fiatal barátom engem derekasan védelmezett azon tüzzel, mely az ifjúságnak sajátja, s azt olykor a célon túl is ragadja. Ha úgy tetszik, az egyiket Sincerusnak, a másikat Amicus-nak fogjuk nevezni azonban hallja — kérem — Kegyed, miként szövődött e párbeszéd s minő volt folyama.

Sincerus. Tudja Ön, miszerint nézeteimet minden himezés hámozás nélkül, egyenesen szoktam kimondani. E szerint nem fogja Önt meglepni, ha azt mondom, miszerint Ön barátjának bank- és pénzügy-tervei egyáltalában nem birtak engem kielégíteni. Igen könnyű azt mondanunk, hogy nem értünk egyet Sylvester urral, ki a deficitet a fenálló adóknak magasbra emelése és ujaknak behozatala által akarja fedezni. Igen jól tudjuk, hogy magyar uraimék, kiváltképen azok a nemes emberek, esküdt ellenségei az adónak s új terhekről hallani sem akarnak, bármily sanyaru legyen is az állam helyzete. Ez valódi oka azon semmivel sem támogatott ellenvetéseknek, miket Ön barátja Sylvester urnak nagyon is figyelemre méltó indítványai ellen emel.

Amicus. Tizenhat évvel ezelőtt kevésbbé szigoruan ítelt Ön ezen barátomról, ki akkorában egy kevés figyelemre méltatott, s most teljesen ellefejtett könyvben, a nemesség adómentességének megszüntetését, ugyan ezen nemességnek a beligazgatási és belközlekedési eszközök költségeihez járulását, valamint a robot megváltását indítványozta.

Sincerus. Azóta sok ment változáson keresztül, és én minden körülmények közt az igazságot szeretem kimondani.

Amicus. De azt hiszem mégis, hogy e vitában a politikát megelőzhetnők.

Sincerus. Örömet tenném, csak a szeg ne nézne ki mindenütt a zsákból. Bizonyos urak, nevezetesen a magyar atyafiak, már régóta hozzá szoktak ahhoz, hogy mindent bírálgassanak, hanem valami jobbat, vagy akárcsak általában valami gyakorlatit nem tudnak javasolni. Ez azon régi ellenzéki viszketeg, melynek helyébe most a passiv renitentia lépett, mellyel — igaz — senki sem gondol, mely azonban mégis legalább annyi hatással bír, hogy a nehézségeket öregbíti. Az oly nagyfontosságú valutakérdésre nézve Ön barátjától semmi gyakorlati, gyors sikert ígérő indítványt nem hallottam; ha reá hallgatnánk, akár még évekig tarthatna az a vészteljes ágió.

Amicus. Az ágió nem függ az ő akaratjától. Passiv renitentiaról épen nem szólhat Ön, — legfőlebb passiv assistentiaról. Ennek alkalmával, miként Ön is tudja, áldás nem adatik, de hiszen ez után Kegyed lelke úgy sem sovárog, és így panaszra nincs ok. És Ön miként véli eszközölhetőnek azt, hogy a pénzügy ismét rendes kerékvágásába térjen?

Sincerus. Az által, hogy a bank minél gyorsabban indítsa meg készfizetéseit. Ez a legbiztosabb, ez az egyedüli út. Mihelyt a banknál a bankjegyért ingyen kaphatni huszasokat, azonnal senki sem megy többé a pénzváltóhoz s az ágió tüstént magától fog megszűnni.

Amicus. Az igaz, hanem miként akarja Ön ezen kísérletet tenni, miután május végével a banknak ezüstkészlete 57 milliót, a jegyforgalom pedig 368 milliót tett?

Sincerus. Hiszen nem szükséges, hogy ez máról hónapra történjék. Ha a bank havonként 7—8 millió ft értékű ezüstöt vásárol, a dolog félév — nem pedig, miként Ön barátja mondja — 2—3 év múlva lehetségessé fogna válni.

Amicus. Hatszor hét az negyvenkettő. Ily nagyszerű ezüstvásárlásokhoz hat hónap alatt 42 millió bankjegy kívántatnék. Honnan vegyük ezt? Ha a bank — leszámítolási és előlegezési ügyletének megszorítása útján húzná ezen 42 milliót a forgalomból vissza, hogy ezüstvásárlásra fordítsa: úgy majdnem bizonyossággal jósolhatni a következő eredmények beálltát. Már csak azon pusztán kísérlet, hogy belföldön nagyobb mennyiségű ezüst vásároltassék, az ezüst árát újra felszöktetné; a kísérlet maga pedig elvégre mégis sikertelen maradna, mert belföldön nagyobb mennyiségű ezüst nem található. E szerint külföldön kellene e kísérletet tenni. Azonban hogy fognánk az alatt ide bent állani? Ha a bank leszámítolási és előlegezési ügyletéből havonként 7—8 milliót kihúz, az ugyis érezhető pénzszorultság teljesen elviselhetlenné válnék. S ez, úgy hiszem, még az ágiónál is sokkal nagyobb baj lenne. Továbbá tessék még azt is figyelembe venni, miszerint az ezüstvásárlás céljából külföldre vándorló bankjegyek, fizetések fejében ismét visszakerülnek. Rövid idő múlva alkalmasint az új vasutrészvényekre az első, a hitelintézeti részvényekre a második részlet leszzen befizetendő. Ezen fizetéseket a külföldi részvénybirtokosok többsége ausztriai bankjegyben fogja tenni kívánni, mi könnyen kivihető, mihelyt a bankjegyek tömegesen vitettek ki s ott sűrűen kiáltattak. Tehát abbéli reményünk meghiúsúlna, miszerint az új iparvállalatok útján külföldről ezüstpénzt fogunk kapni, mire a pénzügyi kormány rendszabályai elejtől fogva mutatni látszottak. Barátom tán nem egészen helytelenül fogta fel e rendszabályok célját. Azon indítvány, miszerint a banknak külföldre szóló váltókat kellene vásárolnia, s ez uton ezüstre szert tennie, — aligha vezetne célhoz. Mert e műtételnek az lenne következménye, hogy azon üzerek, kiknek külföldön fizetendőik vannak, nehezebben kapván külföldi váltót, kény-

telenek lennének a pénzváltónál ezüstöt venni s ezt külföldre küldeni. Az ezüstkészlet tehát egyenes behozatal útján nem szaporíttatnék, s az ezüst agiójának ismét fel kellene szökni.

Sincerus. E reményre elejtől fogva nem igen támaszkodtam. Én azt hiszem, miszerint igen sok ezüstpénz van elásva, és hogy van mód, azt rejtekéből kicsalni. Ez célunkhoz közelebb vinne, mintha iparvállalataink részvényeit a külföldnek eladjuk, s ez úton akarunk ezüstpénzt behozni. E részvények kamatai és osztalékai a kapott ezüstpénzt ismét kiszivarogtatnák, a mivelegyébíránt nem sokat gondolok, minthogy én azon nézetet, hogy a forgalomnak oly tetemes mennyiségű nemesércpénzre volna szüksége, általában tévedésnek, Ön barátjának azon eszméjét pedig, hogy a banknak egyelőre 160 milliónyi ezüstöt kellene felhalmoznia és csak azután újra megindítania készfizetéseit, teljesen fonáknak, sőt veszélyesnek is nyilvánítom. Nekünk csak az »al pari«-ra van szükségünk s ez meglevén, a mindennapi forgalomban megkívántató ezüst-szükséglet csekélységre törpül. Egyébíránt ezüstnek a kiviteli kereskedelem útján is be kell szívárognia. A mit Ön barátja a »szigoru rendtartásról« mond, az mint elmélet igen szépen hangzik; hanem erre egyáltalában nincs szükségünk. Közönségüknek csak annyi kell, hogy a bankjegyért felpénz nélkül ezüstöt kaphasson; a többivel úgy se gondol. A többen csak a tudósok törik fejöket. Tehát teljesen fölösleges lenne, a bankban oly roppant mennyiségű ezüstöt felhalmozni, hol az hasztalanul heverne — csak hogy azt mondhassuk, miszerint az angolhoz hasonló bankszervezettel birunk. Ausztria nem Anglia. Ezen ármányos szigetnépről általában hallani sem akarok. 1848-bani magaviselete — az 1851-diki párisi conferentia daczára vagy épen miatta — feledhetlen maradt előttem. Ha már valamit utánoznunk kellene, inkább francia mintákhoz fogunk folyamodni. De erről se lehet szó. Mi Németországra vagyunk utalva; egyedül a német miveltség fejlesztheti teljesen ki erkölcsi és anyagi tehetségeinket; Németországba szellemileg

mintegy bele kell olvadnunk; ott található meg politikánk sarkpontja, sőt még anyagi érdekeink támpontja is ott keresendő.

Amicus. Értelmi műveltség terjesztése ellen — mihelyt az erkölcsivel karöltve jár — barátomnak semmi esetre sem leendő kifogása. Hogy Ön a francia mintáknak elsőséget ad, nem ellenzem, csak arra kérem, hogy valamiképen a francia kiadási budgetet ne tessék minta gyanánt felállítani. Barátom nem akart politikai vitába ereszkedni — s így én még kevésbbé követhetném Önt az általános politika mezejére. Csak úgy mellesleg akarom megjegyezni, miszerint Ausztria nem Anglia ugyan, de szintoly kevésbé Németország. Önnek szabadságában áll, a Németország felé hajlongást és a Németországgal kaczerkodást tartani a legjobb politikának. Ön alkalmasint Németország keleteni rendeltetésének is igen nagy súlyt tulajdonít. Ennek bebizonyítását még elvárjuk, a most végződött keleti krízis folyamata nem igazolja Ön ebbeli véleményét. A mit Kegyed Németországba való béolvadásról szól, az nagyon is emlékeztet az 1848 évre és a frankfurti Pál-templomban székelt ama szerencsétlen német gyűlésre. Az ausztriai birodalomnak mintegy 38 mill. lakosa van. Tudva lévő tény, hogy e tekintélyes számnak több mint $\frac{3}{4}$ része nem német s nem is akar azzá lenni. Az ámitások leggonoszabbika, önmagával vagy másokkal azt akarni elhíttetni, hogy nem határozott és komoly ezen $\frac{3}{4}$ résznek nemakarása. Hogy azonban tárgyunk mellett maradjunk, arra kell Önt figyelmeztetnem, miszerint azon végre, hogy külföldről nemesércpénzt huzzunk Ausztriába, egyelőre nincs más út, mint az, melyet nem az én barátom talált fel, hanem melyet a pénzügyi kormány maga választott. Ha Anglia vagy Holland pénzbőségével bírnánk, akkor vasutaink építése és más iparvállalataink végett nem szorulnánk külföldi pénzre. De a mint a dolog most áll, részvényeket s más értékpapirokat kell eladnunk, hogy tőkére szert tehesünk. Ha ezt kellőleg hasznosítjuk, ha tökéletes közlekedési eszközöket léptetünk életbe, ha a földművelést és ipart a megkívántató tőkéhez jutányos feltételek mellett juttatjuk: a föld értékének teteme-

sen kell növekednie s a munkának minden irányban, tehát a termésnek is hatalmas lendületet nyernie. Növekedő kiviteli kereskedelem csak további következménye lehet ezen előzményeknek. Ön e szerint várakozásaiban nagyon csalatkoznék, ha azt tenné fel, miszerint a forgalomban hiányzó nemesércpénz kiviteli kereskedelem után már most meg volna szerezhető. Közgazdasági össz állapotunknak az 1848-diki események általi megzavartatása nyomán, kiviteli kereskedelmünk — ideiglenesen ugyan, de mégis nagyot csökkent. Egyelőre tehát sok értékpapírt kellend kivinnünk s ezek hosszabb ideig fognak állandó kiviteli cikket képezni. Ha gazdagabbakká leszünk, ha más cikkekbeni kivitelünk tetemesen gyarapodik, akkor vevőinknek gyakran igen alkalmatlan leend, hogy irányunkbani tartozásaikat kész pénzzel fizessék; akkor lerovás fejében értékpapirjainkat fogják visszaküldeni s akkor ezeket ismét visszavásárolhatjuk, de addig csakugyan többnyire a külföld huzandjavállalatunk nagyjának kamatját és osztalékát. Azonban a befolyt tőkék pénzkészletünket, azok célszerű elhelyezése birtokunk értékét, a közlekedési utak tökélyesítése és a munka szaporodása a meglevő pénznek forgását növelendették, itt ott kétszer- vagy háromszorozandották. És azért a kamat és osztalék kiszivárgása nem járand oly hátránnyal, mely sokkal nagyobb előnyök által ne lenne helyreütve.

Sincerus. Ha mindez igaz volna is, a készfizetések megindításával még sem kellene addig várakoznunk, míg a banknak ezüstkészlete 160 millióra emelkedik.

Amicus. Ámde ha nagyon sietünk, azon veszélynek tesszük ki magunkat, hogy a bank pénztárainak ezüstteli megtöltésére irányzott minden erőmegfeszítésünk sikertelen marad. Ön azt kívánja, hogy havonként 7—8 millió árán ezüst vásároltassék, de nem czáfolja meg elégőrdített nehézségeimet. A tények mellettem szólnak. Az ezüstkészlet jelenleg havonként mintegy 3 millióval gyarapodik. Hogy tehát a május végével kimutatott állásról, azaz 57 millióról, csupán 90 mil-

lióra vergődjünk, erre nem hat hónap, hanem körülbelül egy esztendő szükséges.

Sincerus. És úgy nem két vagy három esztendő, miként ezt Ön barátja kívánja. S miért ne lehetne akkor tüstént megindítani a készfizetéseket?

Amicus. Azon egyszerű okból, mivel a közforgalom, ha más uton nem telik a szükséges nemes-ércpénzzel, ebbeli egész szükségletét a bankból fogja meríteni akarni s akkor könnyen megtörténhetik, hogy rövid idő múlva ezen 90 millióból ismét csak 30—40 marad a bank pénztáiraiban. Ezen összeget pedig még Ön is nagyon csekély ezüstkészletnek tartandja. Ha ellenben tetemes ezüstkészlettel indítják meg a készfizetéseket, 30—40 millió elszívargása semmi káros befolyással nem lehet. Tetőtől talpig fegyverkezetteknek kell lennünk, ha a próbán szerencsésen akarunk keresztül esni. Ha ezen helyzetbe 2—3 évnél gyorsabban képesek volnánk bejutni, akkor barátom mindenesetre utolsó lenne, ki további halasztást javasolna. De nem is lehet a bankjegy-forgalmat nagy mértékben csökkenteni, mielőtt a nemesércpénz mennyisége tetemesen nem növekedett; különben az összes üzletet a legkomolyabb bonyodalmaknak tennők ki. Ez itt az oka, a miért gyors eljárás nem látszik tanácsosnak s én e részben teljesen osztozom barátomnak nézeteiben, miket mindeddig megczáfolva nem látok. Mindenek előtt a körül forog a kérdés, hogy a közönségnek megrendített bizalma a bankjegy irányában ismét helyreállíttassék. Ez egyrészt az »al pari«-hoz közelebb viend bennünket, míg másrészt annak állandósága egyedül ezen feltételtől várható. Mihelyt ama bizalom teljesen helyreállt, a közönségnek nem lesz oka, a bankból több ezüstöt meríteni, mint a mennyire valósággal szüksége van. Az ágiót mindenkor bizalmatlansági szavazatnak néztem, melyet az európai börzék a mi papírpénzünk irányában naponként kimondottak. Elgondolhatni, minő volna annak hatása, ha sikerülne e bizalmatlansági szavazatot bizalmi szavazattá átváltoztatnunk!

Sincerus. Minthogy azonban Ön barátja a bankot 265 milliónyi jegy kibocsátásra akarná szorítani, érett megfontolás után Ön is át fogja látni, hogy 160 milliónyi ezüstkészlet felhalmozása teljesen fölösleges, és szükség nélkül késleltetné a rendes pénzügyi állapotnak visszatérését.

Amicus. Nem annyira a rendes állapot visszatérése, mint szilárd megalapítása körül forog itt a kérdés, s ha e feladat megoldása lehető, úgy érdemes erre 2—3 esztendő fordítani.

Sincerus. E válasz nem czáfolja meg a 160 millióra nézett ellenvetéseimet. Ezen összeg még az angol bank rendes nemes-érczkészleténél is nagyobb lenne. Ön barátja tehát, úgy látszik, az előtte lebegő mintán még túl is akarna tenni.

Amicus. Én is osztozom azon nézetben, hogy a megváltozott viszonyok s az ausztriai pénzügyi politikának összes új irányával szemben, 12,000 □ mfdnyi területtel és 38 millió lakossal bíró birodalomban egyetlen jegybank ma már valóságos anachronismus. Mindazáltal, miként Ön láthatta, a legfontosabb szerep ezentúl is a nemzeti banknak jutna, mint a birodalom azon központi pénzügyintézetének, melynek jegyei törvényszerű fizetési eszközt képeznének. De éppen ezen okból ily bank papírpénznek oly szilárd alappal kellene bírnia, hogy jegyei egyszerre és méltán a mivelt világ legjobbjai közé soroztathassanak. A megérdemlett nyolczévi hitelhiányt egyszer mindenkorra kellene felejtetnünk. Miért ne nyuljunk gyökeres orvosláshoz, ha ez lehetséges? Abnormis pénzkeringés egyik baja a mi pénzállapotunknak. A nemzeti banknak kizárólagos jegy kibocsátási szabáldalma ellenkezik a kormány újabb pénzügyi politikájával. Ily kizárólagosságtól a pénzkeringés abnormitása elválaszthatlan. Hogy tehát oly papírpénzünk legyen, mely szintoly jó, mint a nemes-érczpenz s hogy azt teljes nyugalommal lehessen általános törvényszerű fizetési erővel felruházni, annak minél gazdagabb alapítványozása szükséges.

Ezáltal a nemesércpénzbeli szükségletet csökkentjük s egyszersmind elegendő ezüsttartálékot is biztosítunk magunknak. Én is azt hiszem, hogy mintegy tizenkét jegybank, kellő helyen felállítva, jól alapítványozva s jegykibocsátására nézve változatlanul megállapított józan korlátok közé szorítva, nem csak veszélylyel nem járna, sőt inkább igen jótékony hatása lenne. Ámbár én is úgy vélekedem, miszerint a forgó bankjegyek szaporítása szintoly kevésbé tanácsos, mint azoknak tetemes csökkentése, mégis azt tartom, hogy a pénzforgás érintett módóni szétosztása egyenlő hatású volna az amaz országokban keringő pénznek megkettőztetése vagy háromszorozásával. Ezen bankok azon gyűpontokat képeznék, melyek körül amaz országok pénzügyi és anyagi érdekei s a börzejátéktól egészen független közhasznú tevékenysége összpontosulhatna. Vagy tán nem hiszi-e Ön maga is, miszerint — e bankokhoz csatlakozva s ezekre támaszkodva — biztosító-társulatok s földhitelintézetek keletkeznének? Ez utóbbiaknak barátom alkalmasint kiváló súlyt tulajdonít, daczára annak, hogy a nemzeti banknak várva várt s mindenesetre igen korszerű földhitelszakja július 1-jén működni kezd. Mert azt csak megengedi Ön, hogy 40 millióval felkészített földhitelintézet, habár záloglevelei kibocsátásában a 200 millióra szabott maximumig terjeszkednék is, a megállapítottaknál kedvezőbb modalítások mellett sem lenne képes a föld- és házbirtok szükségletének megfelelni, miután az életbe lépett kormányi intézkedések épen arra czéloznak, hogy a tőkének földbirtokba elhelyezése még ott is nyereményessé tétessék, hol ez előtt ilyen épen nem vala.

Sincerus. Az idő majd ennek is megtermi gyümölcsét. Egyelőre örvendjünk annak, a mi van s igyekezzünk abból lehető legnagyobb hasznót húzni, a nélkül, hogy idő előtti bírálatba ereszkednénk. Azon állítást, miszerint egyetlen jegybank ma már valódi anachronismust képez, igen merésznek tartom és semmikép sem látom indokolva. Franciaországnak is csak egyetlen jegybankja van, és Önnek barátja

vagy Kegyed maga csak nem fogják jobban tudni akarni, mi kell a francziáknak, mint ezek magok?

Amicus. Nem is a francziákról volt szó, hanem mirőlunk. Franciaország nemesércpénzben bővelkedik s így egyetlen jegybankkal talán beérheti. 1848 előtt ott is több ily intézet működött, még pedig igen jó sikerrel. Az akkorában beállt forradalom, a mindenünnen kitörő féktelenség következtében a kormányon álló férfiak czélszerűnek vélhették, a departementbeli bankok megszüntetése által a pénzügy teljes felbomlásának elejét venni. Ez aztán mind e napig így maradt. Nagyon messze vezetne, ha az ottani állapotok elemzésébe akarnánk bocsátkozni.

Sincerus. Ezt nem akarjuk, hanem azért még is szabad arra utalnunk, a mit ott tapasztalunk, például a szilárdul egybefüggő központosított közigazgatás erejére s eredményeire, s azon üdvös következményekre, mik a papírpénzügynek egyetlen jegybank útján létrehozott egységes vezetéséből erednek. Ön barátja — tudom — nem örömet hallja az ilyeket, minthogy lelkében még nem halványult el teljesen a magyarországi különhelyzet emlékezete.

Amicus. Ön ismét politikai vitába akar bonyolítani. A centralisatiót illetőleg, helyesen ide alkalmazhatónak tartom Goethe ama mondatát: »in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister;« csak arra kell Önt figyelmeztetnem, miszerint Ausztria és Franciaország közti minden hasonlat nagyon sántikál. Minden egyebet elhallgatva, csak azt említem, miszerint Franciaország 1789-ben hatalmas forradalmon esett keresztül, mely mindent felforgatván, a mi fenállt, ezen nagy birodalmat nivelizozott, 86 darabra szétvágott közigazgatási tárgygyá, a lakosságot pedig — minden tartományi különbségek eltörlése mellett — egyforma adóztatható alanyokká alakította át vagy helyesebben feloszlatta. Hogy aztán ezen szétmállott, minden organikus összefüggés nélkül szükölködő tömegeket együtt tartani s azok

felett uralkodni lehessen, a nagy Napoleon ama központosító közigazgatásbeli vasgépezetet találta fel, melynek szelleme most minden irányban nyilvánul s érvényülésre törekszik, melyet az azóta felszínre vergődött s ismét letűnt hatalmak mindegyike nélkülözhetlennek tartott, és melynek maga a nép — azon homályos bár, de helyes ösztöntől vezéreltetve, miszerint ő rontásban erős, de alkotásban gyöngye — békén vetette magát alája. Nagyban s egészben véve az eredmény mégis csak az, miszerint a forradalom ott, majd egy majd más alakban, de szakadatlanul él és működik. Ennyire — hála Istennek! — még nem jutottunk! Ön nálamnál jobban tudja, miszerint az 1848-ki bécsi deákok handabandája, és a pozsonyi jurátusok zenebonájának — ámbár mindkettő további folyamában komoly veszélylyé sulyosodott — sem ily iránya nem vala, sem ily eredménye nem lehete. Innen van, hogy a forradalom minálunk nem vala képes, bármit is gyökeresen szétdőlni vagy akár csak az annyira kicsúfolt martius előtti »hálósipkát« kimustrálni — mert ezt legfelvilágosultabb államembereink, kinálkozó alkalommal még mindig előkeresik, füleikre húzzák, és igen örülnek az így élvezett kényelemnek, — innen van az, hogy nálunk szerencsénkre még nincsenek departementek, hanem országok vannak, a legkülönbözőbb, jellemzetes sajátságok és igen eltérő anyagi, földmívelési és ipari érdekek által megkülönböztetve, és végre hogy — még nagyobb szerencsénkre — Bécs soha sem fogja Páris szerepét játszhatni.

Sincerus. Ez nem tartozik tárgyunkra. Az országok fenállának s a feladat az, azoknak összes erejét a birodalom jóllétének és biztonságának egységes célja felé központosítani. Az eszközöket mindenkor a célnak kell a lárendelni.

Amicus. Ön azt akarja mondani talán, hogy a cél elérésére alkalmas eszközöket kell választani. Hanem ebből szintoly kevésse akarhatja Ön egyetlen jegybank szükséges voltát következtetni, amily kevésse volt barátom eszé ágában, több jegybank szükséges vol-

tát egyedül ezen országok fenállásából bizonyítani akarni. Ő szükségeknek mondja azokat, mivel ily jegybankok, ha kellő óvatossággal történik alapításuk, rendes és gyors pénzforgást eredményeznek, mely tetemes pénzszaporítással egyenlő hatásu, egyszersmind ez országoknak annyira eltérő pénzügyi, földmivelési és ipari érdekei ez úton az eddigi módnál czélszerűbben fognak érvényre jutni.

Sincerus. Ezen szükségnek sokkal jobban lehet megfelelni a nemzeti bank fiókjai vagy pedig leszámítoló intézetek által. Ön barátjának terve nagyon nehezené vagy épen lehetlenné tenné a pénzügy feletti felügyelést. S hol találna Ön annyi alkalmas egyéniséget, kiknek kezére megnyugvással lehetne az ily fontos működést bízni?

Amicus. Ha a felügyelés egyedül a multhatatlanul szükségesre szoríttatik, úgy annál mélyebb hatására számíthatni. Szilárd korlátok közé szorított jegy kibocsátás mellett, a felügyelés igen könnyen esz közzölhető. Bécs jelenleg a jegybankmonopoliumával bir, de az alkalmas egyéniségek monopoliumával nem. A tulajdonképeni bankügyletbe nem kell beavatkozni. Minden takarékpénztár, biztosító egylet, gőzhajózási és vasutttársulat, valamint a hitelintézet is rendelkezhető tőkéit leszámítolási és előlegezési ügyletekre fordítja. Ugyanezt teszik a bankárok és kereskedők. Tán mindenüvé egyegy kormánybiztost akarna Ön állítani, hogy e műtételek felett őrkdjék?

Sincerus. Itt nagy a különbség. A bankok, miként ezt Ön barátja tüzetesen fejtegette — pénzgyarak!

Amicus. Épen azért szükséges, hogy a jegy kibocsátás szilárd korlátok közé szoríttassék, illetőleg változhatlanul megállapíttassék és szigoru felügyelet alá helyezettessék. De a mi ezen túlme gy, az nekem fülöslegesnek látszik. Miellyel az állam azt hiszi, hogy ő neki mindent tennie lehet vagy kell, akkor ő maga vagy semmitsem vagy

csak igen keveset teszen s mások is csak keveset vagy épen semmit sem tehetnek.

Sincerus. Látom, hogy Ön is ellensége a fél rendszabályoknak. De ennél még sem volna egyéb az a 14 tartományi bank sem, mert 30 éven át ezek is bírnának a pénzgártás monopoliumával.

Amicus. Ennek ellene kell mondanom. A pénzgártás a souverain hatalomnak egyik kelléke. Barátom, úgy látszik, a létező papírpénz-mennyiséget valami lett dolog gyanánt tekintvén, egyedül a czélszerűbb pénzforgás biztosítása czéljából kívánja azt 14 bank között felosztatni. Már maga azon körülmény, hogy ezek a nemzeti bankkal, más pénzüzetek pedig ő velük versenyeznének, teljesen kizárja a monopolium fogalmát s létezésük egyedül a közönség érdekének szolgálhatna, a nélkül hogy a szédelgést segitené, mert az érintett elvekben azon határok, mik között ezen intézeteknek mozogniok kellene, szilárdul vannak megállapítva. Meglehet, hogy barátom egyszerre nagyon is sokat kíván, hanem nagyban s egészben, nem lehet nem csatlakoznom az általa fejtegetett nézetekhez.

Sincerus. Az egyszer mindenkorra meghatározott jegykibocsátással egyáltalában nem tudok elvileg megbarátkozni. Ki bírja ma megmondani, a papír fizetési eszközök minő mennyiségére szoruland a forgalom 20—25 év múlva?

Amicus. Ha Ön e tekintetben határt szabni nem akar, akkor jól szervezett pénzügy nem is képzelhető s a mit eddig megéltünk, az még többször is meg fog ujulni. Elegendő és jól szervezett pénz nélkül még egy előhaladott pénzügyi politika legbölcsebb rendszabályainak is csak tökéletlen sikere lehetend. Itt mindennek felett azon vezérelvhez kell ragaszkodni, miszerint a papírpénzfajnak szaporítása mindenkor csak az érczpenz észrevehető szaporodásának következménye legyen. Miként Ön is észrevehette, a nemzeti bank mint a pénzügy

fő irányadója s a nemesércpénz-tartalék birtokosa, nem lenne szám szerint meghatározott jegykibocsátáshoz kötve, hanem egyedül az imént említett vezérelvhez. Ha érckészlete bármikor 160 milliót túl emelkednék, akkor jegykibocsátása is megfelelő arányban növekedhetnék. A számszerint meghatározott jegykibocsátásról csak az országos bankoknál lenne szó, melyeknek más volna feladata s így szerveztüknek is különbözőnek kellene lennie. Barátom ezen nézetei ellen, miket jól indokoltaknak tartok, Ön semmit sem hozott fel, mi ebbeli véleményemet módosíthatná.

Sincerus. Engem pedig Ön magyarázata nem képes megnyugtatni. Ha a forgalomban az ércpénz ismét bőven jelenik meg, akkor 366 milliónyi jegyforgalom túlságosan nagy és káros lenne.

Amicus. Ez esetben a nélkülözhető nemesércpénz ugyis kivitetnék. Ha a bankok a szigorú rendtartás elvei szerint szervezettek, e kivétel minden veszély nélkül történnék meg, mert a szükséges ércpénz mind a mellett is megmaradna a bankokban vagy pedig a forgalomban. Egyébiránt pénzfölöslegtől nem egyhamar lehet tartanunk, mielőtt a pénznek gyors és termékenyítő keringését lehetőségessé tettük.

Sincerus. Ugy látszik, Ön sem veszi figyelembe azt, mit e tekintetben mind a hitelintézettől, mind a nemzeti bank hypothekai osztályától méltán várhatni. Ön barátja nagyon is felületesen bánt a hitelintézetekkel s ezekre vonatkozó bírálata előttem elhamarkodottnak s nem eléggé indokoltnak látszik; félreismeri azon szolgáltatásokat, miket ez ifjú bécsiintézet, nevezetesen vasutttársulatok alakulásának ügyében, már eddigelé is tön.

Amicus. Barátom szintoly kevéssé kicsinyli ezeket, mint én. Hitelbankok mindig csak azon szolgáltatásokat fogják tenni, melyek ter-

mészetükkel összeférnek, de másokat nem! Oly intézetek, melyek a pénznek gyors és termékenyítő forgását eszközlik, az ujnemű hitelbankok által sohasem fognak feleslegessé válni. Azon lelkesedés, melylyel némely hirlapok a párisi crédit mobilier múlt éviszámadási kimutatását fogadták, engem sehogysem birt elragadni, főleg miután egyenesen bé van vallva, hogy azon 33%-nyi osztalék, mely e vállalat részvényeseinek jutott, jobbadán azon nyereséges vállalkozásból eredt, melyet e társulat az ausztriai vasutak s egyéb vásárlások útján tudott kézre keríteni.

Sincerus. Ön is csak bírálgat, a nélkül hogy jobbat indítványozna. Hanem annyi mégis elvitázhatlan, hogy az ilyen intézetek — kezdeményezésknél s azon bizalomnál fogva, melyet nagy és hasznos vállalatokbani részvételök által a közönségben gerjesztenek — a tőkék tevékenységét oly irány s oly tér felé indítják, hová az különben nem fordult volna. A hitel az újabb civilisatio gyümölcse s ez utóbbit nem fogja fel az, ki a hitel hatalmát s jótékonyágát kicsinyleni képes.

Amicus. Ez ellen senkinek nincs és nem is lehet kifogása. Pereire ur azt állítja, miszerint jövőben semmi nagyobb szerű anyagi haladás nem képzelhető azon intézetek gyámolítása nélkül, mikkel Franciaország, a merész kezdeményezések hona, a világot boldogította s melyeknek ő — Pereire — feltalálója. Én pedig úgy látom, hogy 1853-ig az összes anyagi haladás mindenütt ily intézetek gyámolítása nélkül történt s hogy — magát Franciaországot is beleértve — ezen (a világ többi részeiben 1855-ig nem is létezett) intézetek eredményei még mindig igen igen csekélyek azokhoz képest, melyek ez intézetek gyámolítása nélkül létrejöttek és még most is létrejönnek.

Sincerus. Arról nem szabad megfeledkezni, hogy Pereire spanyol születésű ugyan, de teljesen honosított francia. Azonban ő a jelen pillanat embere. A közönségben megvan azon mohó vágy, miszerint pénzét az állampapiroknál s földbirtokra adott kölcsönnél

bővebben kamatozó iparvállalatokba, nevezetesen vasutakba akarja fektetni. Ehez járul azon kívánság is, az árkelet hullámvázai folytán gyorsan és sokat nyerni és ime itt a bürzejáték tápláléka, mely a hírvérői (telegraph) sodrony segélyével ugys az anyagi érdekek gyúpontjává lett, és a mely ennél fogva már nem szorítható bizonyos helyiségre, hanem általános európai mezőn mozog. Tehát mindenek előtt e mohó étvágyat kell kielégíteni s ezáltal egyszersmind a közjót is előmozdítani. Az erre vezető eszközt Pereire ur, ugys látszik, megtalálta — a nélkül, az igaz, hogy e mellett saját erszényéről megfedkezett volna. Korunknak megvan azon cynismusa, miszerint saját nyavalyái iránt bizonyos kegyelettel viseltetik s ezt másoktól is követeli. Okos embernek a kor irányát felfognia és azon kell lennie, hogy azt vezethesse, és nem szabad ellene való sikeretlen küzdelemben erejét elfecsérlenie. Hogy ezt Párisban értették meg legelőbb, ez uj bizonyítványa azon bölcseségnek, mely ott elnököl.

Amicus. Igen helyesen! Csakhogy a kor nyavalygásának jelenségeit nem kell az egészség jelei gyanánt kikürtölni s azon eszközöket, melyek a betegségnek állandó sinlődésé fajulását megakadályozni vannak rendeltetve, nem kell olyanoknak híresztelni, milyenek az egészség fentartására mulhatlanul szükségesek. A betegségeket igen is meg kell ismerni s velők a szerint bánni is. Pereire ur jelentése nagy ügyességgel van szerkesztve és azon sok helyes locus communis, mely abban igen jól alkalmaztatik, az industrialismus ezen bálványozásának ürességét igen ügyesen takarja el. A »nemzetközi hitel« és »a hitel szervezésé«-ről szép csengésűszólásmódok hasonmásai azon üres phrasisknak, melyeket annak idejében »a munka szervezéséről« (Organisation der Arbeit) unalomig kellett hallanunk. A nemzetközi hitelnek egyébiránt mindeddig nem látjuk egyéb jelenségét mint péld. azt, hogy a frankfurti, darmstadti és dessauai tőkepénzesek 50—60% felpénzzel kapva kapnak a madridi hitelintézet részvényeit és nagy szerencsének tartják, hogy hűbéruraik leereszkdése által ily kiténtésben részesülhetnek. Ebben nem látok nemzetközi hitelt, hanem

igenis egyik körjelét a fáradságnélküli gyors meggazdagodás utáni mohó váagnak, mert világos, hogy itt higgadt számításról nincsen szó. Pereire ur azt, hogy sok hitelbank létezik, a hitel szervezésének nevezi, ámbár köztudomás szerint a cél nem más, mint roppant tőkék összpontosítása, hogy azokkal a börzei forgalmon lehessen uralkodni s ezt nagyobb nyereséggel és kisebb veszéllyel kizsákmányolni. Az életbe léptetett vállalatok nem egyebek, mint csak mindannyi eszközök e cél elérésére. Azon összegek, melyeket a legújabbban tervezett óriási vállalatok kívánnak, tulajdonképen, nem máshonnan mint a nagy közönség zsebeiből meríttetnek. Ez most örömet, sőt mondhatni szenvedéllyel adja oda pénzét. A börzei közönség mestersege tehát abban áll, hogy a közönség többi részével passióit derekasan megfizettesse. A hitelbankok ez okból minden új vállalat részvényeiből lehető legnagyobb mennyiséget foglalnak le s ha a nagy közönség étvágya elegendően fel van izgatva, akkor nagy nyereséggel adják el részvényeiket, a miért — úgy hiszik — az élő nemzedék hátlájára is igényt tarthatnak s a rágalom áldozatainak híresztelik magukat, ha valaki a dolgot valódi néven nevezni bátorodik. Ezek dacára azonban én sem vonakodom annak elismerésétől, miszerint ezen intézetek kezdeményezése gyakran igen hasznossá válhatik s hogy itt az eszköz szentesítheti a célt, — de azért mégis nagy kérdés előttem, vajjon ezen eszköz a közönség mohó étvágyát, melyet Ön emlegetett, kielégíteni, vagy pedig, mi sokkal hihetőbb, megrontani leendő-e alkalmasabb?

Sincerus. Ön tehát még barátjánál is tovább megy, ki nem osztzik ugyan a hitelintézetekbe helyezett minden jó reményekben, de a mi jó bennök van, mégis méltó elismerésben részesíti. Azonban Ön is hiába fáradozik szél elleni hajózásában. A börzejáték tetteges állapot s így csak az lehet a feladat, hogy bizonyos fegyelem alá hajtjuk. Ez pedig hatalmas pénzügyi társulatok által válik lehetővé. A fő dolog az, hogy az megtörténjék, mi a közjót előmozdítja s más eszközökről nem rendelkezhetünk, mint olyakról, melyek alkalmazását a

körülmények engedik. Az ó-kor nagyszerű művei rabszolgák munkája által jöttek létre. Az újkor leghatalmasabb emeltyűje a hitel. Hogy spanyol vasutak darmstadti pénzen épülnek, oláhországiak pedig talán spanyol pénzen, csak azt mutatja, hogy a pénznek nincs nemzeti-sége, hogy mozgalmára egyedül a bizalom bir határozó befolyással s ez annyit tesz mint — hitel. A dolog ilyenén felfogása mellett az anyagi téren már aligha képzelhető olyasmi, a mi lehetetlen; hasznos vállalatokra mindig akad pénz, mihelyt az ennek elhelyezésére megkívántató bizalom fel van ébresztve. A pénznek eme cosmopolitikai működését közvetíteni, ez a hitelbankok feladata, melyeknek hasznos voltát csak rövidlító tagadhatná. És ugy ha a hitelbankok teljesen be nem végzik is a hitel szervezését, működését legalább bizonyos mód-szer szerint szabályozzák. Azon állítást, miszerint módosított közgaz-dászati intézkedések más budgetet eredményeznének, Ön barátja leve-leiben szintoly kevésbé látom indokolva, mint Sylvester ur javasla-tai ellen gördített nehézségeit. Ön barátja Sylvester ur concret in-ditványaira pusztá phrasissal válaszolt.

Amicus. A hitelbankok észrevehető eredménye eddigelé csak abban áll, hogy a börzejáték megélénkült s oly néposztályokra is el-harapódzott, melyek mindeddig tőle távol maradtak; ennek káros kö-vetkezményei már is érezhetők. Még hölgyeink is részt vesznek benne, nem is sejtve, miszerint szeretetreméltóságuk növelésére egé-szen más játék kell, mint — a börzejáték. Ezen játék, melyet a hi-telbankok annyira segítenek, a kereskedelemtől és az iparágok leg-fontosbikától, a földmíveléstől, elvonja a szükséges tőkétet.

Sincerus. Azt csak nem fogja tagadhatni Kegyed, hogy vas-utak építése által épen ezen iparágak érdeke segítettik elő. A tőkék tehát nem vonatnak el az ipartól, hanem inkább feléje irányoztatnak, ha bár nem is közvetlenül. A hitelbankoké e mozgalomban a közbenjárás szerepe, midőn az e célra alakuló részvénytársulatok létrejöttét eszközlik. A börzejáték csak másodrendű tünemény; ká-

ros befolyását nagyon felülmúlják azon előnyök, melyek a tőkék solidaritásából és cosmopolitici működéséből erednek. Ez úton az egész nivelt világban létező pénztömegek összege az egész nivelt világban szükséges anyagi javítások összege számára rendelkezhetővé válik s ennek mélyre ható következményei nem fognak elmaradhatni. Nagyhatalom több is van, hanem világhatalom csak egyetlen egy s ez a pénz! A hitelbankok képezik úgy szólván azon nagyszerű táborn, hol amaz új világhatalom sergei hadi gyakorlataikat tartják. Azonban mily roppant az előlépés valódi polgarisodásban! Vérnélküli küzdelem az, melyet e sergek vivnak s így a győzelem is csak áldásteljes lehet. A küzdelem csak azon akadályok ellen foly, melyek az anyagi jóllét egyetemes fejlődését gátolják. A keresztes háboruk sikeretlenek maradtak, Oroszhonnak abbeli terve, miszerint fegyvereinek túlsúlya által a kelet felett uralkodjék, a keresztényhitre térítse és polgárosítsa, meghiúsultak, a keleti háboru után is megoldatlan maradt a keleti kérdés, mely nem egyéb mint az újabb mivelődés fejlődési folyamának egyik momentuma. Egyedül az új világhatalom ellenállhatlan rúgereje az, mely e megoldást méhében hordja. A pénz fogja a kelet polgarisodását megalapítani s ez utóbbi — mind a mohamedán mind a pogány hitet kiszorítván — egyengetendi el azon utat, melyen majd a keresztény hitnek terjeszkednie lehetend. Mult századokban vallási lelkesedés, fegyverhir utáni szomj, s az államok növekedési vágya hozta forgalomba az emberiséget. A mi napjainkban a pénz utáni szomj azon leghathatósabb emeltyü, mely a legnagyobbserü eredményeket létre hozza. A pénz vala azon kulcs, mely az évezredek óta magába zárkozott chinai birodalmat a világnak megnyitotta. Indiának az angolok általi birtokolása s megtartása egyedül pénzkérdésben találja indokát. A világtörténelem minden nagyobb szakaszában különböző tényezők működését vesszük észre, különböző indokok hozzák mozgásba a különböző emeltyüket — hanem mindig a gondviselés ugyanazon egy czélja érdekében. A lőpor, könyvnyomdászat, gőzerő, papírpénz és a hírverő (Telegraph) feltaláltatásának nyomán egy új kor fejlődött. Az emberi nem tetemes szaporodása folytán az anyagi kér-

déseknek szükségképen túlnyomókká kell válniok, mert az embernek mindenek előtt tápláltatnia kell, és így azon feladat, hogy elegendő kenyér szereztessék, ma legfontosabb s államembereinkhez leg is legméltóbb. Pereire ur tehát nagyon helyesen jegyzé meg jelentésében, miszerint a magyar- és spanyolországi gabnatárak megnyitása a többi Európára nézve sokkal nagyobb fontosságu, mint az ausztraliai és kaliforniai aranytelepek felfedeztetése, — mely megjegyzésen Kegyed barátja csak örülhet, mivel ebben hazájának oly nagy fontosság tulajdonittatik.

Amicus. Lehetetlen az itt megpendített kérdések mindnyájának fejtegetésébe bocsátkoznom; ugy látom, miszerint Ön megérkezettnek véli azon kort, melyben az államok lételének feltételét a római imperatorok amaz ismeretes jelmondatában kell már keresni: »Panem et Circenses« (kenyér és játék!), csak hogy az akkori játékok helyét most a börzejáték pótolná. Azonban e jelmondat a régi Róma műveltségét nem birta megóvni erkölcsi rothadás, szellemi hanyatlás és — a végenyészettől!

Sincerus. Ön felejtí, hogy azóta a kereszténység eszméje elenyészhetlen gyökeret vert; az egyesületi szellemet, mely az anyagi téren annyi csodát mivel, Ön számtalan egyetben találhatja fel, hol keresztényies és humanisticus czélokat segít elő s áldást terjeszt mindenfelé. Az ujkor egyszersmind keresztény kor s ez óvja meg őt az elbutulástól, elrothadástól és elbarmulástól. Minden előmenetel az anyagi téren szülője a tudomány teréni új tapasztalásoknak és felfedezéseknek s a tudomány bajnokai a társadalomban felmerült új hatoóerők között kitűnő helyet foglalnak el.

Amicus. Az anyagiasság költészete, melyet Ön nekem eldallott, nem birta felmelegíteni keblemet. Pénzügyi dolgokban többnyire zsidók a főszerepvívők. Ily térítőkttől a keresztény hit terjedése dolgában semmi eredményt sem várok. Nem tudok eligazodni arra nézve,

miképen fog az állam, mely hosszas küzdelmek után minden organiscus erőt hatalma alá hajtott, s minden társadalmi tényezőket saját céljainak rendelt alá, ezen új és átkarolhatlan világhatalommal boldogulni. . . . Hogy azonban tárgyunk mellett maradjunk, meg kell jegyeznem, hogy barátomban alig fog Pereire ur nyilatkozata nagy örömet felköltetni. Pusztá phrasisokkal nem lehet Magyarországon segíteni, mely Párisban még sokkal inkább terra incognita, mint fájdalom sokak előtt — Bécsben! Ön meg fogja engedni, hogy a tervezett vállalatok kivitelére nézve, még maga a részvény-társulatok létrejötte, semmi kezességet sem nyújt. Végelemezésben attól függ az eredmény, hogy a megkivántató pénz valósággal begyűljön. Ámde ha a hitelbankok közbenjárása nyomán ily vállalatok túlságos számmal keletkeznek, akkor a tetteges végrehajtás valószínűsége azon mértékben csökken, mennél drágábbakká válnak az illető részvények azon nyereség által, melyet a hitelbankok a részvények ágiójából huznak.

Sincerus. A megkivántató pénz valóságos bekerülését, legjobban az e vállalatok jövedelmezősége iránt táplált bizalom biztosítja. A hitelbankok közremunkálása e bizalmat növeli, s azon nyereség, melyet ez intézetek húznak, legjobb tanúsága annak, hogy e bizalom csakugyan létezik. Ha a kivitelben levő vállalatok részvényei névértékük alá süllyednek, csak kevesen fogják a részleteket befizetni; ha ellenben e papírok magas árkeletnek örvendenek, mindenki örömet adja oda pénzét, mert mit sem kockáztat mellette. Ezért szükségesek a hitelbankok.

Amicus. Ne feszegessük tovább e kérdést! Meglehet, hogy a jelen perczben időelőttinek látszhatnék, a hitelbankok hatásáról nagyban s egészben itélni, de azért Ön addig is elfogadhatja barátom ama nézetét, miszerint egy deficit által nem sanyargatott pénzügymiszter, a bankszervezet legjobb biztositéka.

Sincerus. És épen ez azon cél, mely Sylvester ur szeme előtt lebeg.

Amicus. Neki tehát csak kívánatos lehetne a bank- és pénzügy oly módoni szervezése, mely a deficitnek papírpénz kibocsátása általi fedeztetését jövőben lehetlenné tenné.

Sincerus. Mindenek előtt az állam-háztartásbani egyensúlyt kell helyre állítani s e cél legbiztosabban csakugyan a fenálló adók magasbra emelése és ujaknak behozása által érhető el.

Amicus. Épen a körül forog a kérdés, valljon ide egyedül ezen ut vezet-e? Meglehet, hogy barátom Sylvester ur javaslatait tüzetes tárgyalás alá vonandja. Egyelőre néhány táblázatot közölt velem és Sylvester ur eszmemenete elleni nehézségeit egy rövid pontozatba foglalta össze. Elolvasom Önnek az egészet, csak azt jegyezvén meg, hogy — barátom értesítése szerint, — az 1845 és 1851-re vonatkozó adatok, a hivatalos forrásokból merítő b. Reden ily czimű ismeretes munkájából: »Staatshaushalt des österreichischen Kaiserstaates. Darmstadt 1853;« az 1855 évet illetők pedig a bécsi ujság hivatalos részéből (1856 év 74 sz.) vétettek által. Az áttekintés könnyítése végett Reden báró az 1845 évbeli kiadások különböző neveit a későbbben felállított egyes miniszteriumok rovatai alá sorozta. Az 1845 és 1855 közti tízévi időszak már azon okból is igen tanulságos eredményt tüntet elénk, mivel 1845 — martius előtti rendes év vala, midőn másfelől 1855, mely évben az újból behozott adók és rendszabályok hatása magát már éreztette, egy martius utáni rendes évek képét mutatja föl, — habár nem tökéletes, de legalább megközelítő szabatosséggal. A mindkettő közt álló 1851, év, a megnyitott pénzügyi források tágitott téreni csergedezésének kezdetét jelöli. Hallja Ön tehát legelőször a bevételre vonatkozó táblázatot:

A rendes bevételekből valódi jövedelem.

A forrás neve	1845	1851	1855	1855-ben több mint 1845-ben	1855-ben kevesebb mint 1845-ben	Jegyzet	Az ideható okok rövid megemlézése
1 Telékdó	36,922,528	54,984,661	60,748,126	23,825,598			{ Magyarország s a t. bevonása, rendkívüli adófeladatok. Egészen új adónem Leginkább a zsidóadó megszüntetése. Magyarorsz. s a t. bevonása és adófelemlés.
2 Házadó	4,356,842	7,371,944	10,588,961	6,292,119			
3 Keresetadó	2,840,491	4,045,860	9,156,307	6,315,816			
4 Jövedelmi adó		3,704,357	7,339,273	7,339,273			
5 Más adók	2,631,266	391,408	132,590	"	2,498,676		
6 Fogyasztási adó	22,189,873	25,055,640	29,277,527	7,087,690			{ és az eladási árak föllebbelemése. A közg. állap megzavart miatt esek növekedés. Magyarorsz. s a t. bevonása és adófelemlés. A sorsjátékos gyarapodása. A forgalom növekedése, hírverők behozása.
7 Vám	18,073,431	19,918,315	19,666,452	1,593,051			
8 Dohányadó	12,729,776	13,532,458	25,165,480	12,435,704			
9 Só	25,282,342	28,677,167	25,578,321	205,979			
10 Bélyeg, díjak stb.	6,481,547	15,758,968	27,460,109	20,978,562			
11 Sorsjáték	4,835,596	3,663,907	6,511,160	1,675,564			
12 Máneműtek, posta, vsm stb.	4,755,138	2,547,061	5,531,690	776,552			
13 Államjóságok jövedelme	3,637,013	3,058,555	3,620,944	"	16,069		
14 Vasutak jövedelme	—418,616	1,376,323	6,111,670	6,530,259		{ csökke-	
15 Államgyárak jövedelme	—6,200	—555,684	—498,130	—491,430		{ és	
16 Bányák jövedelme		345,525	—803,576	"	932,834		Az államvasutak kiépítése és kezelése.
17 Pénzverés jövedelme	959,737	1,677,119	890,476	"	272,571		
18 Külföldiek	548,794	63,215	275,923	"			
19 Az egyetemes és a lomb. körzeti alap- ból fölösleg	9,723,647	11,365,138	10,257,980	534,333			Különsen hitel-műletek melletti pengő-pénzi és váltónyeremény miatt.
20 Különtételek, fiscalitások, az államra szállt hagyatékok, alapítványi járulékok, a hadi igazg. saját bevételei	5,023,154	4,491,349	11,557,596	6,534,442			
összesen	160,506,323	202,013,056	258,598,915	101,663,042	3,720,450		
Valódi jövedelem 1854	"	"	245,333,724			1845—1855	Tiszta többség: 97,942,592.
1855-ben több mint 1854-ben			13,175,191			1851—1855	" " 56,495,229.
Ebből levonva a hitel-műletek melletti nyereséget			2,783,607			1845—1851	" " 41,447,363.
1855-ben tulajdonképen több mint 1854-ben			11,391,584				

Sincerus. E táblázat legfényesebb tanúsága a birodalom nagyszerű segédforrásainak; rendes évnek mindazáltal az 1855-kit nem tekinthetni. A középsterü aratás, a háboru veszélye által okozott nehézségek, kedvezőtlen hatással voltak e pénzügyi év eredményére. Ezen táblázatból kiderül továbbá az is, miszerint a vámjövedelem alig félforintot, a fogyasztási adó pedig alig adott $\frac{3}{4}$ forintot, a népességet 38 millióra téve, egy fő után, pedig e két forrásból tetemes jövedelmi növekedés várható.

Amicus. Igen, de nem az adó fölebbemelésének utján, mely egyedül a csempészetnek válnék hasznára, hanem azon uton, melyen a pénzügyi kormány elindult, t. i. a forgalom előmozdításának, a jólét gyarapításának, a fogyasztás növelésének utján.

Sincerus. Csak azon állítás ellen akartam tiltakozni, mintha az 1855-ki év egy rendes pénzügyi év képét ábrázolná. Miként Ön s tudja, a magyar földön az állandó adó-kataszter még nincsen behozva, hanem csak telekadói ideiglen van érvényben. Az állandó kataszter alapján a telekadó tetemesen fog növekedni.

Amicus. Ezt senki sem fogja tagadhatni, mindazáltal a legközelebbi jövőről szólva, e növekedést még nem lehet számításba venni; egyelőre csak annyi áll, hogy a jövedelem 1855-ben 97,942,592 ftal többet tett, mint 1845-ben; 56,495,229 ftal többet mint 1851-ben és 11,391,584 ftal többet mint 1854-ben:

Sincerus. Ha a jövedelemnek akár csak ezen fokozatos növekedését vesszük is, az 1858-ik év 291 millió forintnyi jövedelmet fogna felmutatni, pedig valószínű, hogy anyagi fejlődésünk nagyszerű lendületének folytán, az egyenes és közvetett adónemek jövedelmezősége, az eddiginél sokkal nagyobb mértékben fog mutatkozni.

Amicus. Ha a bevétel különböző forrásait egyenként vesszük

szemügyre — 1855-ben — az 1851-ki évhez képest, a következőkben találunk növekedést:

az egyenes adónál	17,466,427 ft.
a közvetett »	30,047,253 »
az állambirtoknál	2,972,460 »
a különféle bevételeknél	4,282,640 »

tehát a törlesztési alap (Tilgungsfond) feleslegét nem

számitva, összesen 54,768,780 ft.

s így ezen ötévi időszak minden esztendejére egyre másra $10\frac{1}{2}$ millió esik. Az 1858. évet illetőleg azonban tekintetbe veendő, miszerint az északi és délkeleti vasut magántársulatnak, 155 millió értékű államjósáág pedig a banknak engedtetett át. Az e két forrásból eredő bevétel tehát 1858-ban alkalmasint csekélyebb lesz s nem hiszem, hogy a valóságtól eltérjünk, ha azt tesszük fel, miszerint a legközelebbi három esztendő mindegyikében az összes bevétel növekedése 6 millióra fog rúgni. Sylvester ur évenként csak 5 milliónyi jövedelmi növekedésre számít.

Sincerus. Az ezen államjósáágokból eredő bevétel az államnak a bank irányábani tartozását fogja csökkenteni.

Amicus. Minthogy azonban e kiadások a külön költségek rovata alatt fognak megjelenni, azon jövedelmet, melyből azok fedeztetnek, nem lehet többé a rendes bevételek közé sorozni.

Sincerus. Mindazáltal azok nem rendszeresített államadósság csökkentésére szolgálnak, s így a külön költségekre fordítandó összeg ennélfogva csekélyebb leend.

Amicus. A második táblázat az 1845, 1851, 1855 évi rendes államkiadások párhuzamos összeállítását tartalmazza, miként ez itt következik:

Az 1845, 1851 és 1855 évi rendes államkiadások parluzamos összeállítása.

	1845	1851	1855	1855-ben több mint 1845-ben	1855-ben kevesebb mint 1845-ben	Jegyzetek
1. Udvartartás, kabineti iroda, minisztertanács, bíróalmi tanács (államtanács)	5,179,086	6,287,289	6,905,720	1,516,634		1854-hez képesti csökkenet 807,706 ftal.
2. Az államadósság kamat-szükséglet	44,137,311	60,481,081	77,407,532	33,270,221		
3. Külföldi miniszteriuma	1,808,238	2,196,638	2,214,942	406,704		
4. Belügyek	13,786,690	15,136,334	21,325,211	25,776,300		A csendőrség költségeit is beleértve.
5. Rendőrség	2,374,000	8,000,477	10,453,691			1854-hez képesti csökkenet 8,080,477 ftal.
6. Igazságügyek	5,208,058	17,525,652	15,306,146	61,969,771		
7. Hadügyek	52,850,944	107,299,292	114,320,715	13,084,628		
8. Penzügyek	12,067,577	20,881,711	25,751,205	3,084,289		
9. Vallás és közoktatási ügyek miniszteriuma	2,222,591	3,781,871	5,306,880	7,688,123		
10. Keresked., ipar és közlekedések	10,249,306	12,891,903	17,987,429			
11. Földművelés és háziügyek	152,423	316,675			152,423	Ezen miniszterium máf nem létezik.
12. Ellenőrködési számhivatalok	2,818,643	3,067,777	3,796,198	97,555		
Osszesen	152,954,897	260,866,670	300,575,669	148,074,225		A polgári közigazgatás összes költségeit:
Rendes bevételek	160,566,323	202,013,686	238,508,915	152,423		1845-évben 51,287,526
Fölöslet						1851 " 86,799,058
Hány	7,611,456	58,852,944	42,366,754	147,921,802		1855 " 102,306,125
1845 — 1855						
A növekedésből esik az államadósságra				33,270,221		Műltök szerint számítva és százalékokban kifejezve a növekedés 1845 — 1855 között:
" " " a hadügyre				61,969,771		75%
" " " a polg. közigazgatásra				51,017,599		a hadi költségeknél 120%
1851 — 1855				146,257,591		a polg. közigazgatásnál 100%
A növekedésből esik az államadósságra				26,926,501		1851 — 1855
" " " a hadügyre				7,021,423		A költség növekedése . . . 39,300,508
" " " a polg. közigazgatásra				15,352,044		A deficit csökkenése . . . 16,486,230
				39,300,508		1855 a rendes kiadások összege . . . 300,575,669
						1854 " " . . . 294,529,681
						Növekedés 1855-ben . . . 6,315,988

Ebből azt látja Ön, miszerint az államkiadások sokkal gyorsabban növekedtek, mint a bevételek. A bevételek öt évi növekedése tesz:

1845—1851	41,447,363 ft.
1851—1855	56,495,229 »
és tíz év alatt (1845—1855)	97,942,592 »

Ellenben a kiadások öt évi növekedése:

1845—1851	107,911,803 ft.
1851—1854	40,088,999 »
és tíz év alatt (1845—1855)	147,921,802 »

E szerint évenkénti átlagban a rendes bevétel növekedése kerek számban: 9,790,000, a rendes kiadásoké 14,790,000 egyegy évre. Ha az 1855. évet külön tekintjük, ebben — 1854-hez hasonlítva — a bevétel növekedett 11,391,584 forinttal, ellenben a kiadás 6,345,988 fttal, — 1854-ben a rendes pénzügy-kezelésbeni összes hiány 49,195,957 ftra rugott, 1855-ben 42,366,754 ftra.

Sincerus. Erre czéloznak leginkább Sylvester ur indítványai, ki az adók szabályozása és fölebbemelése, valamint néhány csak ezentúl megnyitandó forrás jövedelme által, ezenugyis folyvást csökkenő deficitet fedezni, és ezzel az államháztartásban hiányzó egyensúlyt helyreállítani akarná.

Amicus. E tekintetben barátom pontozatjaira utalom Önt. Sylvester ur eszmemenetének teljes méltánylása végett még a két hátralevő táblázatot is közölnem kell Önnel. Az első az államadóságot s ennek kamatbeli szükségletét illeti, a másik pedig azon rendkívüli kiadásokat, melyek a közzétett hivatalos kimutatásokban a »külön költség« rovata alatt jelennek meg s így a rendes kiadásokba nincsenek befoglalva. Olvassuk először is az államadóságra vonatkozó táblázatot:

Ausztriai államadósság.

Annak állása			Ennek egyegy évi kamat-szükséglete		
1848 június végével	1853	1858	1848	1855	1858
a pénzügy-minis- ternek a bi- rodalmi gyűlés előtt tett előterjesz- tése szerint:	Reden b. számi- tása szerint, az 1853-ki közizgaz- gatási év kez- detén:	valószínűség sze- rint, hozzá szá- mitva az 1853-ki kölesönt, az 1854-ki sorsjáté- kos kölesönt és a nemzeti köl- csönt:	hivatalos kimutatások szerint, a bi- rodalmi gyű- lésnek tett előterjesz- tés nyomán:	a bécsi njság sze- rint:	valószínűség sze- rint, a nemzeti kölesön teljes befizettetése után:
különféle 6, 5, 4, 3, 2½, 1% kamat- lábbal	5%-es kamat- lára átszámítva	5%-es kamat- lára átszámítva			
1,076,616,295 a lombardi adós- ság nélkül, mely (5%-es kamat- lára átszámítva) 58,097,043 tesz, de a törlesztési alap birtokában lévő 162,773,520 ftot és a függő adós- ságot 114,102,600 fttal beleszá- mitva.	1,277,514,346 a törlesztési tőké- hez tartozó 140,197,429 ft. be- leszámításával. Azonkívül állam- papírpénz: ka- matos 17,042,380, kamatnélküli: 143,331,443; bécsi váltópénz: 2,461,167; köz- ponti pénztári utalvány: 18,000,000.	1,700,000,000 beleszámítva a törlesztési alap- hoz tartozó köte- lezvényeket, de ide nem értve az államnak a bank irányábani tarto- zását és egyéb függő adóssági tégeket.	43,369,312	77,407,532	90,000,000 tekintettel az ak- korig teljesen begyűlendett nemzeti kölesön- nek, az 1834 és 1839 évekből sorsjátékos-köl- csön nyere- ményeinek és a lomb. Monte- adósságnak ka- matjaira.

Sincerus. Az államadósság növekedése az ismeretes politikai eseményekből magyarázható; 1700 milliónyi államadósságból 38 milliónyi lakosság mellett, körülbelül 45 forint esik egyegy főre, míg az Ön barátja által annyira bálványzott Angliában hatszor, a kis Hollandban nyolczszor annyi, s az államhitelek ott mégis a legszilárdabban áll. Nagy államokban az állam hitele teljesen független az államadósságnak nagyságától. Mindenek előtt az a kérdés, vajon ki van-e fejlesztve s halad-e a nemzet anyagi jóléte, s adófizetésre képes-e a nemzet? Csak a hol e két feltétel hiányzik, ott mondhatjuk, hogy az ország el van adósodva. Az angol államadósság évenkénti kamatszükséglete az összes évi jövedelem felét emészt fel, míg a miénk — ha szinte három év múlva esztendőnként 90 milliót kívánna is — az

államjövedelem akkori valószínű állása mellett, annak alig fogja harmadrészét igénybe venni.

Amicus. Azonban arról nem szabad Önnek megfeledkeznie, miszerint az angol államadósság angolok kezében van, mialatt a miénknak kamatja tetemes részében külföldre költözik, továbbá hogy nálunk az államjövedelem harmadrészénél több költetik a polgári közigazgatásra, mialatt Angliában a közszolgálat ez ága alig igényli a közjövadelmek egy hatod részét. Ennek oka, miként egy közügyekben megöszült író mondja, tán abban keresendő, hogy a brit közigazgatás nem kezeltetik fizetett hivatalnokok által, kik mindenféle fő- és alhatóságra oszlnak, és nem oly író kormányhatóságok folytonos befolyása által, kik mindent tudni, mindent rendezni akarnak s a közbenző hatóságoknak minden mozdulatát eléjük szabják, hanem a közügyek nagyrésze a hazafiak saját belátására és tevékenységére van bízva, s hogy a többiekre nézve is a közhatalom egyedül törvények és kezelési szabályok szerkesztése s a végrehajtásra legalkalmasabb férfiak kiszemelése által hat, kik ez ügyeket, sajátlagos foglalkozásuk mellett, mellékesen végzik, végre pedig abban, hogy a hivatalos működés és köteleességszerű eljárás feletti ellenőrködést többnyire a közönség maga gyakorolja.

Sincerus. Mintan Ön Franciaország és Ausztria közti analógiák ellen annyi tüzzel tiltakozott, nem engedhetem, hogy másneműeket, de teljesen alkalmazhatlanokat felállítson.

Amicus. A mit az imént mondtam, az Hauer lovag, cs. k. belső titkos tanácsos, a hajdani udvari kamara volt al-elnökének nézete, melyet ő »Über Österreichs Staatsausgaben« című munkájának 376 lapján nyilvánított. — A mi már az államadósság összegét s annak évenkénti kamat-szükségletét illeti, e két rendbeli adatok ismerete teljes tájékozás végett multhatlanul szükséges. Ön csak megfogja engedni, hogy e helyzet — habár egyáltalában nem kétségbeejtő is — de mindenesetre komoly és óvatosságra intő.

Sincerus. Az óvatosság érdemét csak nem fogja Ön elvitázhadni a mi pénzügyi kormányunktól.

Amicus. Épen ezen óvatosságra támaszkodnak mind a magam, mind barátom reményei, mert Ön, úgy látszik, pénzügyi dolgokban nagyon is vérmes természetű, és sehogy sem hajlandó a közlött táblázatból a jövőre nézve komoly tanulságot meríteni.

Sincerus. Nem istálálható abban bármi, ami komoly aggodalomra méltó okot szolgáltatathatna; sőt inkább e táblázat azt tanúsítja, miszerint az állampapírpénz nyomasztó terhe már nem nehezedik pénzügyeinkre, s hogy a bank-adósság is kielégítő módon van rendezve, azt Ön jól tudja. Ezek igen lényeges eredmények, s méltán üdvözölhetők további üdvös fejlődésnek előjelei gyanánt. Habár az államadósság egy 13 évre terjedő és politikai krízisek által látogatott időszak alatt igen tetemesen növekedett is: másrésről az állam segélyforrásai egyszersmind rendkívüli módon gyarapodtak s épen jelenleg nagyszerű fejlődésben vannak. Az államok legnagyobb részének, nevezetesen pedig Angliának, pénzügyi történelme azt tanúsítja, miszerint épen ily időszakokban szokott a nemzeti vagyonosság elébb nem is sejtett mértékben fejlődni. Ugyanezt tapasztaljuk nálunk is. Az angol államadósság 20 milliárd franknyi roppant összegre emelkedett, mialatt a miénk alig tesz $4\frac{1}{2}$ milliárd frankot vagy is váltó forintot. Ugy remélem, még magam is megélem azon időt, midőn államadósságunk azon részét, mely külföldiek kezében van, visszavásárolni képesek leszünk; akkor az egész nem lesz egyéb, mint a nemzeti tőke növekedése.

Amicus. A nemzeti gazdagság szaporításának ezen módja ellen mindenestre igen lényeges kifogásaim lennének. Ha az állampapírok birtokosai tőkepénzesek, akkor azon adózók, kiknek erszényéből a kamat fizettetik, adósok s akkor a tartozás a követelést ellensúlyozza. A mi különösen a rendkívüli kiadásokat illeti, igaz hogy

a politikai conjuncturák következtében csakugyan igen tetemes ily-nemű költségnek kelle helyt foglalni.

Sincerus. Adósságunk növekedése egyedül véletlen okoknak tulajdonítható, melyeknek megújulását a viszonyok jelenlegi megszi-lárdulása egyenesen lehetlenné teszi.

Amicus. Az említett forrásokból meritett adatok sorában, e tiz-évi időszaknak rendkívüli kiadásai között imezekre akadok:

1849-b. ezüstvásárlási költség és a magyar 1—2 ftos	
jegyek beváltására	3,823,774 ft.
hadi készülétek 1851-ki őszszel	15,179,000 »
Oroszhonnak 1849-ben nyújtott segélyeért, 1850,	
1851, 1852-ben fizettetett	4,600,226 »
Slesvig-Holstein herczegségek megszállására 1851	
és 1852-ben	6,525,022 »
Rendkívüli kiadások 1853-ban	7,647,018 »
Rendkívüli hadi költség 1854-ben	91,294,664 »
» » » 1855-ben	101,810,513 »
Már ez magában véve, összesen	230,880,217 ft.

Sincerus. Az 1848—1849-ki évről nem tett Ön említést, pedig ekkor ismeretes okokból hadi czélokra tetemes költség kívántatott.

Amicus. 1848-ban a hadügyminiszterium ösz-

szes kiadásai tettek 72,290,459 ft.

1849-ben 165,081,884 »

1850-ben 126,162,936 »

Ezen kiadásokból, melyek összege 363,535,279 ft.

tesz, igaz hogy legalább is 100 milliót a fentebbi 230 millióhoz kell csatolni mint rendkívüli költséget.

Sincerus. Ilynemű kiadások szükségképen minden nagyhata-lom pénzügyi történelmében előfordulnak és nem ismerek államot,

mely ily rendkívüli események szükségletét rendes jövedelmének forrásaiból fedezni képes lenne.

Amicus. Habár nem is lehet szándékom kétségbe vonni ezen állítás helyességét, másrésről Ön meg fogja engedni, miszerint igen bölcs eljárás az, épen ily eventualitásokra tekintve kimélni az adófizetési erőket. Hogy azonban Sylvester urhoz visszatérjünk, még a negyedik és utolsó táblázatot kell átpillantnunk.

A rendkívüli bevételek összehasonlító átnézete.

	1845, 1846, 1847 összesen	1848, 1849, 1850, 1851, 1852 összesen	1853	1854, 1855 összesen
1 Az alapítványozott adósság szaporításából	34,114,040	264,610,351	73,343,374	326,743,181
2 A függő adósság szaporításából	5,597,000	67,989,761	10,521,892	3,075,495
3 A bank előlegezéseiből	25,000,000	167,021,670	"	141,821,576
4 Állampapírpénz kibocsátásából	"	219,326,230	"	51,607,288
5 Azáltal, hogy több földtehermentesítési tőke és évi részlet fizetett be, mint a mennyi kiadatott	"	16,465,295	9,095,352	11,455,739
6 Váltóügyletekből	"	5,175,400	"	3,321,018
7 Az ausztriai államvasut-társaság részfizetése a neki átengedett vasutakért	"	"	"	22,489,220

A rendkívüli bevételek mirefordításának összehasonlító átnézete.

	1845, 1846, 1847 összesen	1848, 1849, 1850, 1851, 1852 összesen	1853, 1854 összesen	1855
1 Az alapítványozott állami adósság csökkentésére	21,785,578	25,825,126	13,350,668	10,373,413
2 A függő adósság csökkentésére	350,000	20,269,394	4,674,000	"
3 A banknak visszafizetett	"	145,021,670	17,000,000	"
4 Az állampapírpénz beváltására	"	58,437,990	14,398,082	164,303,730
5 Váltó-tartozások törlesztésére és váltóügyletekre	"	5,500,856	33,883	3,873,612
6 Dácia-kárpótlási tőkék lerovására	2,103,535	3,021,488	416,156	173,637
7 Laudemiumi kárpótlási tőkék lerovására	"	"	8,843,007	6,126,825
8 Államvasutak építésére, üzlethelyiségek gyarapítására, hírvörök felállítására, az állam által megszerzett magánvasutak beváltására	55,869,772	81,669,332	48,518,041	34,268,641
9 Urbéri kárpótlási előlegezésekre	"	12,936,819	7,554,945	1,245,032
10 A rendes és rendkívüli hiány fedezésére	7,060,334	337,552,273	197,536,557	138,899,291

Miként Ön észrevehette, ezen táblázatban az összeg nincsen kitéve, mivel ez a mi célunkra nem szükséges. A külön bevételek s azoknak mirefordítása közti különbség, az említett források tudósítása szerint, az állam-pénztári készletek szaporítására és egyéb, a tulajdonképeni kezeléshez nem tartozó előlegezésekre fordított. A felhozott tételek közül sok egymást ellensúlyozván, további tekintet alá nem jöhet. Másként áll a dolog azon tetemes tételekre nézve, mik e táblázat kiadási rovatában 1 és 8. sz. alatt láthatók. A mi az 1. sz. alatti és az államadósság csökkentésére fordított összegeket illeti, az ebbeli kiadások sorsjátékos kölcsönbeli tőkéknek visszafizetéséből, a különböző, majd pengő majd bécsi váltópénzre szóló kötelezvényeknek az állam által felvállalt kötelezettség értelmében történt beváltásából, továbbá azon kötelezvények visszaváltásából eredtek, melyek a banknak a bécsi váltópénznek forgásból kiemeléseért adattak át. Ezen összegek tehát valósággal az államadósság rendes szükségletének egy részét képezik, még pedig annyival inkább, mivel a törlesztési alap fölöslege is a rendes bevételekbe lön beleszámitva. Ezen fölöslegek (Reden báró szerint) az 1845—1852 közti nyolcz év alatt tettek 84,667,300 ft.
 1853 és 1854-ben Sylvester ur szerint 21,875,181 »
 1855-ben pedig a bécsi ujság szerint 11,557,596 »

Ha tehát a deficit megszüntetése forog szóban, úgy tartom, hogy csakugyan az államadósság összes szükségletére kell tekintettel lenni. Ugyanez áll a 8 sz. alatti vasutépítési és hírverő-felszerelési költségekről is. Miután a rendes államháztartásban deficit mutatkozik, természetesen, hogy minden ebbeli költséget kölcsön vett pénzzel kell fedezni. Ezen kölcsönvett tőkéknek természetesen azon hatása van, hogy az államadósságot növelik s ezen hatás csak akkor nem érezteti magát a deficit növekedése által, ha ezen vállalatok oly mértékben jövedelmezők, hogy az azokból eredő tiszta haszon a kamatot fedezi, vagy pedig ha ezáltal az állam jövedelme, közvetett úton, a kamatot megütő öszveggel szaporodik. Miután ezen esetek elseje egyáltalában

nem áll: ha az utóbbi lehetőség valósulását feltesszük, mihelyt a deficit már létezik, minden esetre azon kétségbevonhatlan eredmény következik bé, miszerint az államnak folyvást adósságot kell csinálnia, és az állam hitelének soha sem lehet teljesen felüldülnie.

Sincerus. Ezen bajnak csak úgy lehetne elejét venni, ha külön vas- és műut-építési pénztár alapíttatnék, mely elegendő évi dotációval ellátva, a céljaira szükséges tőkéket kölcsön venné, s a nevezett közlekedési eszközök jövedelméből azoknak törlesztését is eszközölné. Ezáltal egy specialis államcélra ideiglenes hitel fogna teremtetni, mely saját hypothekájára és saját segélyforrásaira támaszkodnék. Valószínű, hogy ez uton egyszersmind a kereskedelmi miniszterium évi kiadásait is jelentékeny mértékben lehetne alábbszállítani.

Amicus. Ezen eljárás annál kívánatosabb lenne, miután ez uton a magyar- erdély földön is, melyre 5261 □ mfd jut a birodalomnak 12,161 mfdre menő összes területéből, az utépitést nagyobb szabásokban lehetne előmozdítani.

Sincerus. E hiányon leginkább a tervezett vasutak fognak segíteni.

Amicus. A vasutak csak ott nyilváníthatják teljesen, úgy szólva, civilizáló hatásukat, a hol a hajózás és jó műutak által már megélénkített forgalomnak még hiányzó kiegészítése adatik meg általuk, és az egészre úgy szólván a koronát teszik fel. . . . Hogy azonban tárgyunknál maradjunk, bérekesztésül ide igtatom még barátomnak említett pontozatát, mely csak egész általánosságban van vázolva és tagadhatlanul bővebb kifejtést igényel.

I. Az állambevételek és kiadások budgetje, az államgazdálkodásnak eredményét nem fejezi ki,

2. Ez utóbbinak fogalma sokkal tágabb, mintsem a bevételek és kiadások végszámlái által kifejeztethetnék.

3. A budgetnek számszerinti és mechanikai egyensúlya, midőn t. i. a kiadás a bevételt megüti, vagy megfordítva, még egyáltalában nem tanusít állami háztartásban létező egyensúlyt. A háztartás eszméje, valamint magánosoknál úgy az államnál is, a meglevő erők és tevékenységek hasznosítása körüli czélszerű rendtartást, a bevétel forrásainak ápolását, azok fentartása és fejlesztésére való tekintettel, a kiadásnak a szükségesre szorítását, a szükségesek sorában fokozatoknak tekintetbe vételét, és végre a véletlen eseményekről előgondoskodást foglalja magában. Az állami vagy magán tevékenységeknek az érintett irányokban összhangzatos egymásba-füződése s közremunkálása alapít egyedül egyensúlyt a háztartásban.

4. Létezhetik a budgetben mechanikai egyensúly, a fenálló vagy fejlődésben levő jóllétet megtámadó túlságos adóztatás, sőt a közvagyon pazarlása mellett is.

5. Valamint nagy különbség van a mechanikai közigazgatási kontárkodás, és a valódi közigazgatási politika közt, szintűgy a kontárszerű pénz-kapzsárság (Plusmacherei) is nagyon különböző a józan pénzügyi politikától.

6. Közigazgatási kontárok — előítéletekből sarjadzó vélemények, elvont elméletek, önkényszerűleg megállapított minták nyomán indulnak, és a tapasztalásnak s a viszonyok megfontolásának útján nem fognak járni.

7. Ezek a csupán papíron álló eredményeken is nagyon fognak örülni tudni, és már ezek miatt is diadali hymnust fognak énekelni vagy énekeltetni, mialatt közigazgatási állam-férfiak rendszabályaik

eredményeit a gyakorlati élet mezején fogják nyomozni s az ebbeli észleléseket venni sinormértékül.

8. Kontárszerű pénzkapzsárok csak arról fognak gondoskodni, hogy minél több pénz gyűljön az állam pénztáraiba, mit sem nyomozván azt, hogy minő az adóztatásnak hatása a nép gazdasági összes állapotjára és kimélve vagy pedig sorvasztva van-e általa az adóképesség?

9. És így ezek nem azon elvet követendik, miszerint a költségeket mint eszközöket a célhoz kell szabatosan alkalmazni, és így csak annyit költeni, mennyit a cél megkíván, következésképp, hogy tehát az adózók ereje is ezen mértéken túl ne vétessék igénybe, — más szóval: nem arra lesz gondjuk, hogy csak annyit költsenek, a mennyit költeni kell, s így csak annyit vegyenek be, a mennyi a szükséges költség fedezésére megkívántatik, hanem mind ezzel nem gondolva, egyedül azon törendik fejöket, hogy mennél több jöjjön be a pénztárakba.

10. Mind a közigazgatási mind a pénzügyi politika az általános gyakorlati állampolitika alkotó részei gyanánt tekintendők.

11. Valamint, egy a priori megállapított közigazgatási politika — képtelenség, és a közigazgatási vezérszabályok sikere attól van feltételezve, hogy azok mind eszmében mind kivitelben a ténylegesen fenálló viszonyokhoz alkalmazkodjanak: szintugy képtelenség egy a priori megállapított pénzügyi politika is, és minden pénzügyi rendszer sikere is attól van feltételezve, hogy a ténylegesen fenálló sajátlagos viszonyokkal öszhangzásban legyen.

12. Mind a közigazgatási mind a pénzügyi politikát azon elvek befolyása mellett és azokkal öszhangzásban kell megállapítani, melyeket az államnak gyakorlati országlati rendszerül eléje szab:

történelme, internacionális állása, földirati fekvése, természeti minősége, lakóinak miveltiségi foka, jelleme és sajátsága.

13. A fentemlitett kontárok kétféle fajtáját Ausztriában a császár legmagasabb nyilatkozata elvileg elkárhoztatta, mert az 1851 december 31-ki l. f. nyiltparancsban ezt olvassuk:

»Hogy azon intézményekhez lehessen jutni, melyek különböző népeink szükségéinek, valamint azok minden rétegei jólléte feltételeinek megfelelni, s kormányunk erejét — az állam bel- és külbátorléte, egysége és hatalmának megszilárdítása céljából — gyarapítani alkalmasak, a tapasztalásnak és minden viszonyok gondos mérlegezésének útja léssen követendő, és az ezekből eredményező organicus törvények, fokozatos előlépéssel lesznek életbe léptetendők.«

14. Ez által a pénzügyi politikára nézve is ki van jelölve azon ut, melyet követni kell; t. i. a tapasztalásnak és minden viszonyok gondos megvizsgálásának útja követendő, hogy a különböző népek szükségéinek s azok minden rétegei jólléte feltételeinek megfelelni, s a kormány erejét az állam bel- és külbátorléte, egysége és hatalmának megszilárdítása céljából gyarapítani lehessen.

15. Sylvester ur jó szándéku javaslataiban nincs nyoma a viszonyok gondos megvizsgálásának, és a tapasztalás útjai nem követetnek.

16. Sylvester ur a már fenálló adók rendezését s magasbra emelését indítványozza, de teljességgel semmi vizsgálat alá sem veszi:

a) azon kérdést: valljon nem lehetne-e — gyökeres kezelési reformok következtében — a fenálló adókból is nagyobb jövedelmet húzni, mint eddig?

b) azon kérdést: minő hatással lenne az adóknak még magasbra emeltetése a birodalom ama 6900 □ mnyi területének összes gazdasági állapotjára, hol a fenálló adónemek nagyja már régóta divatozik, és ez ez utóbbi időben már amugyis főlebb emeltetett?

c) azon kérdést: minő hatással lenne az, a birodalomnak azon 5260 □ mnyi területére, hová mind azon adónemek, melyek a birodalom egyéb részeiben 150 év lefolyása alatt lassanként honosultak, még csak három év óta hozattak be, hol tehát hatásukat teljes mértékben még nem is nyilváníthatták?

d) azon kérdést: minő hatása van általában az adórendszer gyakori változtatásának a földbirtok értékére, a tőkék irányára, a hitelre, a keresetbeli viszonyokra — különösen ott, hol általánosan kifejezett adóképesség még nem létezik?

e) azon kérdést: valljon az állam szükségei a bevételek által nem fedezhetők-e még más uton is, mint a melyet ő ajánl?

f) Sylvester ur gondosan kikerüli a következő röviden oda vett állításának indokolását: »Önámítás lenne azt hinni, miszerint a legközelebbi években költség-kimélés lényegesen segíthetné a rendes bevételek és kiadások közti egyensúly helyreállítását.«

g) Számításaiban nincs a rendkívüli kiadások és költségekre legcsekélyebb tekintettel sem.

h) semmivel sem indokolja azon föltevénnyt, hogy a rendes kiadások budgetje, melyet ő 300 millióra tesz, nem fog ezen összegen túl emelkedni.

i) Ép' oly kevésbé bizonyítja bé, valljon lehetséges-e azon kü-

lönböző szolgálati ágak kiadásainak, melyekre a budget terjed, határát kiszabni.

k) Említést sem tesz azon eszközökről, melyekkel — a rendkívüli költségelésről nem is szólva — a rendesnek deficitje volna elhárítandó az esetben, ha az általa indítványzott adóföllemelés tán még sem eredményezné a reménylett sikert, a kiadások ellenben az államadóság növekedő szükséglete s más szolgálati ágak gyarapodó költségeinek nyomán a legközelebbi 3—4 évben akár csak 20—30 millióval emelkednének magasabbra az általa fölvelt összevonnél.

17. Sylvester ur a tapasztalás utján sem jár, mert:

a) a tapasztalás azt mutatja, hogy a kiadások budgetje folytonos növekedésben van;

b) hogy ugyanez történik minden európai államokban, melyek a divatos állameszme szerint szerveztetnek;

c) hogy nagyállamnak hatalmas hadi erővel és szervezettel kell bírnia;

d) hogy az e téreni fukarkodás súlyosan szokta magát megbozszolni, sőt olykor az állam lételét teheti kockára és hatalmi állását veszélyeztetheti;

e) hogy az e téreni korszerűtlen takarékoskodásnak csak mulékony és látszólagos hatása van, minthogy szükség esetén a hiányzót sokkal nagyobb költséggel kell előteremteni.

f) hogy tehát csak azon mezőn van helye a költség-kimélésnek, melyen az veszély nélkül, sőt éppen haszonnal történhetik.

18. Az ausztriai pénzügy nyavalyája tehát a Sylvester ur által kijelölt uton nem orvosolható.

19. Ez egyedül az 1851. december 31-ki császári nyiltparancs által kijelölt uton eszközölhető.

20. Természeti, de még teljesen ki nem fejtett segélyforrásokkal bőven megáldott államnak bevételi budgetjét, lakosai vagyonságának fejlesztése és előmozdítása, a jogállapotok és az adóztatási rendszer állandósága, szóval a politikai és anyagi lét azon szilárdsága fogja legtartósabban és legcélszerűbben magasabbra emelni, mely csak az érintett előzményeknek lehet eredménye, s a politikai és anyagi állapot azon állandósága, mely amaz előzményekből ered.

21. Ha ily államban — folytonosan növekedő bevételi budgettel szemben — a kiadások és a deficit is folytonosan növekednek, mindennek előtt a kiadásoknak erős határt kell szabni; gyakori adófelemelések ellenben azért nem fognak célhoz vezetni, mert zavarok vagy krízisek beálltával, a bevételi források épen akkor nem szolgáltatják a kívánt eredményt, mikor a nagyobb kiadások szüksége beállott, s ennek következtében hosszabb időn át múlhatlanul tetemes mennyiségű pénz kívántatik.

22. Rendezett pénzügyi állapotnak egyik leglényegesebb feltétele, hogy rendes időkben kevés költessék s az adóerő kiméltessék, miképen azt rendkívüli időben megfeszíteni és a megnagyobbodott pénzszükségletnek, a pénzügyi helyzet megzavarása nélkül, lehessen megfelelni.

23. Az államgazdálkodásbani egyensúlyt általában csak azon elvek alkalmazása állithatja helyre, melyek a rendezett háztartás fogalmát alkotják. Ezen elvek gyakorlati alkalmazása módosított közigazgatási életmódot feltételez; ez aztán más budgetet ad. Ha ezt a

meglévő állapotra, mely deficitet mutat, alkalmazzuk, ez annyit tesz, hogy annak megszüntetéséhez csupán a következő három eszköznek egyszerre alkalmazása vezethet: az adófizetők jöllétének gyarapítása, a kiadásoknak szabott állandó határ, a kiadások apasztása.

24. A kiadások határozása körül nyugalmas és rendes időkben az államadóságra vonatkozó szolgálati ágban sikert aratni lehet, ha az államadosság szaporításának szüksége elháríttatik.

25. E szolgálatágban költségkimélés egyedül a törlesztési alap működése és kamat-leszállítás útján válik lehető.

26. Valameddig folyvást új adósság szedetik fel, mindaddig a törlesztési alap hatása nem lehet egyéb csalódásnál.

27. Kamat-leszállítás, önkényes átváltás (Convertirung) útján, az államhitel virágzását, a kiadásoknak a bevételnél állandólag csekélyebb voltát és a kamatlábnak a pénzvásárloni csökkenését feltételezi.

28. A költség-kimélesnek tehát csak két mezeje marad: a hadügy és a polgári közigazgatás.

29. Ezen térek elsejének azon tekintetek szabnak határt, melyeket az államnak bel- és külbátorlété, egysége és hatalma fentartásának érdekében nem lehet szem elől tévesztenie.

30. Az e téren egyes években létrehozható, bármily tetemes pénzügyi eredmények politikai conjuncturák következtében, sokkal rövidebb idő alatt ismét megsemmisülhetnek.

31. És ez egy további és eldöntő indoka annak, hogy a költségkimélesnek mezeje csak az lehet, melyen az állam legfőbb érdekeinek

veszélyeztetése nélkül lehetséges a kiadások apasztása. A polgári közigazgatás mezeje tágas, erre alkalmas és egyedül az által határoztatik, miszerint oly intézmények létezzenek, melyek arra alkalmasak, hogy a különböző népek szükségének s azok minden rétegei jóléte feltételeinek meg legyen felelve.

32. Az ily intézmények megismeréséhez csak a viszonyok gondos megvizsgálása s a tapasztalás útjának követése fog vezethetni.

Sincerus. Ön barátja itt roppant fontosságu kérdéseket pendített meg, de nagyon csalatkozik, ha azt hiszi, miszerint e rövid mondatok már az állítások indokolását is magokban foglalják; fentartom magamnak, hogy e tárgyakra még visszatérhessek.

Amicus. Alig hinném, miszerint Önnek barátom nézetei ellen elvileg lehetne kifogása; ellenvetéseivel azonban sziveskedjék Ön egyenesen hozzáfordulni. Sylvester ur röpirata engem sem elégitett ki; az általa indítványozott eljárás csak palliativ és lehető hatása igen kétséges.

Sincerus. Palliativ szerek gyakran azon előnnyel bírnak, hogy a beteget erősebb és gyökeresebb gyógyszerek megbírására képesítik.

Amicus. Ez utóbbiak azonban, úgy látszik, nem is lebegtek Sylvester ur szemei előtt.

Sincerus. Ez nem dönti el a dolgot és okunk van teljes bizalommal táplálni azon reményt, miszerint annak idején az erős és gyökeres gyógyszerek hijával nem leszünk.